

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS**

AUDRONĖ MISEVIČIENĖ
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS

**VISUOMENĖS VAIDMUO VYKDANT KORUPCIJOS
PREVENCIJĄ LIETUVOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Doc. Dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	10
1. KORUPCIJOS SAMPRATA IR PAPLITIMAS.....	11
1.1. Korupcijos apibrėžtis Lietuvos teisės aktuose.....	11
1.2. Korupcijos apibrėžtis tarptautiniuose teisės aktuose.....	20
1.3. Korupcijos paplitimas Lietuvoje.....	24
2. VISUOMENĖS DALYVAVIMO VYKDANT KORUPCIJOS PREVENCIJĄ LIETUVOJE VEIKSNIAI.....	43
2.1. Sovietmečio kultūros palikimas.....	43
2.2. Teisiniai aspektai.....	50
2.3. Pasitikėjimas teisingumu	58
2.4. Žiniasklaida.....	63
2.5. Antikorupcinis švietimas.....	67
3. VISUOMENĖS VAIDMENS VYKDANT KORUPCIJOS PREVENCIJĄ LIETUVOJE TYRIMAS.....	75
3.1. Tyrimo metodologija.....	75
3.2. Tyrimo rezultatai.....	77
IŠVADOS.....	86
PASIŪLYMAI.....	88
LITERATŪRA.....	89
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....	96
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA.....	97
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	98
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	100
PRIEDAS.....	102
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	103

ĮVADAS

Tauta - pirminis valstybės elementas. Jei nėra su valstybe susijusios žmonių bendrijos, nebus ir valstybės.¹ Ši pamatinė ir neginčytina nuostata įtvirtina Lietuvos Respublikos (LR) Konstitucijos 2 straipsnyje.

Kiekvienoje valstybėje egzistuoja visuomenė. Kiekvienas mūsų esame visuomenėje. Dalyvaujame joje kaip šeimos, mokyklos, darbovietės, visuomeninės organizacijos, politinės partijos ar religinės grupės nariai ir atliekame daugybę skirtingų vaidmenų. "Visuomenė" - tai kažkas abstraktaus ir ypatingo. Kas yra visuomenė? "Visuomenę plačiąja prasme profesorius Mykolas Romeris suprato kaip visą socialinį bendravimą, visą socialinę žmonių veikimo sritį, apimančią ir socialinius junginius, ir atsitiktinius socialinius santykius. Visuomenė siaurąją prasme - tai visi socialiniai junginiai, visa, kas socialiniame bendravime yra nuolatinio ir pastovaus ir kas sudaro to bendravimo skeletą, tvirtą susiformavusią jo struktūrą. Šia prasme valstybė kaip socialinis junginys taip pat įeina į visuomenės sampratą. Bet kai kalbame apie visuomenės ir valstybės santykius, visuomenę suprantame kaip apimančią visus socialinius junginius, išskyrus valstybę."² Yra ir kita visuomenės samprata: visuomenė - istoriškai susiformavusi ir besivystanti žmonių, jų ryšių ir santykių visuma.³ Tačiau šiame darbe vadovausimės visuomenės kaip socialinių ryšių visumos samprata.

Lietuvos visuomenė nuolatos kinta. Nuo 1990 m. gyventojų skaičius gausėjo ir 1992 m. pradžioje užfiksuota daugiausiai – 3706,3 tūkst. žmonių.⁴ Nuo 1992 m. gyventojų skaičius pradėjo mažėti, ir 2016 m. rugsėjo 1 d. siekė 2 862 786.⁵ Išsivadavus iš Sovietų sąjungos gniaužtų Lietuvos visuomenei teko išgyventi įvairių sukrėtimų, negandų, krizių, tokių kaip globalizacija. 2004 m. kovo 29 d. Lietuva įstojo į NATO (North Atlantic Treaty Organisation – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija), 2004 m. gegužės 1 d. tapo pilnateise Europos Sąjungos ir 2015 m. sausio 1 d. euro zonos nare. Žmonės prie šių reiškinų prisitaikė įvairiai - kas pralobo, kas nuskurdo, kas visai nepakeitė savo gyvenimo pobūdžio. Atsirado gausybė įstatymų, kurie gina vienos ar kitos Lietuvos visuomenės grupės interesus. Tačiau net geriausi ir tobuliausi įstatymai patys neveikia, ar jie veiks, priklauso tik nuo žmonių, tų, kurie juos priima, tų, kurie juos vykdo.

¹ Toma Birmontienė et al., *Lietuvos konstitucinė teisė* (Vilnius: LTU, 2002), 486.

² Mykolas Romeris ir Mindaugas Maksimaitis, *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę* (Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1997), 111.

³ Juozas Leonavičius, *Sociologijos žodynas* (Vilnius: Academia, 1993), 283.

⁴ *Demografinė situacija Lietuvoje 1992-2000. Statistinė apžvalga* (Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2003), 4.

⁵ Oficialiosios statistikos portalas, žiūrėta 2016 10 07, <http://osp.stat.gov.lt/>

Nelengva apibrėžti tikruosius savo ketinimus ir gyventi taip, kaip reikalauja tie bendro gyvenimo imperatyvai. Šiandieninėje Lietuvoje politinis elitas, valstybės tarnautojai ir likusi visuomenės dalis dažnai neatspiria pagundai pasinaudoti tarnybine padėtimi, spręsdami savo asmeninius reikalus ir pamiršdami pareigą tarnauti visuomenės interesams.

Civilizacijos rykštė, visuomenės liga, monstras, hidra, nukrypimas – taip tyrinėtojai, žurnalistai, politikai ir visuomenės veikėjai linkę vadinti korupcijos reiškinių. Korupcija Lietuvoje apėmusi beveik visus visuomenės sluoksnius ir gyvenimo sritis. Susirūpinimas vis labiau plintančia korupcija pastebimas ne tik verslo ir valdžios sferoje, bet ir akademinėje terpėje, apimančioje žinias, tikėjimus, menus, moralę, teisę, papročius ir kitus gebėjimus, kuriuos žmogus įgyja kaip visuomenės narys.⁶ Tai iliustruoja Jolantos Palidauskaitės, Aidos Raudonienės, Jolantos Piliponytės, Ilonos Michailovič, Aušros Vaisvalavičiūtės, Kęstučio Masiulio, Donato Brandišausko, Valdo Pruskaus mokslinės publikacijos, įvairios konferencijos, projektai, mokymai, įvairūs visuomenės nuominių tyrimai.

Tiriama problema. Kaip galėtume įvertinti korupcijos kaip problemos suvokimą? Labai dažnai mes patys kyšius brukame pareigūnams, valstybės ir savivaldybių tarnautojams ir medikams. Juk ir pats žodis „kyšis“ kilęs nuo žodžio „kišti“. 2014 metais mažiau nei pusė, tai yra 48 procentai, Lietuvos gyventojų manė, kad korupcija šalyje yra labai rimta problema.⁷ Tai net 19 procentinių punktų mažiau nei 2011-aisiais, kai korupciją labai rimta problema įvardijo 67 proc. gyventojų, rodo Specialiųjų tyrimų tarnybos užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas tyrimas „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011“.⁸ Lietuvoje įprasta manyti, kad nusikalstamumas, korupcija ir panašūs reiškiniai yra valdžios problema. Gyventojai nėra linkę kaltės prisiimti sau ar savo artimajai aplinkai. Kalčiausi dėl esamo korupcijos masto, jų nuomone, yra politikai ir valstybės tarnautojai.

Pasaulinėje kontrolės ir prevencijos su korupcija praktikoje toks požiūris laikomas pasenusiu. Buvusio Teisės instituto direktoriaus Antano Dapšio manymu "Teisės saugos institucijoms turi tekti penktadalis kovos su korupcija darbo, kita naštos dalis gula ant visuomenės pečių".⁹ Šiame darbe tiriamos problemos: būtina išsiaiškinti kokį vaidmenį vaidina visuomenė vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje, ką ji daro ir kokios jos galimybės, kokie veiksniai skatina, slopina visuomenės

⁶ Jolanta Palidauskaitė, "Korupcijos sklaidos formos Lietuvoje: tarp sovietinio palikimo ir rinkos padiktuoto pragmatizmo," *Viešoji politika ir administravimas*, 18 (2006): 57.

⁷ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014," žiūrėta 2016 10 08, https://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Gyventojai

⁸ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011," žiūrėta 2016 10 08, https://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Korupcijos

⁹ Darius Sauliūnas, "Visuomenė prieš korupciją," *Justitia*, 5-6 (1999): 30.

dalyvavimą ir ką galima padaryti, kad visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje būtų didesnis.

Darbo aktualumas. Spartūs technikos laimėjimai ir jų panaudojimo galimybės, greitas gyvenimo tempas, maži atlyginimai, noras neatsilikti vieniems nuo kitų, radikalčiai pakeitė pavienių individų, visuomenės grupių ir valstybių gyvenimo sąlygas, sukūrė baimės, nesaugumo, emocinio diskomforto atmosferą. Problemos, su kuriomis šiandien susiduria visuomenė, dažniausiai priklauso socialinei – ekonominei sričiai. Visuomenei, atskiriems jos nariams, įvairioms valstybės institucijoms, siekiant veiksmingai spręsti šias problemas, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad korupcija yra viena iš skurdo, piliečių nepasitikėjimo valdžia bei nesaugumo jausmo priežasčių. Korupcija - tai universali problema,¹⁰ su kuria kovoja visas pasaulis. Tačiau nors ir įgyvendinant įvairias korupcijos kontrolės ir prevencijos priemones, šis reiškinys vis dar lieka visos visuomenės viena aktualiausių problemų, todėl mane kaip visuomenės dalį, tai taip pat jaudina. Esu policijos pareigūnė, tad korupcijos paplitimas įvairiose visuomenės veiklos srityse, man kelia didžiulį nerimą.

Pasirinkta magistro baigiamojo darbo tema „Visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje“ yra aktuali, kadangi kuriantis atvirai visuomenei bei demokratinei teisei valstybei korupcija tapo viena aktualiausių nusikalstamumo formų bei viena iš esminių Lietuvos Respublikos vidaus problemų, keliančių grėsmę valstybės ir visuomenės saugumui. Korupcija daro žalą visuomenei ir valstybei: sumenkėjęs pasitikėjimas valdžia bei demokratinėmis vertybėmis, klesti šešėlinė ekonomika, valstybės negali sumažinti skurdo, plėtoti konkurencija pagrįstos rinkos ekonomikos, užtikrinti piliečių saugumą, dėl korupcinės veiklos slaptumo net sunku rinkti patikimą kiekybinę informaciją apie tikruosius korupcijos mastus.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Ankščiau atliktų mokslinių tyrimų tikslas nebuvo atskleisti Lietuvos visuomenės poveikio korupcijos prevencijai galimybes, visuomenės vaidmenį užkardant korupciją. Ši problema yra menkai išnagrinėta, tad vertėtų ją paanalizuoti išsamiau. Tuo pasireiškia darbo mokslinis naujumas.

Ištyrimo lygis. Paskutiniuosius du dešimtmečius korupcijos reiškinys kaip mokslinių publikacijų objektas yra išskirtinai populiarus ir aktualus.

Lietuvos mokslininkai, tokie kaip Jolanta Palidaukaitė, Aida Raudonienė, Ilona Michailovič, Jolanta Piliponytė, Gintarė Šatienė, tyrė korupcijos sąvoką, priežastis bei pavienes su korupcija susijusias sritis. A. Raudonienė,¹¹ I. Michailovič,¹² J. Piliponytė,¹³ korupcijos sąvoką

¹⁰ Robert Klitgaard et al., *Korumpuoti miestai* (Vilnius: Eugrimas, 2005), 15.

¹¹ Aida Raudonienė, "Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita," *Jurisprudencija* 32, 24 (2002): 114-121.

mėgino apibrėžti tiek iš klasikinės, tiek iš moderniosios pusės, gilinosi į apibrėžimo problematiką. J. Palidauskaitė tyrinėdama šį reiškinį neapsiribojo tik sąvokos analize, ji korupciją tyrinėjo kaip problemą viešojo administravimo sistemoje¹⁴ bei kaip istorinį palikimą.¹⁵ Į "blato" raidą gilinosi Donatas Brandišauskas,¹⁶ į korupcijos priežastis švietime Valdas Pruskus.¹⁷ Kiti tyrinėtojai, tokie kaip Oleg Fedosiuk,¹⁸ Ieva Gavelytė,¹⁹ taip pat ir I. Michailovič,²⁰ G. Šatienė,²¹ korupciją analizavo baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aspektu, kaip nusikalstamą veiką. Apie antikorpucines problemas rašė Aušra Vaisvalavičiūtė,²² taip pat J. Palidauskaitė,²³ A. Raudonienė.²⁴ Gediminas Beržinskas²⁵ tyrinėjo moralinės kultūros svarbą korupcijoje. Lietuvos gyventojų susidūrimo su korupcija ir pasitenkinimo gyvenimu paradoksą aprašė Aistė Diržytė²⁶ ir Aleksandas Patapas.²⁷

Bene išsamiausias studijos korupcijos tematika Lietuvoje yra S. Vaitiekus knyga "Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga"²⁸ ir V. Justickio vadovėlis "Kriminologija",²⁹ kuriame yra atskiras skyrius skirtas korupcijai. Juose yra pateikiami ne tik korupcijos apibrėžimai, rūšys, formos, bet ir nusakoma korupcijos būklė, teisinės bazės Lietuvoje analizė, analizuojamas atskirų institucijų indėlis korupcijos prevencijoje.³⁰

Lietuvoje kasmet atliekami tyrimai "Lietuvos korupcijos žemėlapis", kuriuos užsako viena iš korupcijos prevenciją Lietuvoje vykdančių įstaigų, tai Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT). Šiuo

¹² Ilona Michailovič, "Korupcijos apibrėžimo problematika," *Teisė*, 54 (2005): 1-12.

¹³ Jolanta Piliponytė, "Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti," *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2 (2004): 83-95.

¹⁴ Jolanta Palidauskaitė, "Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje," *Viešoji politika ir administravimas*, 13 (2005): 25-38.

¹⁵ Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 6, p.57-72.

¹⁶ Donatas Brandišauskas, "Neformalūs korupciniai santykiai šiandieninėje Lietuvoje: sampratos ir praktikos (bandymai analizuoti blato raidą)," *Lietuvos istorijos studijos*, 15 (2005): 70-80.

¹⁷ Valdas Pruskus, "Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos," *Santalka.Edukologija* 15, 2 (2007): 60-72.

¹⁸ Oleg Fedosiuk, "Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo," *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1215-1233.

¹⁹ Ieva Gavelytė, "Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika," *Teisė*, 53 (2004):80-101.

²⁰ Ilona Michailovič, "Kelio korupcijai užkirtimas baudžiamosios teisės priemonėmis," *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2, 20 (2007): 43-55.

²¹ Gintarė Šatienė, "Kriminalistinio korupcijos apibūdinimo ypatumai," *Jurisprudencija* 65, 57 (2005): 113-121.

²² Aušra Vaisvalavičiūtė, "Antikorupcinis švietimas: Lietuvos atvejis," *Viešoji politika ir administravimas*, 21 (2007): 75-86.

²³ Jolanta Palidauskaitė ir Aida Raudonienė, "Antikorupcinės kultūros gairės Lietuvoje," *Kultūrologija*, 11 (2004): 55-76.

²⁴ *Ibid.*, p. 55-76.

²⁵ Gediminas Beržinskas, "Žmogaus vertinimas socioekonominės krašto raidos kontekste," *Filosofija. Sociologija*, 2 (2004):33-38.

²⁶ Aistė Diržytė et.al., "Lietuvos gyventojų susidūrimo su korupcija ir pasitenkinimo gyvenimu paradoksas," *Viešoji politika ir administravimas* 14, 2 (2015):163-176.

²⁷ *Ibid.*, p. 163-176.

²⁸ Severinas Vaitiekus, *Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga* (Vilnius: 2002).

²⁹ Viktoras Justickis, *Kriminologija vadovėlis I dalis* (Vilnius: LTU, VDU, 2001).

³⁰ Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 6, p.1.

tyrimu siekiama nustatyti institucinį ir geografinį korupcijos paplitimą, įvertinti visuomenės nuostatas, asmeninį patyrimą, informacijos apie korupciją šaltinius ir požiūrį į antikorupcines priemones. Korupcijos reiškinio tyrinėjimu užsiima ir Lietuvos laisvosios rinkos institutas, kuris bendradarbiaudamas su Transparency International Lietuvos skyriumi (TILS) bei vadovaudamasis užsienio patirtimi, siūlo atkreipti dėmesį į visuomenės pagalbos reikšmę korupcijos prevencijoje,³¹ valstybinių institucijų biurokratinį - administracinį aparatą, kuriame daugiausiai pagundų korupcijai plisti.³² Be abejo, reikšmingos ir Europos Komisijos (EK) ataskaitos, kurias EK teikia apie kiekvieną Europos Sąjungos (ES) valstybę atskirai, taip pat ir Lietuvą. Tačiau mažai tyrinėta visuomenės pagalbos reikšmė korupcijos prevencijoje, kaip visuomenė prisideda užkardant šį reiškinį, kokios yra visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemos bei jų sprendimo galimybės.

Žiniasklaida turi didelę įtaką formuojant Lietuvos visuomenės vertybes, kadangi visuomenė pasitikėjimas žiniasklaida yra didelis. Tačiau ir čia esama problemų, tokių kaip pataikavimas žemam skoniui (bulvarėjimas), paslėpta komercinė ir politinė reklama (korupcija), informacijos kokybės problema, kurias būtina įvertinti kritiškai.

Darbo reikšmė. Išnagrinėjus mokslinę, norminę literatūrą, ekspertų atsakymus apie tai, kokiais būdais visuomenė prisideda prie korupcijos prevencijos Lietuvoje, kokios yra visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemos, jų sprendimo galimybės, šios žinios gali būti panaudos organizuojant korupcijos prevencines priemones, įtraukiant visuomenę į antikorupcinę veiklą, skatinant kuo didesnę netoleranciją šiam ydingam reiškiniui.

Originalumas. Darbas neperdirbtas ir paruoštas savarankiškai. Jame naudotas tyrimo metodas - ekspertinė apklausa, kurios metu buvo siekiama gauti skirtingų ekspertų nuomonę apie visuomenės vaidmenį korupcijos prevencijoje.

Pagrindinis baigiamojo darbo **tikslas** – ištirti visuomenės vaidmenį vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje, įvertinti visuomenės galimybes užkardant korupciją ir pasiūlyti būdus kaip paskatinti aktyvesnį visuomenės dalyvavimą korupcijos prevencijoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti korupcijos sampratą.
2. Įvertinti korupcijos paplitimą Lietuvoje.

³¹ Transparency Internacional, "Speak up: empowering citizens against corruption," žiūrėta 2016 10 10, http://www.transparency.org/whatwedo/publication/speak_up_empowering_citizens_against_corruption

³² Lietuvos laisvosios rinkos institutas, "Analizė. mažiau reguliavimų - mažiau korupcijos: Užsienio valstybių patirtis," žiūrėta 2016 10 10, <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/analize-maziau-reguliavimu-maziau-korupcijos-uzsienio-valstybiu-patirtis/lrinka>

3. Išnagrinėti visuomenės vaidmens vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje veiksniai.
4. Įvertinti visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemas ir pasiūlyti galimus problemų sprendimus.

Tyrimo metodika. Siekiant įgyvendinti darbo uždavinius ir pasiekti tikslą, taikyti šie tyrimo metodai:

Teoriniai metodai. Rašant darbą visų pirma naudotasi moksline literatūra, Lietuvos Respublikos ir tarptautiniais teisės aktais, kurių sisteminė analizė ir palyginimas, suteikė galimybę apibendrinti ir įvertinti visuomenės vaidmenį ir svarbą vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje.

Empiriniai metodai. Taikant ekspertų apklausos metodą, ekspertai atsakinėjo į iš anksto parengtą klausimyną, kurių atsakymai parodė ekspertų požiūrį į visuomenės vaidmenį kovoje su korupcija Lietuvoje.

Statistiniai metodai. Tiriamajam darbui pagrįsti naudotasi "Vilmorus", "Baltijos tyrimai", "TNS Gallup Lithuania" ir "Transparency International" (TI) atliktais tyrimais bei Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistikos ataskaitomis, kurių penkerių metų (2011-2015 m.) statistiniai duomenys išanalizuoti naudojant statistinės duomenų analizės metodą, kurie susisteminti ir pateikti paveiksluose, lentelėse.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, trijų skyrių, kurių pirmas suskirstytas į tris poskyrius, antras - į penkis, trečias - į du poskyrius. Pabaigoje pridedamos išvados, pasiūlymai, naudotos literatūros ir šaltinių sąrašas, anotacija ir santrauka lietuvių, anglų kalbomis bei priedai.

Pirmasis darbo skyrius skirtas teorinei korupcijos sampratai apibrėžti Lietuvos ir tarptautinių teisės aktų kontekste bei korupcijos paplitimui Lietuvoje atskleisti.

Antrame darbo skyriuje apžvelgiami visuomenės vaidmens vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje veiksniai, kurie skatina, slopina visuomenę veikti, vykdant korupcijos prevenciją.

Trečiasis darbo skyrius skirtas įvertinti visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemas ir pasiūlymus kaip būtų galima šias problemas spręsti.

Ginamieji teiginiai. Baigiamojo magistro darbo tikslas leidžia suformuluoti šiuos **ginamuosius teiginius**: visuomenė prisidedama prie korupcijos prevencijos ir bendradarbiaudama kartu su korupcijos prevenciją vykdančiomis institucijomis gali padėti sumažinti korupcijos mastus Lietuvoje, palengvinti tokių nusikalstamų veikų atskleidimą ir ištyrimą; visuomenės prisidėjimą prie korupcijos prevencijos Lietuvoje sąlygojantys veiksniai yra sovietinis kultūrinis palikimas, teisinio reguliavimo stoka, pasitikėjimas teisingumu, žiniasklaidos įtaka ir antikorupcinis švietimas; visuomenė prie korupcijos prevencijos Lietuvoje gali prisidėti dalyvaudama nevyriausybių

organizacijų veikloje, pranešdama apie korupcijos atvejus, domėdamasi ir teikdama informaciją apie korupcijos reiškinių, viešindama netinkamą elgesį ir teigiamus pavyzdžius, dalyvaudama antikorupcinėje veikloje, teikdama pasiūlymus ir netoleruodama korupcijos reiškinių.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

1. LR - Lietuvos Respublika.
2. LR BK - Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.
3. LR BPK - Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.
4. ES - Europos Sąjunga.
5. EK - Europos komisija.
6. STT - Specialiųjų tyrimų tarnyba.
7. KSI - Korupcijos suvokimo indeksas.
8. TI - Transparency International.
9. TILS - Transparency International Lietuvos skyrius.
10. KSI - Korupcijos suvokimo indeksas.
11. JT - Jungtinės Tautos.

1. KORUPCIJOS SAMPRATA IR PAPLITIMAS

1.1. Korupcijos apibrėžtis Lietuvos teisės aktuose

Prieš pradėdami nagrinėti bet kokį reiškinių, privalome išsiaiškinti jo sąvoką ir apibrėžti požymius, kurie išskiria šią sąvoką kitų su ja susijusių reiškinių bei sąvokų sistemoje. Mūsų uždavinys šiame poskyryje yra apibrėžti korupcijos sampratą Lietuvos teisės aktų kontekste, todėl pirmiausia tikslinga išanalizuoti korupcijos kilmę, bruožus, išskirti jos rūšis.

Korupcija yra senas socialinis fenomenas. Pats korupcijos terminas kilęs iš lotyniško žodžio "*corruptio*" - "gadinimas", "papirkimas."³³ Žodis "korupcija" kilęs kaip abstrakcija iš būdvardžio "korumpuotas" (*lot. corrumpere*). Jis galėtų būti verčiamas "sugadinti", "suvedžioti", "padaryti gėdą", "sunaikinti". Bendratis susideda iš dviejų dalių *cor-* "visiškai" ir *rumpere* "sužeisti, sužaloti, sugriauti, sudaužyti". *Korumpuotas* senąja reikšme galėjo reikšti fizinį, ir moralinį nuosmukį, sugedimą.³⁴ Istoriniai šaltiniai liudija, kad dar senovės civilizacijose valdininkai reikalavo ir imdavo kyšius. Seniausi duomenys apie korupciją yra Indijos karaliaus ministro Kautilos prieš du tūkstančius metų parašytas galbūt pirmasis darbas apie korupciją – Arhashastra, kuriame jis aptarė šį fenomeną, ragino su juo kovoti³⁵ bei archeologinių kasinėjimų metu atrastas asirų civilizacijos, egzistavusios XIII a. pr. Kr., administracinio centro specialus archyvas, priklausęs institucijai, atitinkančiai šių dienų vidaus reikalų ministeriją, su įrašais apie kyšius ėmusius valdininkus.³⁶

Istorija būna pamokanti, tačiau mus domina šių dienų tendencijos. Šiuolaikinės korupcijos definicijos branduolys yra *viešųjų interesų pažeidimas privačiais interesais* arba *piktnaudžiavimas valdžia*.³⁷

Tarptautinių žodžių žodynuose korupcija yra apibrėžiama kaip pareigybinių teisių panaudojimas pasipelnymo tikslais; pareigūno ar politinio veikėjo papirkimas³⁸ ar valstybinės įstaigos pareigūno ar politinio veikėjo kyšio ėmimas už pareigų atlikimą arba už įstatymo pažeidimą, siekiant naudos sau arba abipusės naudos; papirkimas; kyšininkavimas.³⁹ Lietuvių kalbos institutas sąvoką "korupcija" aiškina kaip *pareigūnų paperkamumą, kyšininkavimą, moralinį*

³³ Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas* (Vilnius: Žodynas, 1999), 673.

³⁴ Gintautas Sakalauskas et. al., *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai* (Vilnius: Eugrimas, 2011), 142.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*, p. 143.

³⁷ *Ibid.*, p. 142.

³⁸ *Tarptautinių žodžių žodynas* (Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985), 269.

³⁹ Valerija Vaitkevičiūtė, *supra note 33*, p. 673.

*sugedimą*⁴⁰. Vertindami visuotinai pavojingą ir reikšmingą reiškinį negalime remtis vien tik "Tarptautiniuose žodynuose" pateiktais aiškinimais. Įgyvendinami konstitucinių teisių ir pareigų vienovės principą visi be išimties privalome laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų, poįstatyminių teisės aktų, kuriems vienas iš teisėkūros keliamų reikalavimų yra aiškumas.⁴¹ Tad pirmiausiai vertėtų korupcijos sampratą paanalizuoti nacionaliniu aspektu.

Mūsų valstybėje korupcija įvardijama kaip problema. Ji turi dvi sudedamąsias dalis, pirma: asmenys, dalyvaujantys šiame procese (teisininkų nagrinėjamos nusikaltimo dalys: subjektas, objektas, objektyvinė pusė, subjektyvinė pusė), antra: tvarkos (arba dažniausiai betvarkės), kuri sudaro sąlygas vienai iš pusių gauti naudą sau ar kitiems susijusiems asmenims, o kitai pusei už atitinkamas paslaugas juos paimti. Korupcijos akto sudedamąsias dalis galime išdėstyti tokiu būdu.⁴²

- Duodančiojo asmens motyvai (dažniausiai problemos sprendimas);
- Imančiojo asmens motyvai (dažniausiai - materialinė nauda);
- Perreguluota tvarka (arba tiksliau –betvarkė), sudaranti sąlygas korupcijai;
- Tuomet galime įvertinti, kuri iš šių korupcijos akto dalių bus paveikta tradicinių antikorporcinių priemonių.

Turėtume išskirti du svarbius aspektus, tai *priemonės* (naudojimasis valdžia) ir *tikslas* (*interesai*). Korupcijoje dažniausiai akcentuojamas veiksmas, tačiau svarbesnė yra motyvacija. Asmens, įsitraukiančio į korupciją, motyvai nukrypsta nuo priimtinių visuomenės normų ir pasireiškia devintiniu elgesiu. Netinkamas ir nepriimtinas ne tik devintinis elgesys, bet ir tokio elgesio motyvacija.⁴³

Korumpuoto elgesio sąvoką nusako korumpuoto elgesio bruožai. Galima teigti, kad *korumpuotas elgesys* - tai slaptas, sisteminis piktnaudžiavimas valstybės tarnyba siekiant asmeninės ar grupinės naudos.⁴⁴ Tai tarsi mainai, kuriuose dalyvauja dvi suinteresuotos pusės. Viena yra sprendimą siūlanti, priimanti ar galinti jam daryti įtaką (politikas, valstybės tarnautojas, privatus asmuo), kita yra suinteresuota sprendimu šalis (asmuo, grupė, organizacija). Abi šalys įsitraukia į tokius mainus *tikėdamosios naudos*. Naudos suvokimas neapsiriboja tik materialine nauda (pinigai, pramogos, kelionės, dovanos), tai gali būti siekiamas postas, prestižas, įtaka, parama ateityje ir kt.

⁴⁰ Lietuvių kalbos institutas, "Dabartinės lietuvių kalbos žodynas," žiūrėta 2016 08 24, <http://www.lkz.lt/startas.htm>

⁴¹ "Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas," *Valstybės žinios* 110, 5564 (2012).

⁴² Ugnius Trumpa, "Korupcijos šaknų šalinimas – efektyvios kovos su korupcija pagrindas." Pranešimas konferencijoje: Nuo valdymo reformos link efektyvios kovos su korupcija, Vilnius, 2001 m. birželio 20 d., <http://www.lrinka.lt/Renginiai/Antikorupc.phtml>

⁴³ John Kleinig, *The ethics of policing* (New York: Cambridge University Press, 1996), 165-166, <https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=CF3o8KyNuY0C&oi=fnd&pg=PR7&dq=J.Kleinig>.

⁴⁴ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 348-349.

Korupciniai mainai, kuriuose dalyvauja *ne mažiau kaip dvi šalys* (mainams vykstant per tarpininkus išauga ne tik dalyvių skaičius, bet ir sandėrio kaina), skiria korupciją nuo sukčiavimo, kuris yra daugiau pavienis nusikaltimas. Sukčiavimo atveju laimi tik viena šalis nepriklausomai, ar tai būtų asmuo ar grupė.⁴⁵ *Mainai slepiami* nuo valstybės, rinkėjų, valdžios institucijų, skaitytojų, priklausomai nuo to, kas yra sprendimą priimanti šalis. Korumpuotas valstybės tarnautojas turi sudaryti įspūdį, kad veikė nepažeisdamas įstatymų ar procedūrų, kartu nuslėpdamas, kad pasinaudojo netobula teisine baze konkrečiam sprendimui priimti, už kurį jam buvo atsilyginta. V. Kudriavcevas nurodo, „Nusikalstamumas – tai tipiškas stichinis procesas. Žmonių, darančių nusikaltimus, nevienija nei vieningi tikslai, nei tų tikslų įgyvendinimo priemonės. Kiekvienas įgyvendina savo interesus ir šiuos interesus, elgesio tikslus bei motyvus dažniausiai slepia nuo aplinkinių.“⁴⁶ Korumpuotas veiksmas įvardijamas kaip korupcija tik tuomet, kai jis įgauna *ilgai trunkančios veiklos pobūdį*, nesvarbu ar taip elgtųsi asmuo ar organizacija, institucija.⁴⁷

Taigi galime išskirti būtinus korupcijos elementus:

1. Ne mažiau kaip dviejų šalių dalyvavimas ("imantis - duodantis").
2. Turimi asmens įgaliojimai.
3. Elgesys priešingas turimiems įgaliojimams.
4. Naudos sau ar kitiems siekimas.
5. Slaptas veikimas.

Apibrėžiant „korupcijos“ sąvoką svarbią reikšmę vaidina „tarnybos“ sąvoka. Korumpuotas gali būti tik asmuo, turintis tam tikrų tarnybinių įsipareigojimų. Terminas „tarnyba“ siejamas su valstybės ir savivaldybių vykdomąja valdžia - jų biurokratiniu aparatu, valdininku – valstybės tarnautoju, kuris visur ir visados turi valdžios atstovo teisinį statusą. Kiek platesne prasme tarnybos santykis yra būdingas ir politikui, ir žurnalistui, ir privataus verslo atstovui. Politikas „tarnauja“ savo rinkėjams, privataus verslo darbuotojas – įmonės akcininkams, pareigūnas – įstaigai ir valstybei, laikraščio arba televizijos kanalo darbuotojas „tarnauja“ visuomenei.⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (LR BK) 230 straipsnis asmenis, turinčius tam tikrų tarnybinių įpareigojimų, įvardija "*valstybės tarnautojais*" bei apibrėžia šią sąvoką. Pagal LR BK "*valstybės tarnautojai* yra valstybės politikai, valstybės pareigūnai, teisėjai, valstybės tarnautojai pagal Valstybės tarnybos įstatymą ir kiti asmenys, kurie, dirbdami ar kitais įstatyme numatytais pagrindais eidami pareigas valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose, atlieka valdžios atstovo funkcijas arba turi

⁴⁵ Aida Raudonienė, "Korupcijos kategorijų analizė," *Jurisprudencija* 33, 41 (2003): 81-90.

⁴⁶ Владимир Николаевич Кудрявцев, *Преступности в криминалогии* (Москва: 1968), 37.

⁴⁷ Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 14, p. 27-28.

⁴⁸ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 348.

administracinius įgaliojimus, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas."⁴⁹ Pagal Valstybės tarnybos įstatymą "valstybės tarnautojas - fizinis asmuo, įgijęs šio ir kitų įstatymų nustatytą valstybės tarnautojo statusą ir valstybės (valstybinėse ir savivaldybių) institucijose ar įstaigose atliekantis viešojo administravimo, ūkines ar technines funkcijas arba teikiantis viešąsias paslaugas visuomenei."⁵⁰ Kaip matome Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse pateikta sąvoka yra plati ir išsami, ji apima ne tik politikus, valstybės pareigūnus, teisėjus, bet ir viešojo administravimo, karjeros, statutinius, politinio (asmeninio) pasitikėjimo, pakaitinius, paslaugų valstybės tarnautojus ir įstaigų vadovus. LR BK 230 str. 2 d. ir 3 d. dar labiau išplečia subjektų sąrašą įtraukdamos "valstybės tarnautojui prilyginto asmens" sąvoką, tai "asmuo, turintis atitinkamus įgaliojimus užsienio valstybės ar Europos Sąjungos institucijoje ar įstaigoje, tarptautinėje viešojoje organizacijoje arba tarptautinėje ar Europos Sąjungos teisminėje institucijoje, taip pat oficialūs kandidatai į šias pareigas, *be to*, valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiajame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas, taip pat arbitras, arba prisiekusysis."⁵¹ Svarbu tai, kad išplėstoje "valstybės tarnautojui prilyginto asmens" sąvokoje šalia *valstybės tarnybos sferos* atiranda ir *privatus sektorius*.

Išsiaiškinus korupcijos esmę galime pažvelgti ir į *korupcija rūšis (tipai) bei formas*. Kartais rūšys yra tapatinamos su korupcijos formomis. Korupcijos rūšis labiau atspindi bendresnį korumpuotos veikos pasireiškimo kontekstą, tuo tarpu forma labiau atspindi elgesio specifiką.

Dažniau priimta išskirti šias *korupcijos rūšis pagal jos reiškimosi sferą*:

- *politinę*;
- *administracinę (biurokratinę)*;
- *privataus sektoriaus*;
- *egzistuojančią tarptautiniuose sandėriuose*;⁵²

Pagal *korupcijos pasireiškimo lygmenį* galima išskirti šias korupcijos rūšis:

- *"smulkioji"* korupcija (smulkūs mokėjimai, skatinimai, tikintis sulaukti palankaus sprendimo);

⁴⁹ "Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas," *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

⁵⁰ "Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas," *Valstybės žinios* 66, 2130 (1999).

⁵¹ "Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas," *supra note* 49.

⁵² Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 14, p.28.

- *"stambioji"* korupcija (reiškiasi aukščiausiuose valdžios sluoksniuose, kai politinis ar verslo elitas gali veikti įstatymų leidimą, valstybės ir visuomenės vystymosi tendencijas).⁵³

Pagal laiko kriterijų arba trukmę galima išskirti šias korupcijos rūšis:

- *epizodinė* korupcija (atsitiktinis, pavienis, elgesys, kai organizacija vyrauja aukšti standartai; nesąžiningas darbuotojas sudrausminamas ir taip užkertamas kelias sisteminei korupcijai tarpti);
- *sisteminė* korupcija (sąžininga, principinga veikla yra išimtis, korupciniai pažeidimai tampa asmens, visuomenės ar visos įstaigos veikimo norma).⁵⁴

Pagal organizacijos grandžių pavaldumą:

- *Horizontalioji* korupcija (paperkančiajam svarbus klausimas (leidimas, licencija, nutarimas) korupciniu būdu sprendžiamas keliuose lygiagrečiuose, vienas kitam nepavaldžiuose organizacijos skyriuose).
- *Vertikalioji* korupcija (korupcinių veikų grandinė sujungia skirtingose hierarchiniuose lygmenyse esančius asmenis).⁵⁵

Taip pat literatūroje *pagal korupcijos pasmerkimą visuomenėje* skiriamos kelios korupcijos rūšys:

- *"baltoji"* korupcija (pasižymi didele tolerancija tam tikrų korupcinio elgesio variantų atžvilgiu);
- *"pilkoji"* korupcija (skirtingai visuomenės vertinama);
- *"juodoji"* korupcija (vienareikšmiškai visuomenės smerkiama).⁵⁶

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXIII skyrius "Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams", nurodo konkrečias *korupcijos formas*: kyšininkavimas (225 str.), prekyba poveikiu (226 str.), papirkimas (227 str.), piktnaudžiavimas (228 str.), neteisėtas teisių į daiktą įregistravimas (228¹), tarnybos pareigų neatlikimas (229 str.)⁵⁷.

Korupcijos apibrėžimus galima suskirstyti į dvi rūšis pagal tai, kokią sferą jie apibrėžia, ar korupciją apibūdina siaurąja (kaip reiškinius valstybės tarnyboje, apsiribojant vien valstybės valdymo, vykdomosios valdžios sritimi) ar plačiąja prasme (kaip privataus verslo, komercijos,

⁵³ Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 14, p.28.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Vytautas Gavelis, "Korupcijos klasifikacija ekonominių santykių kontekste," *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1, 17 (2010): 55.

⁵⁶ Ilona Michailovič, *supra note* 12, p. 5-6.

⁵⁷ "Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas," *supra note* 49.

žiniasklaidos, politikos sritis). Šis skirstymas grindžiamas atsižvelgiant į tai, ar korupcija apsiriboja tik *valstybės tarnybos sfera*, ar suvokiama plačiau – apima korupciją ir *privačiame sektoriuje*⁵⁸. J. Palidauškaitė pažymi, kad skirtingos korupcijos sąvokos, t.y. siaura (tradicinė)/plati (moderni) apima nevienodus korumpuotos veiklos elementus. *Korupcijai siaurąja prasme* priskiriami nusikaltimai valstybės tarnybai, kurie įvardinti baudžiamajame kodekse, t.y. kyšininkavimas, papirkimas, piktnaudžiavimas tarnyba ir kt. *Korupcijai plačiąja prasme* priskirtini nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai, tai yra piktnaudžiavimas pasitikėjimu komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje, viešojo pirkimo tvarkos pažeidimas, neteisėtas banko paskolos išdavimas, nepateisinamai rizikinga banko operacija ir kt.

V. Justickis pateikia tokią korupcijos sąvoką, "*korupcija* – tai reguliari, besikartojanti, integrali nusikalstama veika, kurią vykdo individas, palaikantis tarnybos santykius su valstybės aparatu, privačiu verslo subjektu, rinkėjais, su žiniasklaidos auditorija (skaitytojais, žiūrovais), ir kuri pasireiškia piktnaudžiavimu savo padėtimi bei pasitikėjimu siekiant asmeninės naudos."⁵⁹

Analizuojant bendrąją korupcijos sąvoką nacionaliniu aspektu, korupcijos apibrėžimas įtvirtintas tik viename nacionaliniame norminiame teisės akte, tai yra Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme. Iki šio įstatymo priėmimo Lietuvoje buvo naudojama bendra korupcijos apibrėžimo sąvoka. Įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje apibrėžtą korupcijos sąvoką galėtume priskirti prie korupcijos supratimo siaurąja prasme: "**Korupcija** – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginis ar netiesioginis siekimas, reikalavimas arba priėmimas turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmai arba neveikimas siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau arba kitam asmeniui ar šią naudą priimant, taip pat tiesioginis ar netiesioginis siūlymas ar suteikimas valstybės tarnautojui, jam prilygintam asmeniui turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas pareigas, taip pat tarpininkavimas darant šioje dalyje nurodytas veikas."⁶⁰ Galime daryti prielaidą, kad definicijos struktūroje esantis terminas "valstybės tarnautojui prilygintas asmuo" priartina lietuviškąją korupcijos apibrėžtį prie moderniosios korupcijos sampratos. Tik situaciją komplikuoja LR BK 230 str. 3 d. reikalavimas "turėti atitinkamus administracinius įgaliojimus arba viešųjų paslaugų teikimas," kas apsunkina siekiant

⁵⁸ Aida Raudonienė, *supra note* 11, p. 114.

⁵⁹ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 349.

⁶⁰ "Lietuvos Respublikos specialiuųjų tyrimų tarnybos įstatymas," *Valstybės žinios* 41, 1162 (2000).

patraukti atsakomybėn asmenis, dirbančius privačiame sektoriuje, už nusikalstamo pobūdžio korupcines veikas. Pagal LR Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymą korupcija suprantama ir kaip *"Korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos – kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą."*⁶¹

Iki šiol nacionalinio lygmens norminiuose teisės aktuose nėra apibrėžta sąvoka "korupcija privačiame sektoriuje". Kaip jau minėjome, korupcija privačiame sektoriuje gali būti siejama tik su atskirų nusikalstamų veikų įvykdymu numatytu LR BK, o veikos kurių negalima susieti su kyšio davimu ar ėmimu, prekyba poveikiu arba viešųjų paslaugų teikimu, net negalėtų būti įvardijamos korupcijos atvejais. Pagal LR BK 230 str. 4 d. kyšis yra bet kokios turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios) forma išreikštas neteisėtas ar nepagrįstas atlygis už pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą vykdant įgaliojimus. Kyšininkavimas privačiame sektoriuje laikomas remiantis tomis pačiomis nuostatomis kaip ir valstybės pareigūnų kyšininkavimo atveju, tačiau kyšininkavimas tarp dviejų privačių įmonių nepatektų į dabartinių teisės aktų taikymo sritį.

Korupcijos apibrėžimo problemą Lietuvoje bandoma spręsti rengiant nusikalstamumo prevencijos programas, taip bandant apibrėžti korupcijos sąvoką. Vienas iš esminių tokių programų rengimo metodinių reikalavimų yra problemos identifikavimas ir formulavimas, tai yra tikslus nusikalstamų veikų, kurioms siekiama padaryti prevencinį poveikį, apibrėžimas.⁶² Poreikis pateikti korupcijos apibrėžimą, apimančią ir korupciją privačiame sektoriuje, suvoktas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 4 d. nutarimu Nr. 1059 patvirtintoje Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija strategijoje: „Valstybė siekia kovoti su korupcijos apraiškomis ne

⁶¹ "Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas," *supra note* 60.

⁶² Alfredas Kiškis et.al., "Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas," *Jurisprudencija* 2, 19 (2012): 774.

*tik valstybiniame, bet ir privačiame sektoriuje. Korupcijos apibrėžimas (apimantis tik valstybės tarnybą), pateiktas Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo<...> 2 straipsnyje, neatitinka šių dienų realijų, kai korupcija privačiame sektoriuje kelia rimtą pavojų, nes veikia valstybinių sektorių. Būtina parengti aiškų ir tikslų teisinį korupcijos apibrėžimą. Tiksliai paaiškintą sąvoką būtų lengviau taikyti teisekūroje, viešojo administravimo institucijų praktikoje, ją geriau suvoktų visuomenė, lengviau būtų deramai taikyti antikorupcinius įstatymus. Ši sąvoka turėtų būti apibrėžta Lietuvos Respublikos antikorupciniame įstatyme, suvienodinta su vartojamomis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir kituose teisės aktuose“.*⁶³

2015 m. Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija 2015-2025 m. programoje korupcija suprantama kaip **"Korupcinio pobūdžio teisės pažeidimas – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens administracinis, darbo drausmės ar tarnybinis nusižengimas, padarytas tiesiogiai ar netiesiogiai siekiant arba reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui, taip pat ją priimant, kai tai daroma piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi, viršijant įgaliojimus, neatliekant pareigų, pažeidžiant viešuosius interesus, taip pat korupcinio pobūdžio nusikalstama veika."**⁶⁴

"Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 programoje" korupcija įvardijama kaip viena iš nacionalinių grėsmių valstybei ir vienas iš pavojingiausių socialinių reiškinių, keliantis grėsmę žmogaus teisėms, demokratijai ir teisinei valstybei, iškreipiantis socialinį teisingumą, sąžiningą konkurenciją, verslo sąlygas, mažinantis ekonomikos augimą, keliantis pavojų valstybės valdymui, valstybės ar savivaldybių įstaigų stabilumui ir visuomenės moralei. Korupcija sietina su pernelyg dideliu biurokratijos ir reglamentavimo mastu, sprendimų diskrecijos ir atskaitingumo pusiausvyros nebuvimu. Korupcija yra latentinis reiškinys, o korupcinio pobūdžio teisės pažeidimų poveikis įvairioms ekonomikos ir socialinėms sritims paprastai išryškėja tik vėliau, susidūrus su korupcijos pasekmėmis.⁶⁵ Šioje programoje korupcija suvokiama moderniąją prasme, kaip "piktnaudžiavimas įgaliojimais tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose, siekiant asmeninės naudos". Apibrėžiamos korupcijos rūšys pagal trukmę, nurodant, kad smulkiosios korupcijos tipai yra priskirtinas toks valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų elgesys, kuris nedaug nukrypsta nuo esamų taisyklių ir normų siekiant naudos sau ir susijusiems asmenims. Jeigu tam tikros problemos sprendimas korupciniais sandoriais yra visos organizacijos būdingas bruožas, o į

⁶³ "Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija strategijos," prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.551AFA6F3CA2>

⁶⁴ "Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 metų programos," prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/25c529d0cbcd11e4aaa0e90fce879681>

⁶⁵ *Ibid.*

korupcinio sprendimo priėmimą įtraukiamos kelios organizacijos grandys (pvz., kelių departamentų, skyrių darbuotojai), tokia korupcija vadintina sistemine.⁶⁶

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimus atliekantis tyrimų centras "Vilmorus", tyrime "Lietuvos korupcijos žemėlapis" 2014 m. balandis - gegužė, vadovaujasi tokia pačia modernia korupcijos samprata, kuri įtvirtinta "Lietuvos Respublikos nacionalinėje kovos su korupcija 2015-2025 programoje"

LR Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 62 patvirtintoje "Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje"⁶⁷ įtvirtinta, kad organizuotas nusikalstamumas beveik visada susijęs su korupcija, todėl kelia tam tikrų pavojų šalies valdymo sistemai, politiniam saugumui. Organizuotos nusikalstamos grupuotės ir korumpuoti valdininkai gali reikštis priimant teisės aktus, palankius kriminalinėms struktūroms, „globojant“ naftos, alkoholio, tabako, ginklų, narkotikų kontrabandą, prostitucijos verslą, prekybą vogtais automobiliais, nevykdant organizuotų nusikalstamų grupuočių lyderių baudžiamojo persekiojimo arba vykdant jį netinkamai ir panašiai. Organizuotas nusikalstamumas - tai itin latentinis socialinis reiškinys, jo ištakos - šešėlinė (nelegali) ekonominė veikla. Taigi organizuotas nusikalstamumas šioje programoje – sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiklą (dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios veiklos saugumą pareigūnų papirkimu bei korupcija. Konkrečios organizuotos nusikalstamos veiklos bei korupcijos formos numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (227¹, 282, 283, 284, 285, 286, 319, 320 ir kituose straipsniuose). Šioje programoje įtvirtinti du korupcijos aspektai bei dvi korupcijos rūšys pagal reiškimosi sritis: **korupcija** - tai pareiginių nusikaltimų visuma bei organizuoto nusikalstamumo egzistavimą užtikrinantis veiksnys, pasireiškiantis valstybinio valdyme (valstybinio valdymo korupcija) ir komercijos srityse (komercinė korupcija).⁶⁸ Valstybės aparato korupcija yra stabilus ir saugaus organizuotų nusikaltėlių formuočių funkcionavimo sąlyga, garantija, kad iš nelegalaus verslo bus gauta daug pelno. Pelnas suteikia galimybes papirkinėti pareigūnus, taip gaunant naudos kitų nusikalstamų veikų vykdymui.

Apibendrinant tai kas išnagrinėta, galime teigti, kad korupcija kaip problema yra susiformavusi korumpuoto elgesio pasiekoje, kurio esminiai bruožai yra piktnaudžiavimas įgaliojimais, asmeninės naudos siekimas, slaptas ir sisteminis veikimas. Korupcija Lietuvoje

⁶⁶ Vytautas Gavelis, *supra note 55*, p. 55.

⁶⁷ "Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos," prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/mobile/legalAct.html?documentId=TAR.03D742ACB6E0>

⁶⁸ Daiva Penkauskienė, *Korupcija aukštosiose mokyklose: požūriai, problemos, sprendimo galimybės* (Vilnius: Garnelis, 2005), 131.

egzistuoja tiek viešajame sektoriuje - valstybės ir savivaldybės tarnyboje (politikoje, policijoje, muitinėje, teismuose ir kt.), tiek privačiame sektoriuje: versle, žiniasklaidoje, sporte, religinėse organizacijose. Galime teigti, kad, korupcijos kaip paplitusio reiškinių apibrėžties aktualumas Lietuvoje nekelia abejonių. Nors Lietuvos teisės aktuose jaučiamas išsamaus korupcijos apibrėžimo trūkumas, yra suvokiama jo svarba, tačiau įstatymo leidėjui vis dar sudėtinga tokio daugialypio reiškinių išsamią apibrėžtį įteisinti viename iš nacionalinių teisės aktų. Įvairių programų kūrimas, kuriomis bandoma kompensuoti korupcijos termino trūkumą Lietuvoje, bei jų įgyvendinimas, tikėtina pagreitins išsamios korupcijos apibrėžties atsiradimą, kad ir Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse ar kitame teisės akte. Galime daryti išvadą, kad korupcija Lietuvoje reiškiasi keliuose srityse, šis reiškinys suaktyvėjo pereinamuoju laikotarpiu atkūrus nepriklausomybę, pasižymi dideliu latentiskumu, trūksta vienos teisiniu aktu apibrėžtos korupcijos sąvokos, be to, šis reiškinys iškreipia teisingumo sampratą, valstybinės tarnybos esmę ir taip pažeidžia patį svarbiausią visuomeninį gėrį - teisinę valstybę.

1.2. Korupcijos apibrėžtis tarptautiniuose teisės aktuose

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 d. yra aiškiai nustatyta tarptautinių sutarčių vieta Lietuvos teisinėje sistemoje: „*Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas yra sudedamoji LR teisinės sistemos dalis.*“ Tai reiškia, kad tarptautinės sutartys yra mūsų teisinės sistemos sudedamoji dalis. Siekiant pašalinti prieštaravimus tarp tarptautinių sutarčių ir nacionalinio įstatymo LR Konstitucijos 7 str. pasisakyta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitoks teisės aktas priešingas Konstitucijai“. Šioje vietoje Konstitucinis Teismas išaiškino: "LR Konstitucijos 7 str. nuostata savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms. Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis.“⁶⁹ Kas yra LR tarptautinė sutartis? Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis – "tarptautinės teisės principų ir normų reglamentuotas susitarimas, kurį raštu sudaro Lietuvos Respublika su tarptautinės teisės subjektais, nesvarbu, koks sutarties pavadinimas ir ar sutartį sudaro vienas, du ar keli tarpusavyje susiję dokumentai."⁷⁰ Atsižvelgiant į tai, kad tarptautinės sutartys yra sudedamoji

⁶⁹ "Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas byloje Nr. 8/95," prieiga per internetą <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta434/content>

⁷⁰ "Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas," *Valstybės žinios* 60, 1948 (1999).

nacionalinės teisinės sistemos dalis, tikslinga korupcijos apibrėžtį paanalizuoti ir tarptautinių teisės aktų kontekste.

Dauguma tarptautiniuose teisės aktuose minimų korupcijos apibrėžimų yra suvokiami siaurąją prasme. Jungtinių Tautų Organizacijos informaciniame žinyne, skirtame tarptautinei kovai su korupcija, pateiktame apibrėžime korupcija suprantama tik kaip "*piktnaudžiavimas valstybine valdžia siekiant asmeninės naudos*."⁷¹ Panašios pozicijos laikosi Transparency International ir "Pasaulio bankas", kurie korupciją apibūdina kaip "*piktnaudžiavimą siekiant asmeninės naudos viešo gyvenimo srityje*"⁷². Jungtinių Tautų Organizacijos pareigūnų elgesio kodekso 7 straipsnio punktas *b* nurodo, jog korupcijos sąvoka turi būti apibrėžta pagal nacionalinę teisę.⁷³ Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos šį reiškinį apibrėžia taip: „*korupcija* – tai tiesioginis ar netiesioginis kyšio arba kito nepagrįsto atlygio ar pažado dėl tokio atlygio prašymas, siūlymas, davimas ar priėmimas, kuris iškreipia asmens, gaunančio kyšį, nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl kyšio ar nepagrįsto atlygio, tinkamą bet kurios pareigos atlikimą ar reikalaujamą elgseną.“⁷⁴

Pasak A. Raudonienės, aptartų apibrėžimų suponuojančių korupciją „siaurąją prasme“ veikų subjektai yra tik valstybės valdymo, viešojo administravimo pareigūnai ar tarnautojai. Tai gali būti mokesčių inspektoriai, muitininkai, policijos pareigūnai ar bet kokie kiti valstybės tarnautojai, priimančys sprendimus valstybės vardu. Korupcijos sąvoka apima tik sferas, kuriose veikė valstybės tarnautojai ar politikai, turintieji „viešą įgaliojimą – dirbantys viešojo administravimo institucijose, parlamente, savivaldybėse“. Iš korupcijos sąvokos „iškrenta“ privataus verslo, taip pat žiniasklaidos sfera. Pavyzdžiui, privačios bendrovės atstovas paėmęs atlygį iš konkuruojančios bendrovės ir daręs pastarosios atžvilgiu naudingus (o jo bendrovei nenaudingus) sprendimus arba suteikęs komercinę informaciją ir pan.⁷⁵ Siekiant vengti tokių situacijų ir praplėsti korupcijos veikimo sritį reikalinga transformuoti klasikinę (siaurąją) korupcijos sąvoką į moderniąją (plačiąją). Platesnio pobūdžio korupcijos definiciją, apimant ne tik, viešojo, bet ir privataus sektoriaus korupcinius reiškinius, numato vienas iš svarbiausių šia tema tarptautinių teisės aktų Europos Tarybos "Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos", kurią 1999 m. Strasbūre, pasirašė Lietuvos Respublikos įgaliotieji atstovai. Konvencijoje minimas "aktyvus kyšininkavimas privačiame sektoriuje - tai pagal nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu laikomi tyčiniai veiksmai komercinės veiklos eigoje, kai asmenims, kurie vadovauja privataus sektoriaus subjektams arba juose eina bet kokias pareigas,

⁷¹ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 345.

⁷² Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 14, p. 26.

⁷³ Council of Europe, "*Explanatory report to the criminal law convention on corruption*," Strasbourg, 1999, prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/Display>

⁷⁴ "Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos," *Valstybės žinios* 126, 5733(2002).

⁷⁵ Aida Raudonienė, *supra note* 11, p. 116.

tiesiogiai ar netiesiogiai yra žadamas, siūlomas ar duodamas bet koks nepagrįstas atlygis, skirtas jiems patiems arba bet kuriam kitam asmeniui, už pažeidžiant savo pareigas atliekamą veiksmą arba neveikimą" ir "pasyvus kyšininkavimas privačiame sektoriuje - tai pagal jos nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu laikomi privataus sektoriaus subjektams vadovaujančių ar juose bet kokias pareigas einančių asmenų tyčiniai veiksmai komercinės veiklos eigoje, kai tie asmenys tiesiogiai arba netiesiogiai prašo arba gauna bet koki nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl tokio atlygio arba kai jie priima pasiūlymą ar pažadą dėl tokio atlygio, skirto jiems patiems ar bet kuriam kitam asmeniui, už pažeidžiant savo pareigas atliekamą veiksmą arba neveikimą."⁷⁶ Kaip matyti į korupcijos sampratą įtraukiama komercinės veiklos sritis privačiame sektoriuje ir nurodomos korupcijos pasireiškimo "aktyvi" ir "pasyvi" formos. Ta pati moderniosios korupcijos apibrėžties samprata plėtojama ir šiuose tarptautiniuose teisės aktuose: Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) 1997 m. gruodžio 17 d. konvencija dėl kovos su užsienio valstybių pareigūnų papirkimu sudarant tarptautinius verslo sandorius, 2003 m. spalio 31 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimta Konvencija prieš korupciją (rezoliucija Nr. 58/4), taip pat 2003 m. liepos 22 d. Europos Sąjungos Tarybos Pamatinis sprendimas dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje.⁷⁷

Moderniosios korupcijos suvokimo pagrindu laikomas Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) apibrėžimas, pagal kurį "*Korupcija* - tai kyšininkavimas ir kitoks elgesys asmenų, kuriems valstybiniame ar privačiame sektoriuje yra pavestos tam tikros pareigos, susijusios su įpareigojimais, patikėtais jiems kaip turintiems valstybės pareigūno, privataus darbuotojo, nepriklausomo agento statusą, ar kitokiais santykiais, ir kurių tikslas - neteisėta nauda sau ir kitiems."⁷⁸ Apibrėžime nurodyti asmenų veiksmai gali apimti nelegalius mokėjimus, valstybės lėšų išsekvojimą, neteisėtą politinių partijų paramą ir veiklą, daryti įtaką rinkimams ir kandidatams, papirkinėjant balsus ar perduodant pareigas, piktnaudžiaujant įgaliojimais, darant įtaką privataus verslo darbuotojams, žurnalistams arba valstybės valdininkams. Europos Komisija korupciją suvokia kaip disciplinos nesilaikymą, ko pasiekoje piktnaudžiaujama galia, valdžia, nesivadovaujama etikos normomis priimant tam tikrus sprendimus, siekiant savanaudiškos naudos sau.

Universalų/tarpinį, tai yra modernaus ir klasikinio, apibrėžimo variantą pateikia tarptautinė korupcijos užkardymo organizacija Transparency International, kuri korupciją apibrėžia kaip "*piktnaudžiavimą siekiant asmeninės naudos viešojo gyvenimo srityje*". Ši apibrėžtis panaši į

⁷⁶ "Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos", prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=161366&p_query=&p_tr2=

⁷⁷ Ilona Michailovič, *supra note* 12, p. 4.

⁷⁸ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 346.

klasikinę, tačiau šios organizacijos supratimu "viešasis gyvenimas" apima ne tik valstybės aparatą, bet ir parlamentą, teismus, visuomenines organizacijas, spaudą, televiziją. Privati įmonė į šio apibrėžimo sritį jau nepatenka.⁷⁹

Užsienio autoriai, pavyzdžiui Harvardo politikos profesorius J.S. Nye naudodamas terminą *korupcija*, ją apibrėžia kaip elgesį, dėl privačios (asmeninės, šeimos grupės) naudos ar siekiamo statuso nukrypstančio nuo rinkimų ar paskyrimo būdu viešai suteiktų formalijų pareigų. J.S. Nye yra klasikinio korupcijos apibrėžimo atstovas, tad jis pabrėžia du svarbius momentus, tai yra *viešojo vaidmens aspektą* ir *pareigūno atliekamos tarnybos viešąjį – vaidmenį, siekiant asmeninės naudos*. Politikos mokslininkas iš Kanados K. Gibbons analizuodamas korupcijos reiškinį teigia, kad tai kas vienoje šalyse į J.S. Nye formalios korupcijos apibrėžties ribas nepatenka, kitose – laikomas korupciniu. Profesorius J.C. Scott korupcijos reiškinį apibrėžia kaip nuo tam tikrų standartų nukrypusį elgesį. Korupciją tiriantys Norvegijos mokslininkai teigia, kad šį sudėtingą reiškinį būtina nagrinėti, tarpdisciplininiam kontekste, taikant įvairius teorinius modelius, atliekant tyrimus, smulkiai analizuojant atskirus korupcijos atvejus ir skandalus.⁸⁰ Tad Europos Tarybos kovos su korupcija grupė nurodo, kad „korupcija yra kaip prizmė su daugybe paviršių. Ji gali būti apžiūrima iš skirtingų kampų“.⁸¹

Galima daryti išvadą, kad moderniojo korupcijos apibrėžimo definicija apima tokias sritis kaip politinės partijos veiklą, įtaką rinkimams ir kandidatams, įtaką privataus verslo darbuotojams, įtaką valstybės valdininkams, įtaką žurnalistams. Platusis korupcijos apibrėžimo suvokimas išplečia besinaudojančių savo padėtimi subjektų skaičių, įtraukiant privatų verslą, valstybinį ir viešąjį sektorių. Privataus ir viešojo atstovų įtraukimas į korupcinių santykių sritį ne tik praplečia subjektų skaičių, bet ir praplečia korupcijos turinio traktuotę. Manytina, kad tikrovėje yra tiek apibrėžimų, kiek yra teisininkų, mokslininkų, tyrinėjančių ir analizuojančių šį socialinį reiškinį. Vadinas, šiandien nėra bendro ir vienodo korupcijos apibrėžimo tiek Lietuvos, tiek tarptautiniuose teisės aktuose. Tokia padėtis nebejotinai sunkina nacionalinių ir tarptautinių organizacijų pastangas kovojant su šiuo sudėtingu, vis naujas formas įgaunančiu visuomeniniu reiškiniu.

⁷⁹ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 347.

⁸⁰ Daiva Penkauskienė, *supra note* 68, p. 7.

⁸¹ Council of Europe Multidisciplinary Group on Corruption. "Programme of action against corruption 1996", žiūrėta 2016 10 21, <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/GMC96%20E95%20Actionprogr%20English.pdf>

1.3. Korupcijos paplitimas Lietuvoje

Lietuvoje nuolatos ir įvairiais būdais siekiama sumažinti korupcijos reiškinio paplitimą. 2015 m. LR nacionalinėje kovos su korupcija 2015-2025 m. programoje įvardijamos prioritetingos sritys, kuriose korupcijos paplitimo galimybė yra didžiausia.⁸²

1. Politinė veikla ir teisėkūra.
2. Teismų ir teisėsaugos institucijų veikla.
3. Viešieji pirkimai.
4. Sveikatos priežiūra ir socialinė apsauga.
5. Teritorijų planavimas, valstybinė statybų priežiūra ir atliekų tvarkymas.
6. Ūkio subjektų veiklos priežiūra.
7. Viešasis administravimas, valstybės tarnyba ir turto valdymas.

8. Privatus sektorius. Buvo nustatytos korupcijos rizikos šiose srityse: žiniasklaida, sportas, švietimas ir mokslas, teikiant teisinę paslaugas, teikiant asmens sveikatos priežiūros paslaugas, farmacija, teikiant verslo paslaugas.

Kaip Lietuvai ir kitoms šalims sekasi kontroliuoti šį reiškinį, ir tapti skaidresnėmis, rodo nevyriausybinių organizacijų Tarptautinio skaidrumo (angl. Transparency Internacional), kuri yra tarptautinių korupcijos suvokimo tyrimų pradininkė, kasmet atliekamas korupcijos suvokimo indekso (KSI) tyrimas. Tai pirmos kartos korupcijos matavimo priemonė.⁸³ Šiame tyrime, pradėtame skelbti nuo 1995 m., korupcija suvokiama kaip sąmoningai ir kruopščiai užmaskuota – latentinė – neteisėta veikla, kuri išaiškėja tik per specialiuosius tyrimus, baudžiamąjį persekiojimą ar visuomenėje kilusius skandalus. Tyrėjų nuomone, kyšininkavimo, baudžiamųjų bylų, nuteistųjų už korupcinio pobūdžio nusikaltimus statistika neatspindi realaus korupcijos lygio. Šie duomenys daugiausiai atspindi tyrėjų, prokurorų, teismų veiklos efektyvumą, žiniasklaidos vaidmens reikšmę atskleidžiant ir paviešinant korupcijos atvejus. KSI tyrimas atskleidžia kiek, respondentų nuomone, korupcija yra paplitusi tarp viešojo sektoriaus valstybės bei savivaldybių tarnautojų ir politikų. KSI laikomas patikimu rodikliu vertinant ir analizuojant santykinį korupcijos lygį viešajame sektoriuje įvairiose šalyse. Esama padėtis įvertinama konkrečiu skaičiumi šimto balų skalėje nuo nulio iki 100, kurioje 0 reiškia absoliučiai korumpuotą šalį, o 100 – labai skaidrią valstybę. KSI yra išvestinis rodiklis iš daugelio kitų pasaulio indeksų, kuris susideda iš apibendrintų kelių visuotinai pripažintų ir gerą reputaciją turinčių organizacijų per paskutinius 24 mėnesius atliktų tyrimų rezultatų. Šalis

⁸² "Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 m. programos," *supra note* 64.

⁸³ Jolanta Piliponytė, *supra note* 83, p. 100-101.

turi dalyvauti bent trijuose tyrimuose, kad būtų įtraukta į KSI. Atitinkamų tyrimų rezultatai, Lietuvai skirti balai yra viešai prieinami internete, tačiau jų skaičiavimo metodologijos, išsamūs statistiniai duomenys nėra skelbiami. Tyrimas vykdomas verslo atstovų, ekspertų apklausomis ir kitais ekspertiniais tyrimais. Klausimai apie korupciją sudaro tik nedidelę apklausos dalį – respondentams užduodama nuo vieno klausimo iki kelių, susijusių su jų vertinimu apie šalyje klestinčią korupciją, įvairaus lygmens valstybės institucijų antikorupcinius veiksmus ir jų veiksmingumą. Apklausos remiasi korupcijos situacijos konkrečioje šalyje *suvokimu*, respondentų neklausama apie patirtį dalyvaujant korupciniuose santykiuose. Kasmet skiriasi atliekamo KSI tyrimų, jame dalyvaujančių valstybių skaičius, klausimų turinys ir skaičius. Pavyzdžiui, IMD (IMD World Competitiveness Yearbook tyrimas) remiasi 333 kriterijais, siekiant gauti kuo įvairiapusiškesnę tautų konkurencingumo vaizdą, o klausimas, susijęs su korupcija, yra tik vienas: „Kyšininkavimas ir korupcija: egzistuoja arba neegzistuoja konkrečioje valstybėje“. Kiekvienas tyrimas siūlo skirtingą mažiausią ir didžiausią vertinimo balą. Vienais atvejais aukštesnis balas suteikiamas, kai suvokimas apie šalyje klestinčią korupciją didelis, kitais atvejais – kai, vidaus ir tarptautinių ekspertų vertinimu, korupcijos paplitimas mažas.

1 lentelė. Keletos KSI šaltinių ir tyrimų aprašymai.

KSI šaltinis	Tyrimo aprašymas
1. Bertelsmann Foundation Transformation Index (BF TI) <i>(Bertelsmano fondo Transformacijos indekso tyrimas)</i> Ne pelno siekianti visuomeninė organizacija. Fondas nustato socialines problemas ir uždavinius ankstyvame etape ir rengia jų sprendimo modelius. Dalyviai (respondentai): ekspertai ir korespondentai organizacijos viduje ir išorėje.	Tyrimo metu yra teikiami dviejų kiekvienos šalies ekspertų vertinimai. Šalies vertinimas susideda iš dviejų dalių: analitinio ir statistinio įvertinimo valstybėje vykstančių pokyčių ir valdymo efektyvumo šalyje. Vertinimui pateikiami 52 klausimai, susiję su 17 įvairių valstybės gyvenimo sričių. Su korupcija susiję klausimai ekspertams šie: 1) <i>įvertinkite, kaip dažnai valstybės tarnautojai ir pareigūnai, piktnaudžiaujantys suteiktomis galiomis ir pareigomis, traukiami baudžiamojon atsakomybėn ir sulaukia bausmės?</i> Vertinimas skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia, kad „valstybės tarnautojai ir pareigūnai gali pažeidinėti įstatymus, dalyvauti korupciniuose santykiuose be baimės būti patrauktiems baudžiamojon atsakomybėn ir sulaukti bausmės, visuomenės ar žiniasklaidos dėmesio“, o 10 – „įstatymus pažeidę ir korupciniuose santykiuose dalyvaujantys valstybės tarnautojai ir pareigūnai visada sulaukia bausmės, jų nusikalstamos veikos paviešinamos ir sulaukia atgarsio visuomenėje, žiniasklaidoje“. 2) <i>įvertinkite, kaip Vyriausybei ir kitoms atsakingoms institucijoms sekasi kovoti su korupcija?</i> Vertinimas skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia, kad „Vyriausybė ir kitos atsakingos institucijos nesugeba suvaldyti korupcijos, nėra vientiso mechanizmo, strategijos kaip tai padaryti“, o 10 – kad „Vyriausybei ir kitoms atsakingoms institucijoms puikiai

	sekasi valdyti korupciją, tam naudojamos priemonės yra veiksmingos“. BTI indeksą sudaro du rodikliai – bendros šalies situacijos indeksas (vertinami valstybiškumas, politinis dalyvavimas, teisės aktų sistema, demokratinių institucijų stabilumas, politinė ir socialinė integracija) ir šalies valdymo efektyvumo indeksas (vertinami socioekonominio išsivystymo lygis, šalies rinkos organizavimas ir konkurencingumas, valiutos ir kainų stabilumas, privačios nuosavybės situacija, socialinė gerovė, ekonominės sąlygos, darnus vystymasis).
2. IMD World Competitiveness Yearbook (<i>IMD Pasaulio konkurencingumo metknygės tyrimas</i>) IMD yra aukščiausio rango verslo mokykla, orientuota į vadovų-lyderių ugdymą. Dalyviai (respondentai): vietos ir tarptautinių verslo kompanijų aukščiausios ir vidutinės grandies vadovai.	IMD tyrimas matuoja tautų ir valstybių konkurencingumą, akcentuojant socialinį, politinį ir ekonominį klimatą. Tyrimas remiasi 333 kriterijais, siekiant gauti kuo įvairiapusiškesnį tautų konkurencingumo vaizdą. Klausimas respondentams, susijęs su korupcija, skambėjo taip: „<i>Kyšininkavimas ir korupcija: egzistuoja arba neegzistuoja</i>“. Atsakymai vertinti skalėje nuo 1 iki 6 balų, kurie vėliau buvo konvertuojami įvertinimą nuo 0 iki 10 balų, kur 0 reiškia didžiausią korupcijos egzistavimą, 10 – mažiausią.
3. World Economic Forum (WEF) Executive Opinion Survey (EOS) (<i>Pasaulio ekonomikos forumo Vadovų nuomonių tyrimas</i>) Pasaulio ekonomikos forumas (PEF) yra nepriklausoma tarptautinė organizacija, įtraukianti verslo, politinius, akademinus ir kitus lyderius, skatinanti prisidėti prie visuomenės vystymosi, globalių ir regioninių verslo ir pramonės problemų sprendimų. Dalyviai (respondentai): vietos ir tarptautinių verslo kompanijų patyrę verslo lyderiai.	The Executive Opinion Survey (EOS) – kasmetinė (WEF) verslo atstovų apklausa, kurios metu renkami ir analizuojami duomenys šalių konkurencingumo indeksui (Global Competitiveness Index (GCI) nustatyti. Klausimai, susiję su korupcija (rezultatai vertinami skalėje nuo 1 iki 7, kur 1 – labai paplitę, 7 – niekada): 1) <i>Kiek jūsų valstybėje paplitę verslo įmonėms mokėti papildomus neteisėtus mokesčius ar kyšius šios srityse:</i> a) importo ir eksporto; b) komunalinių paslaugų; c) metinių mokesčių mokėjimo; d) sudarant viešąsias sutartis ir gaunant licencijas; e) bylinėjantis teismuose. 2) <i>Kiek jūsų šalyje paplitęs valstybinių lėšų iššvaistymas, pasisavinimas, neteisėtas skyrimas per korupcinius ryšius fiziniam ir juridiniams asmenims?</i>
4. Freedom House Nations in Transit („<i>Freedom House</i>“ <i>Tautų tranzito tyrimas</i>) Tarptautinė nevyriausybinė organizacija, tirianti demokratiją, politinę laisvę ir žmogaus teises. Dalyviai (respondentai):	Tyrimą atlieka Freedom House darbuotojai ir įvairių valstybių atstovai–konsultantai, skirtingų sričių specialistai. Buvo atliekamos apklausos, analizuojami įvairūs šaltiniai: statistiniai duomenys, nevyriausybių ir tarptautinių organizacijų ataskaitos, vietos žiniasklaidos informacija ir kiti. Vertinama demokratijos, rinkimų, žodžio laisvė, visuomenės pilietiškumo bei korupcijos lygiai. Respondentams užduoti klausimai, susiję su korupcija: 1) <i>Ar vyriausybės ir valstybės institucijų įgyvendinamos</i>

ekspertai, gyvenantys tiriamoje šalyje arba iš jos kilę.	<i>antikorupcinės iniciatyvos efektyvios?</i> 2) <i>Ar valdžioje nėra per daug biurokratinio reguliavimo, registracijos reikalavimų ir kitokios kontrolės, kuri didina galimybes atsirasti korupcijai?</i> 3) <i>Ar įstatymai efektyviai užtikrina valstybės tarnautojų ir pareigūnų finansinę atskaitomybę, pajamų ir turto deklaravimą, interesų konfliktų prevenciją?</i> 4) <i>Ar skaidri įdarbinimo į valstybės institucijas tvarka, ar viešai skelbiama informacija apie laisvas darbo vietas ir jas užėmusiuosius?</i> 5) <i>Ar valstybė sudaro sąlygas veiksmingam įstatymų procesui, ypač tokiam, kuris yra laisvas nuo išankstinio nusistatymo prieš politinius priešininkus, trukdančio tirti, ir traukti valstybės tarnautojus baudžiamojon atsakomybėn už korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas?</i> 6) <i>Ar antikorupcijos aktyvistai, tyrėjai, žurnalistai ir asmenys pranešantys apie kyšininkavimo atvejus ir korupciją patenkinti teisine apsauga, kuri užtikrina jų saugumą?</i> Atsakymai vertinti skalėje nuo 1 (mažiausias korupcijos lygis) iki 7 (aukščiausias korupcijos lygis)
5. Global Insight Country Risk Ratings²² <i>(Globalinės įžvalgos: šalies rizikų vertinimo tyrimas)</i> Tarptautinė informacinė kompanija, teikianti platų online paslaugų spektrą, apimančių makroekonomikos, šalies ekonomikos riziką ir atskirų sektorių analizę. Dalyviai (respondentai): ekspertai	Tyrimas paremtas daugiau nei 100 šalių vietinių ekspertų nuomone apie korupcijos situaciją jų valstybėje – nuo smulkaus kyšininkavimo iki sudėtingos politinės korupcijos. <i>Ekspertų prašyta įvertinti, kokį poveikį verslui tam tikroje valstybėje turi korupcija remiantis įmonių patirtimi.</i> Vertinimo skalė buvo nuo 1 (mažiausia korupcija) iki 5 (didžiausia korupcija).
6. Bertelsmann Foundation Sustainable Governance Indicators (SGI) <i>(Bertelsmano fondo „Darnaus valdymorodiklio“ tyrimas)</i> Privatus fondas, kurio veikla orientuota į geresnės švietimo, sveikatos apsaugos sistemų kūrimą, visuomenės pilietiškumo, geresnio supratimo apie pasaulyje vykstančius procesus ugdymą. Dalyviai (respondentai): tarptautinių organizacijų	SGI vertina valdymo ir politikos formavimo procesus siekiant nustatyti valstybių silpnąsias bei stipriąsias puses, poreikius ir reformų įgyvendinimo galimybes. Indeksas yra skaičiuojamas naudojant kiekybinius tarptautinių organizacijų duomenis ir kokybinius šalių ekspertų vertinimus. <i>Tyrimo metu ekspertų prašoma įvertinti, kokiomis antikorupcinėmis priemonėmis valstybėje užkertamas kelias valstybės tarnautojų ir pareigūnų piktnaudžiavimui. Aiškinamasi, ar tinkamai vykdomas auditas, valstybės lėšų naudojimo apskaita, kaip kontroliuojama politinių partijų finansavimas, ar užtikrinama piliečių ir žiniasklaidos prieiga prie šios informacijos; taip pat ar tinkamai veikia turto ir pajamų deklaravimas, interesų konfliktų prevencijos sistema, kaip laikomasi elgesio kodekso ir pan., kiek skaidrūs yra viešieji</i>

ekspertai ir šalių ekspertai bei kiekybiniai tyrimai	<i>pirkimai, ar korupcijos atvejai tinkamai išnagrinėjami, kaip vykdoma korupcijos užkardymas ir pan.</i> Vertinimo skalė – nuo 1 (didžiausia rizika korupcijai pasireikšti) iki 10 (mažiausia rizika korupcijai pasireikšti).
7. Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings (EIU) <i>(„Economist Intelligence Unit“ „Šaliesrizikų vertinimo“ tyrimas)</i> Pasaulinė mokslinių tyrimų ir konsultavimo kompanija. Dalyviai (respondentai): ekspertai.	EIU nustatomas organizacijos ekspertų grupės, glaudžiai bendradarbiaujant su vietiniais šalių ekspertais. Kiekvienas analitikas vertina ne daugiau kaip 2–3 šalių duomenis, prieš paskelbimą jų ataskaitos praeina kelias patikrinimo ir vertinimo procedūras siekiant maksimalaus objektyvumo. Nagrinėti aspektai, susiję su korupcija, buvo šie: 1) <i>ar aiškūs valstybės lėšų skyrimo ir panaudojimo kontrolės mechanizmai ir procedūros?</i> 2) <i>Ar dažni valstybės lėšų pasisavinimo ar iššvaistymo atvejai?</i> 3) <i>Ar yra valstybės lėšų, už kurių panaudojimą nereikalaujama atsiskaityti?</i> 4) <i>Ar skaidri ir reglamentuota valstybės tarnautojų ir pareigūnų skyrimo į tarnybą tvarka, ar didelė dalis tarnautojų skiriami tiesiogiai įstaigų vadovų?</i> 5) <i>Ar šalyje veikia nepriklausoma institucija, audituojanti valstybinių resursų panaudojimą?</i> 6) <i>Ar šalyje veikia nepriklausomos specializuotos teisėsaugos institucijos ir teismai, tiriantys korupciją ir baudžiantys korumpuotus valstybės tarnautojus ir pareigūnus?</i> 7) <i>Ar šalyje įprasta mokėti kyšius už greitesnę ir kokybiškesnę reikalų „sutvarkymą“?</i> Vertinimo skalė svyruoja nuo 0 (labai mažas korupcijos paplitimas) iki 4 (labai didelis korupcijos lygis).
8. Political Risk Services International Country Risk Guide (ICRG) <i>(Politinės rizikos centro tyrimas „Tarptautinės šalies rizikos gidą“)</i> Institucija, analizuojanti ir vertinanti politikos riziką. Dalyviai (respondentai): ekspertai.	Organizacijos darbuotojai renka politinę informaciją, analizuoja dėsningumus. Politiniai rizikos vertinimai ir kita informacija konvertuojama į balus ir sudaro ICRG rizikos reitingų pagrindą. <i>Vertinama korupcija politinėje sistemoje: politinių partijų finansavimo ypatybės, nepotizmas, politikų ryšiai su verslo atstovais ir pan.</i> Rezultatai vertinami skalėje nuo 0 (didžiausia korupcijos rizika) ir 6 (mažiausia korupcijos rizika).

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos KSI atliktos 2013-2015 analizės.⁸⁴

2015 metais Transparency International KSI tyrime Lietuvai skirtas 61 balas, iš 100 galimų, yra didžiausias per laikotarpį nuo 2011m. iki 2015 m. Nuo 2012 m. Lietuvos gaunamas indeksas kyla ir iki 2015 m. padidėjo - 7 balais. Iš to galime spręsti, kad Lietuvos viešasis sektorius skaidrėja ir Lietuva kaip valstybė galimai tampa patrauklesnė užsienio investicijoms.

⁸⁴ "Lietuvos Respublikos specialiuųjų tyrimų tarnybos KSI atliktos 2013-2015 m. analizės", žiūrėta 2016 10 21, <https://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>

2 lentelė. KSI pokytis Lietuvoje 2011–2015 m.

Metai	Indeksas	Vieta pasaulyje	Vertinta šalių
2015	61	32	167
2014	58	39	175
2013	57	43	177
2012	54	48	176
2011	4,8 ⁸⁵	50	183

Šaltinis: sudaryta autorės pagal TILS pateiktas KSI tyrimo ataskaitas.⁸⁶

Lietuvos vieta pasaulyje ir vertintinų šalių skaičius nėra esminis tyrimo dalykas. Svarbiausias yra balų skaičius, kuriuo ir vertinamas valstybės skaidrumas korupcijos prevencijoje. Vadovaujantis tyrimo duomenimis galime daryti prielaidą, kad Lietuva korupcijos prevencijoje yra daugiau nei vidutiniokė. Kasmet vis aukštesnis surinktų balų skaičius rodo, kad Lietuvoje korupcijos kontrolės ir prevencijos priemonės yra efektyvios, tačiau dėl visiško skaidrumo valstybėje turime dar pasistengti. Dalia Grybauskaitė savo 2016 metų metiniame pranešime akcentavo "Išsikuopti visas kertes užtrunka, tačiau tai – neišvengiama būtinybė. Į dienos šviesą teisėsaugos traukiami nešvarūs pinigai ir sandėriai – sukretimas, bet tai nuoseklus valymosi nuo korupcijos ir oligarchinės savivalės dalis."⁸⁷

TILS KSI tyrimo lyderės yra šiaurės šalys, kuriose beveik nėra korupcijos reiškinio, tik jos apraiškos.

3 lentelė. KSI pokytis Šiaurės šalyse 2011–2015 m.

Valstybė	KSI 2011	KSI 2012	KSI 2013	KSI 2014	KSI 2015
Danija	9,4 ⁸⁸	90	91	92	91
Suomija	9,4	89	89	90	90
Švedija	9,3	87	89	88	89
Norvegija	9,0	86	86	85	87
Islandija	8,3	79	78	82	79

Šaltinis: sudaryta autorės pagal TILS pateiktas KSI tyrimo ataskaitas.⁸⁹

⁸⁵ Iki 2012 metų vertinimas buvo 10 balų skalėje.

⁸⁶ "Transparency Internacional Lietuvos skyrius KSI ataskaitos," žiūrėta 2016 10 15 <http://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/>

⁸⁷ "Prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas," žiūrėta 2016 10 11, <https://www.lrp.lt/lt/pranesimas2016>

⁸⁸ Iki 2012 metų vertinimas buvo 10 balų skalėje.

⁸⁹ "Transparency Internacional Lietuvos skyrius KSI ataskaitos," *supra note* 86.

Gediminas Beržinskas teigia, kad Korupcijos suvokimo indeksas tiesiogiai rodo šalies moralinę kultūrą, o aukšto ekonominio išsivystymo šalims būdinga aukšta moralinė kultūra, be to, pabrėžia, kad atsilikimas, skurdas ir korupcija sudaro ydingą vienį, kurio įveikimo pradžia - tolydus korupcijos naikinimas. Maža to, moralinės kultūros kėlimas - tikriausias kelias į aukšto lygmens visuomenę.⁹⁰

KSI tyrimas turi privalumų ir trūkumų. KSI tyrimo privalumas yra tas, kad tai įrankis atskleidžiantis tiksliausią realią žmonių nuomonę apie korupcijos reiškinių "suvokimą". Šie duomenys atskleidžia tarptautinės verslo bendruomenės požiūrį ir gali nulemti investicijų kryptis, įtakojančias nacionalinę ekonomiką. Tyrimo trūkumas tame, kad juo išreiškiama nuomonė, bet ne faktai, kadangi apie patirtį šiame tyrime nėra klausiama. KSI tyrimu negalime pamatuoti tikrųjų korupcijos paplitimo mastų, be to pateikiami respondentų atsakymai į klausimus labai priklauso nuo jų sąžiningumo ir kiek korupcijos reiškinys jiems trukdo. Pvz. verslininkas, kuriam korupcija yra paranki, gali būti mažiau linkęs pateikti sąžiningus atsakymus.

Lietuvos valstybėje apie visuomenės saugumą yra sprendžiama iš registruotos nusikalstamumo statistikos, kurios duomenis renka, apdoroja ir analizuoja Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Korupcija – vienas iš sunkiausiai tiriamų reiškinių, nes dėl jai būdingo latentiškumo nėra registruojama daug tokių nusikalstamų veikų. Dėl to sunku patikimai pamatuoti korupcijos paplitimą, dinamiką ir žalą visuomenei. Korupcija matuojama naudojant sociologinių tyrimų rezultatus ir statistinius duomenis. Statistiniai duomenys, kaip ir sociologiniai tyrimai, neatskleidžia realaus korupcinio nusikalstamumo masto, dėl to galime susidaryti klaidingą nuomonę, kad korupcija – labai retas reiškinys. Sociologiniai tyrimai atskleidžia subjektyvią žmonių nuomonę apie korupcijos reiškinį, o registruotos korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos ne visada būna patvirtintos ikiteisminio bei teismo tyrimo duomenimis, bei jų registracija priklauso nuo pareigūnų aktyvumo. Štai dėl ko nusikalstamumo statistikos duomenys tik labai netiesiogiai gali parodyti jos tikrąsias tendencijas.⁹¹

Korupcijos paplitimui matuoti Lietuvoje taikomos antros kartos korupcijos matavimo priemonės (šiuo atveju tarptautiniai ir nacionaliniai tyrimai), naudojant teisinės statistikos, korupcijos suvokimo ir patirties derinimo būdus. Tam tradiciškai naudojami du įrankiai: registruoto nusikalstamumo statistiniai rodikliai ir sociologinių tyrimų rezultatai.⁹² Siekiant išsiaiškinti tikrąjį korupcijos paplitimo mastą tikslinga remtis šių tyrimų visuma. Apie nusikalstamumo lygį Lietuvoje

⁹⁰ Gediminas Beržinskas, "Moralinio įmokymo sunkis ir jo veika," *Acta paedagogica vilnensia*, 18 (2007): 1392.

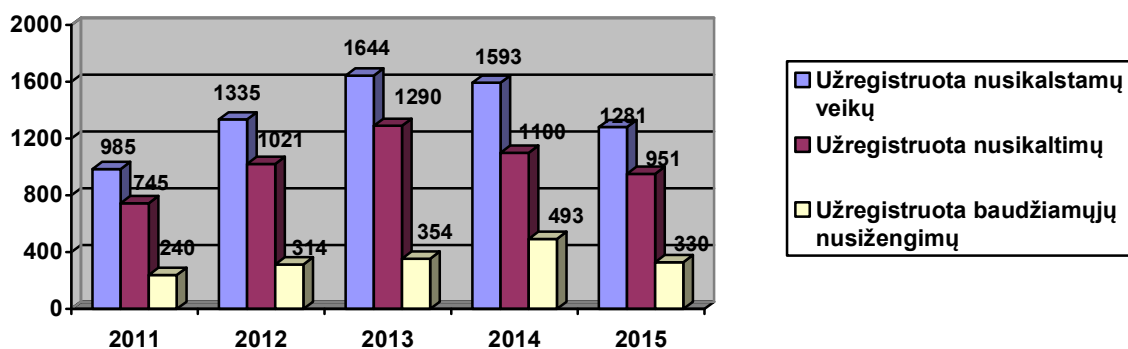
⁹¹ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 356-357.

⁹² Jolanta Piliponytė, *supra note* 83, p. 101.

mes galime spręsti iš pirmojo informacijos šaltinio - oficialiosios baudžiamosios statistikos. Šią statistiką pateikia Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. *Nusikalstamumo statistiniai rodikliai* – tradicinis nusikalstamumo būklės vertinimo įrankis, tačiau naudojantis vien tik juo, realius korupcijos paplitimo pokyčius įvertinti sudėtinga dėl reiškinių būdingo didelio latentškumo. Nusikalstamumo statistika atspindi institucinį pajėgumą tirti korupcinius atvejus bei užregistruotų nusikaltimų duomenis, kurių dalis dėl įvairių priežasčių į apskaitą neįtraukiami. Tokių nusikaltimų skaičius niekada nėra tiksliai žinomas. Be to, nusikalstamumo rodikliai priklauso ir nuo papildomų veiksnių, pavyzdžiui: teisėsaugos institucijų aktyvumo, gyventojų nepakantumo korupcijai ir pasiryžimo pranešti apie konkrečius korupcijos atvejus teisėsaugos institucijoms. V. Justickis pažymi, kad statistikos duomenys apie korupciją daugiau atspindi tiek teisėtvarkos institucijų, tiek kitų asmenų, naudojančių baudžiamosios teisės kovos su korupcija priemones, aktyvumą.⁹³

Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis Lietuvoje per laikotarpį nuo 2011 m. iki 2015 m. buvo registruotos 6838 nusikalstamos veikos numatytos LR BK XXXIII skyriuje "Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (225 - 229 str.).

1 diagrama. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams užregistruotų Lietuvoje 2011-2015 m.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitas (Forma_1G).⁹⁴

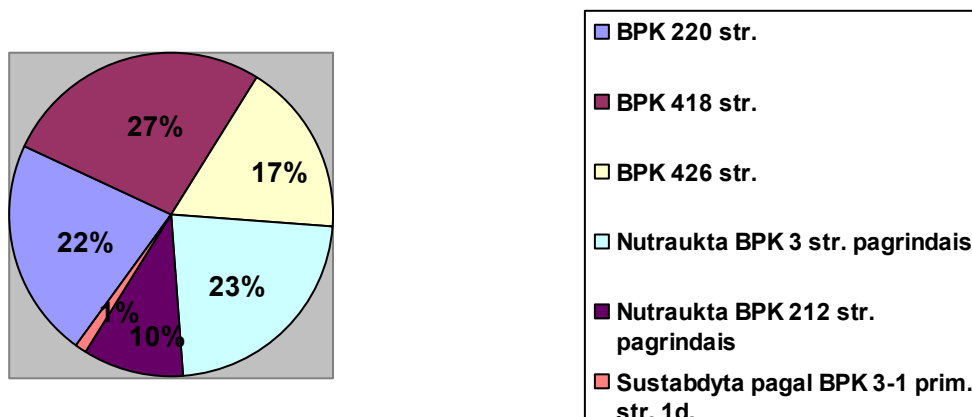
Viso iš jų 5107 nusikaltimai ir 1731 baudžiamieji nusižengimai. Šių nusikalstamų veikų mažėjimas pastebimas nuo 2013 m., kaip ir visų Lietuvoje registruotų nusikalstamų veikų.

⁹³ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 357.

⁹⁴ "Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitos (Forma_1G)", žiūrėta 2016 10 15 <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos>

Dėl visų per laikotarpį nuo 2011 m. iki 2015 m. užregistruotų 6838 nusikalstamų veikų, numatytų LR BK 225 - 229 str., buvo priimti procesiniai sprendimai, numatyti Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (LR BPK) 220, 418, 426, 3, 212 straipsniuose. 1627 (22 proc.) nusikalstamos veikos buvo perduotos į prokuratūrą kaltinamajam aktui surašyti, pagal LR BPK 220 str., dėl 2003 (27 proc.) nusikalstamų veikų, pagal LR BPK 418 str. ir 1233 (17 proc.) nusikalstamų veikų, pagal LR BPK 426 str., buvo kreiptasi į teismą dėl nagrinėjimo pagreitinoto proceso tvarka ir spręsti dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo. 1647 (23 proc.) nusikalstamos veikos prokurorų nutrauktos vadovaujantis LR BPK 3 str. pagrindais bei 743 (10 proc.) nusikalstamos veikos - LR BPK 212 str. pagrindais. 1proc., tai yra 41 nusikalstama veika, sustabdyta vadovaujantis LR BPK 3¹ str. 1 d. pagrindu, nepavykus nustatyti nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį.

2 diagrama. LR BK 225-229 str. nusikalstamosiose veikose priimti sprendimai 2011-2015 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitas (Forma_1G).⁹⁵

Vadovaudamiesi 3 diagramos duomenimis galime daryti išvadą, kad daugiau nei puse, tai yra net 66 proc., nusikalstamų veikų numatytų LR BK 225-229 str., vienu ar kitokiu sprendimu per laikotarpį nuo 2011 m. iki 2015 m. buvo perduotos teismui nagrinėjimui. 33 proc. tokių nusikalstamų veikų buvo nutrauktos dėl įvairių priežasčių ir tik 1 procentas liko neišaiškintų.

Antrasis informacijos šaltinis - sociologiniai tyrimai. Sociologiniai tyrimai pastaruoju metu vis dažniau naudojami korupcijos paplitimui vertinti, tačiau jie neretai atskleidžia tik žmonių subjektyvią nuomonę apie korupciją, kadangi skiriasi jų patirtis, suvokimas ir situacijos vertinimas. Sociologiniai tyrimai atspindi korupcijos kaip reiškinių suvokimą, bet ne realią situaciją. Tačiau

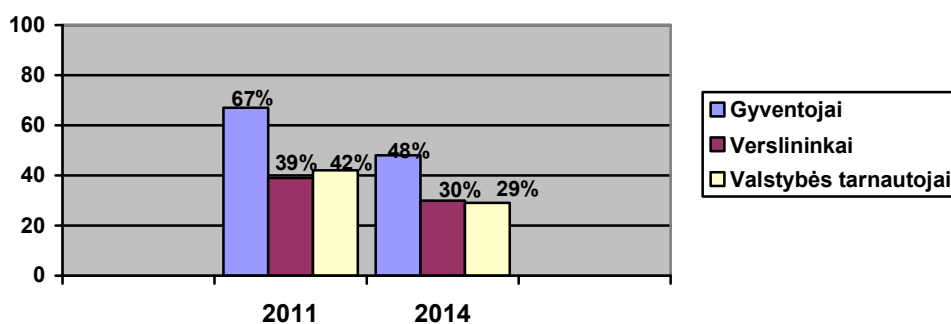
⁹⁵ "Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitos (Forma_1G)," *supra note* 94.

suvokimas yra svarbus tuo, kad parodo visuomenės susirūpinimą korupcijos problema ir jos aktualumą, palyginti su kitomis socialinėmis problemomis.

Vienas išsamiausių ir tiksliausių Lietuvoje sociologinių tyrimų – nuo 2001 metų atliekamas projektas "Lietuvos korupcijos žemėlapis", kurio tikslas remiantis sociologinėmis apklausomis nustatyti institucinį ir geografinį korupcijos paplitimą bei tas visuomenės gyvenimo sritis ir institucijas, kuriose korupcija paplitusi labiausiai. Iki 2014 m. vidurio iš viso buvo atliktos 8 tokie tyrimai: 2001 m., 2002 m., 2004 m., 2005 m., 2007 m., 2008 m., 2011 m. ir 2014 m. 2001 - 2008 m. tyrimą inicijavo Transparency International Lietuvos skyrius, o 2011 - 2014 m. Specialiųjų tyrimų tarnyba. Iki 2008 m. vykdytos tik Lietuvos gyventojų ir verslininkų apklausa, nuo 2008 m. atliekamos ir valstybės tarnautojų apklausa. V. Justickis nurodo, kad apklausa ypač tinkama "korupcijos diskursams" tirti, t.y. tirti, ką žmonės mano ir kalba apie korupciją, kaip supranta jos priežastis, padarinius, kiek jie apskritai linkę galvoti ar kalbėti apie ją.⁹⁶

Projekte "Lietuvos korupcijos žemėlapis" korupcija yra išskiriama kaip viena aktualiausių Lietuvos problemų. Projekte "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014" įvertinus visuomenės požiūrį į korupciją kaip rimtą problemą, nustatyta, kad 48 proc. gyventojų, 30 proc. verslo atstovų ir 29 proc. valstybės tarnautojų korupciją laikė labai rimta problema, tačiau šie rodikliai yra mažesni nei 2011 metais, kai korupciją labai rimta problema laikė 67 proc. gyventojų, 39 proc. verslo atstovų ir 42 proc. valstybės tarnautojų.

3 diagrama. Korupcijos kaip "labai rimtos problemos" pokytis 2011–2014 m. Lietuvoje.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal projekto "Lietuvos korupcijos žemėlapis" duomenis.⁹⁷

Manytina, kad per trejus metus korupcijos kaip "labai rimtos problemos" suvokimas sumažėjo. 2014 metais atliktame tyrime gyventojų tarpe aktualesnėmis už korupciją laikomos mažų

⁹⁶ Viktoras Justickis, *supra note* 29, p. 355-357.

⁹⁷ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011 m. ir 2014 m.", *supra note* 6, 8.

atlyginimų, bedarbystės, alkoholizmo, emigravimo iš Lietuvos ir didelių kainų/infliacijos problemos.

Iš Lietuvos korupcijos žemėlapiu matyti tendencijos, kad verslo sektorius ir valstybės tarnautojai antikorupcinę aplinką vertina daug geriau ir pozityviau negu gyventojai. Mažėja įmonių vadovų, kurie mano, kad norint sutvarkyti reikalus reikia „primokėti“, tai yra 2011 m. taip manančiųjų buvo 40 proc., o 2014 m. – proc. Taip pat, nuo 50 proc. - 2011 m. iki 27 proc. - 2014 m., sumažėjo manančiųjų, kad kyšiai sutaupo laiko atliekant administracines procedūras.

2011-2014 metais gyventojų labai paplitusiomis korupcinogeninėmis situacijomis įvardijamos:⁹⁸

1. Valstybės tarnautojas pasinaudoja tarnybiniu automobiliu asmeniniais reikalais (2011m. - 39 proc., 2015 m. - 52 proc.).
2. Pasinaudojęs pažintimis asmuo įsidarbina į valstybės instituciją, įstaigą ar privačią įmonę (2011 m. - 44 proc., 2015 m. - 38 proc.).
3. Asmuo pasinaudoja pažintimis, kad jam reikalinga paslauga būtų atlikta geriau ir greičiau (2011 m. - 41 proc., 2015 m. - 31 proc.).
4. Politinė partija žada priimti verslininkui naudingą sprendimą, jei jis suteiks finansinę paramą partijai (2011 m. - 44 proc., 2015 m. - 29 proc.).
5. Valstybės tarnautojas paima kyšį už paslaugos atlikimą ar atlikimo pagreitinimą (2011 m. - 41 proc., 2015 m. - 26 proc.).
6. Asmuo duoda piniginių atlygį valstybės tarnautojui ar pareigūnui, norėdamas, kad jam reikalinga paslauga, būtų suteikta geriau ar greičiau (2011 m. - 39 proc. , 2015 m. - 25 proc.).

Gyventojų nuomone, kad korupcijos mastai per penkerius metus "labai išaugo" nukrito nuo 27 proc. - 2011 m., iki 14 proc. - 2014 m., o "labai sumažėjo" atitinkamai nuo 1 proc. iki 1 proc. Tuo tarpu valstybės tarnautojų nuomonė yra priešinga, jie mano, kad korupcijos mastai yra didesni, per penkerius metus korupcija labai išaugo nuo 21 proc. - 2011 m., iki 40 proc. - 2014 m., atitinkamai sumažėjo nuo 34 proc. iki 22 proc. Verslininkų nuomonė apie penkerių metų korupcijos masto pokytį tyrime nepateikiama. Priešingą gyventojų ir valstybės tarnautojų nuomonę formuoja jų asmeninė patirtis susiduriant su korupcijos apraiškomis, kuri kiekvieno iš jų yra skirtinga.

Lietuvos gyventojų nuomone labiausiai korumpuotos įstaigos 2011 m. ir 2014 m. Lietuvoje yra (skliausteliuose 2011 metų tyrimo duomenys): sveikatos apsaugos institucijos/ ligoninės - 55 proc. (60 proc.), teismai - 30 proc. (42 proc.), policija - 26 proc. (38 proc.), seimas - 26 proc. (47

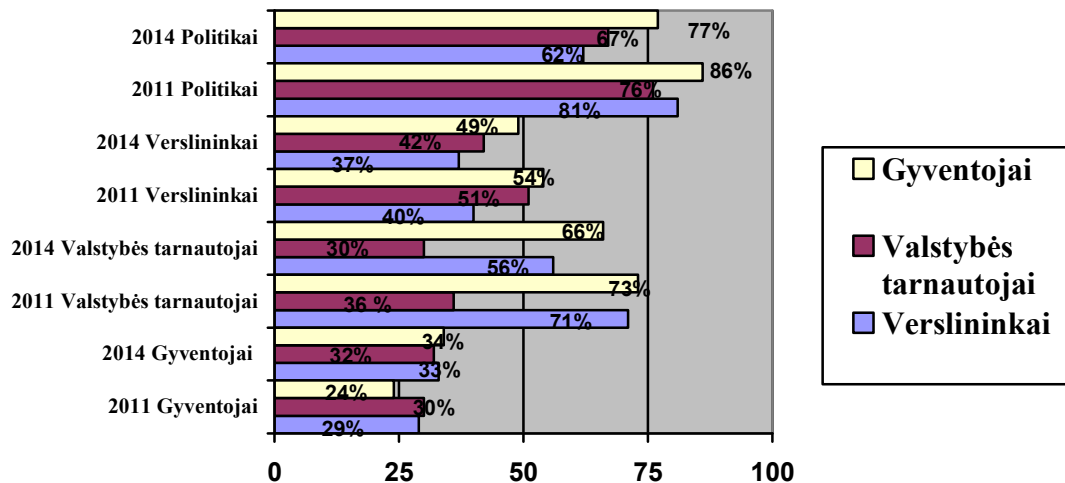
⁹⁸ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011 m. ir 2014 m.", *supra note* 6, 8.

proc.), savivaldybės - 25 proc. (35 proc.), teisėsaugos institucijos/ teisėtvarka - 17 proc. (20 proc.), prokuratūra - 9 proc. (8 proc.), partijos - 8 proc. (14 proc.), ministerijos - 6 proc. (6 proc.), muitinės - 6 proc. (6 proc.), vyriausybė - 6 proc. (17 proc.), švietimas/ aukštosios mokyklos/ mokymo įstaigos - 6 proc. (9 proc.), žemėtvarka - 6 proc. (6 proc.). Valstybės tarnautojai kaip ir gyventai, labiausiai korumpuotomis institucijomis Lietuvoje įvardijo sveikatos apsaugos institucijas/ ligonines - 40 proc. (44 proc.) ir teismus - 25 proc. (32 proc.) bei prie labiausiai korumpuotų įstaigų sąrašo papildomai dar priskyrė žiniasklaidą, bažnyčią ir verslą. Nepaisant to, kad gyventojai labiausiai korumpuotomis įvardija sveikatos apsaugos institucijas/ ligoninę, 2011 m. gyventojų nuomone korupcija labiausiai paplitusi seime (68 proc.), teisme (64 proc.) ir partijose (63 proc.), 2014 m. duomenimis teisme (35 proc.), seime (34 proc.) ir partijose (31 proc.). 2011 m. tyrimo duomenimis 79 proc. gyventojų manė, kad kyšio davimas padeda išspręsti problemas, taip manančiųjų sumažėjo iki 69 proc. - 2014 m. Net 57 proc. gyventojų 2011 m. buvo pasirengę duoti kyšį, kad išspręstų savo problemas, tokia pati nuomonė buvo ir 48 proc. gyventojų 2014 m. Tyrimo duomenimis, 2014 m. sumažėjo gyventojų manančių, kad kyšio davimas padeda spręsti problemas, ir sumažėjo gyventojų, kurie pasirengę duoti kyšį, kad išspręstų savo problemas. Tokios pat tendencijos pastebimos ir verslininkų tarpe. Susiklosto keistoka situacija, kodėl? 2011 m. net 67 proc. gyventojų korupciją įvardijo kaip labai rimtą problemą, o net 57 proc. gyventojų buvo pasiryžę duoti kyšį tam, kad išspręstų savo problemas. Nors gyventojai supranta korupcijos kaip rimtos problemos svarbą, tačiau vis vien yra pasiryžę duoti kyšį problemoms išspręsti. Ši situacija kiek pagerėja 2014 m. (48 proc. = 48 proc.). 2014 m. 45 proc. gyventojų prisipažino, kad per penkerius metus davė kyšį, 6 proc. daugiau nurodė, kad jo nedavė. Gyventojų įvardijamos kyšio nedavimo priežastys:

1. Nes nebuvo tokios situacijos, kurioje būtų reikalaujama kyšio (49 proc.).
2. Iki šiol pavykdavo išspręsti visus klausimus be kyšių (32 proc.).
3. Tai prieštarauja įsitikinimams (24 proc.).
4. Tam tiesiog neturėjo pinigų (11 proc.).
5. Nežinojo kaip tai padaryt/ nemoka elgtis tokiose situacijose (7 proc.).
6. netikėjo, kad tai padės išspręsti problemą (7 proc.).
7. Tada pažeistų įstatymus (5 proc.).

Lyginant su 2011 metais pakito gyventojų nuomonė dėl korupcijos paplitimo atsakomybės.

4 diagrama. Atsakomybės už korupcijos paplitimo mastą Lietuvoje: tikslinių grupių atsakymų palyginimas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal projekto "Lietuvos korupcijos žemėlapis" duomenis.⁹⁹

Nors gyventojai vis dar mano, kad už korupcijos paplitimą Lietuvoje pirmiausia yra atsakingi politikai (86 proc.- 2011 m., 77 proc. - 2014 m.), valstybės tarnautojai (73 proc. - 66 proc.) ir verslininkai (54 proc. - 49 proc.), tačiau vis daugiau manančiųjų yra, kad gyventojai taip pat gali prisidėti prie šio reiškinio sumažinimo. 2011 m. taip manančiųjų buvo 24 proc., o 2014 m. - 34 proc.

Efektyviausiomis priemonėmis korupcijos mastui mažinti Lietuvoje įvardijamos:

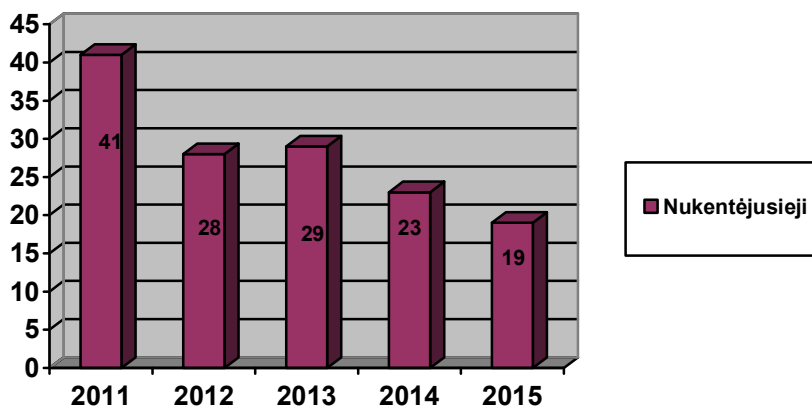
1. Baudžiamosios priemonės.
2. Prevencinės priemonės.
3. Antikorupcinio švietimo priemonės.

Lietuvos gyventojai tiek 2011 m., tiek 2014 m., manė, kad efektyviausios priemonės korupcijos mastui Lietuvoje mažinti yra baudžiamosios priemonės, tik sekančiai seka prevencinės ir antikorupcinės švietimo priemonės. Verslininkai mano atvirkiščiau ir į priekį užleidžia prevencines priemones, ir tik po to baudžiamąsias. Gyventojai nurodo, kad pagrindinės priežastys nepranešimo apie korumpuotą įvykį yra: 1. Tie, kas praneša, nukenčia skaudžiausiai. 2. Nėra prasmės pranešti, nes su tuo susijusių asmenų, vis tiek niekas nenuteis. 2012 m. vasario 24 d. - kovo 31 d., UAB "Baltijos tyrimai" visoje Lietuvos apskrityje atliko viktimologinę 2006 Lietuvos gyventojų apklausą, pagal Mykolo Romerio universiteto mokslininkų suformuluotą klausimyną, apie Lietuvos gyventojų nusikalstamų veikų patirtį 2011 metais. Tyrimo metu nustatyta, kad kyšio davimas yra antra (pirma - vagystė) pagal paplitimo lygį nusikalstamų veikų rūšis iš 13 tirtųjų. Klausimyne respondentams

⁹⁹ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011 m. ir 2014 m.", *supra note* 6, 8.

buvo užduotas klausimas, susijęs su korupcija: „Ar praėjusiais 2011 metais koks nors valstybės tarnautojas (-ai) ar jam prilygintas asmuo (asmenys) reikalavo iš jūsų kyšio, provokavo jus duoti kyšį už savo įgaliojimų vykdymą arba nevykdymą?“ Tyrimo duomenys rodė, kad 7,6 proc. Lietuvos gyventojų per 2011 m. nukentėjo nuo nusikalstamų veikų, kai valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo reikalavo arba provokavo duoti kyšį. 65 proc. iš tų, kas 2011 m. nukentėjo nuo reikalavimo duoti kyšį tai patyrė 1 kartą, 27 proc. buvo 2 kartus prievartaujami duoti kyšį, 5 proc. nukentėjusiųjų nuo šios nusikalstamos veikos tai patyrė 3 kartus, o 3 proc. su reikalavimu duoti kyšį per 2011 m. susidūrė daugiau kaip 3 kartus (2 respondantai – 4 kartus, 1 respondantas – 5kartus, o dar vienas gyventojas nurodė, kad su tuo per 2011 m. susidūrė 10 kartų). Tyrimo duomenimis, reikalavimams duoti kyšį yra būdingas pats mažiausias pranešimų lygis iš visų tirtų nusikalstamų veikų. Tik 3 proc. nukentėjusiųjų 2011 m. apie tokias nusikalstamas veikas pranešė teisėsaugai, o 89 proc. niekam apie tai nepranešė (dar 8 proc. neatsakė į šį klausimą).¹⁰⁰ Matyti, kad Lietuvos gyventojai, nukentėję nuo šios nusikalstamos veikos, nėra linkę apie tai pranešti policijai. Oficialioje baudžiamojo statistikoje yra pateikiami tokie nukentėjusių nuo korupcinių nusikalstamų veikų LR BK 225-229 str.) statistika:

5 diagrama. LR BK 225-229 str. nusikalstamosiose veikose registruotų nukentėjusiųjų skaičius 2011-2015 m. laikotarpiu

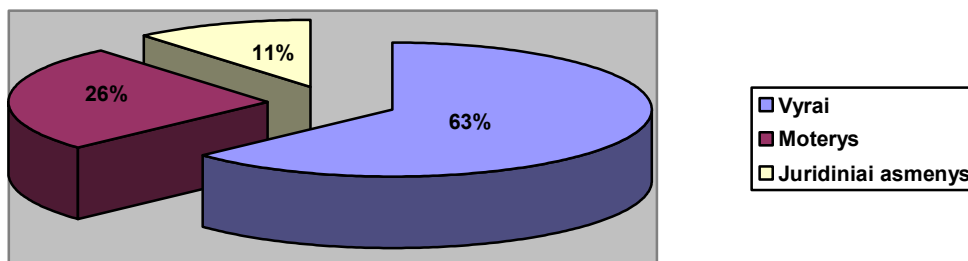
Šaltinis: sudaryta autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitas (Forma_1G-A).¹⁰¹

¹⁰⁰ Alfredas Kiškis et.al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos. Monografija* (Vilnius:MRU, 2014), https://www.researchgate.net/profile/Alfredas_Kiskis

¹⁰¹ "Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitos (Forma_1G-A)," žiūrėta 2016 10 25 <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/>

Laikotarpiu nuo 2011-2015 m. Lietuvoje buvo registruota 140 fizinių (88 - vyrai, 37 - moterys) ir juridinių asmenų (15) nukentėjusių nuo korupcinių nusikalstamų veikų numatytų LR BK 225-229 str.

6 diagrama. LR BK 225-229 str. nusikalstamosiose veikose registruotų fizinių ir juridinių asmenų skaičius 2011-2015 m. laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitas (Forma_1G-A).

Iš 140 fizinių ir juridinių asmenų nukentėjusių nuo korupcinių nusikalstamų veikų 89 proc. nukentėjusiųjų sudaro fiziniai asmenys, 11 proc. - juridiniai. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (LR BPK) 28 str. 1 d. numato, kad "Nukentėjusiuoju pripažįstamas *fizinis asmuo*, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos <...>", bei 110 str. 1 d. numato, kad "Civiliniu ieškovu pripažįstamas *fizinis arba juridinis asmuo*, kuris baudžiamojoje byloje reikalauja atlyginti dėl įtariamojo arba kaltinamojo nusikalstamos veikos patirtą turtinę ar neturtinę žalą."¹⁰² Nors formaliai juridiniai ir fiziniai asmenys yra pripažįstami nukentėjusiais, tačiau procesiškai tik fiziniai asmenys pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi, gali įgyti nukentėjusiojo statusą. Juridiniai asmenys tokiu pat būdu gali įgyti ne nukentėjusiojo, o tik civilio ieškovo statusą. Galime teigti, kad baudžiamoji statistika mums pateikia formalią ir procesinę nukentėjusiųjų asmenų statistiką, tai yra formaliai 2011-2015 m. oficialioje baudžiamojoje statistikoje viso registruota 140 nukentėjusių asmenų nuo korupcinių nusikalstamų veikų, iš kurių procesinių, įgijusių procesinį nukentėjusiojo statusą, yra 125 asmenys, tai - 89 proc. visų per penkerius metus baudžiamoje statistikoje registruotų nukentėjusių asmenų. Nepaisant to, kad Lietuvos gyventojai nėra linkę pranešti apie korupcines nusikalstamas veikas, vis gi tyrimo "Lietuvos žemėlapis" duomenimis 2014 m. 25 proc., tai 5 proc. daugiau nei 2011 m., gyventojų manė, kad korupcijos mažinimo ir prevencijos priemonė Lietuvoje padės sumažinti korupciją.

¹⁰² "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, "Valstybės žinios 37, 1341 (2000).

2011 - 2015 metų laikotarpyje, tai 2011 m. rugsėjo 3 - 18 d.¹⁰³ ir 2013 m. vasario 23 - kovo 6 d.,¹⁰⁴ Europos Parlamento užsakymu, 27 Europos Sąjungos šalyse ir Kroatijoje, kuri oficialia ES nare tapo 2013 m. liepos 1 d., buvo atlikti du specialūs Eurobarometro (ang. Special Eurobarometer) tyrimai "Europiečių požiūris į korupciją." Dėl to, kad tiriamuoju laikotarpiu buvo atlikti du tokie sociologiniai tyrimai, tad juos ir paanalizuosime. 2011 m. Eurobarometro tyrimo metu, kurį atliko Lietuvos viešosios nuomonės ir rinkų tyrimo bendrovė "TNS Gallup Lithuania", buvo apklausti 1031 Lietuvos gyventojas, o 2013 metų TNS LT atliktame tyrime - 1029 Lietuvos gyventojai. 2013 m. Eurobarometro tyrimo duomenimis, 95 proc. Lietuvos gyventojų manė, kad korupcija jų šalyje yra svarbi problema, o 2011 m. taip manė 89 proc. Lietuvos gyventojų. 2013 m. tyrimo duomenimis atsakydami į klausimą: *"Jūsų nuomone, per pastaruosius trejus metus, korupcijos lygis jūsų šalyje išaugo, liko nepakitęs ar sumažėjo,"* 53 proc. Lietuvos gyventojų atsakė, kad lygis išaugo (2011 m. - 47 proc.).

2013 m. atliktame Eurobarometro tyrime 88 proc. Lietuvos gyventojų manė, kad pažintys ir kyšiai yra lengviausias būdas gauti atitinkamą viešąją paslaugą ir 71 proc. manė, kad korupcija jų šalyje yra priimtina ir toleruojama. Tuo tarpu 2011 metų tyrimo duomenimis net 94 proc. Lietuvos gyventojų sutiko, kad korupcija yra paplitusi valstybinėse institucijose. 2013 m. Eurobarometro tyrimas parodė, kad Lietuvos gyventojai nėra linkę pranešti apie korupcinius nusikaltimus, nes tik 2 procentai apie tai pranešė atitinkamoms institucijoms, tuo tarpu Suomijoje taip pasielgė - 31 proc. 2013 m. tyrimo duomenimis trys pagrindinės priežastys, kodėl gyventojų nuomone, piliečiai nepraneša apie korupciją, yra šios: „netikslinga, nes niekas nebūtų nubaustas“(43 proc.), „sudėtinga tai įrodyti“ (42 proc.) ir „nėra tinkamos liudytojų apsaugos“ (33 proc.). Remiantis 2013 m. tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojai ES pirmauja pagal korupcinę patirtį, tai yra 35 proc. Lietuvos gyventojų asmeniškai pažįsta asmenį, gavusį arba gaunantį kyšį, o 29 proc. asmeniškai veikiami korupcijos kasdieniniame gyvenime. 2013 m. kaip labiausiai korumpuotos gyventojų išskiriamos šios sritys: vietos ir regionų valdžios institucijos (86 proc.), sveikatos apsauga (74 proc.), policija/muitinė (63 proc.), teismai (49 proc.). Nuo 49 proc. 2011 m. iki 29 prc. 2013 m., sumažėjo Lietuvos gyventojų, kurie jaučiasi asmeniškai korupcijos veikiami kasdieniniame gyvenime. 2011 m. Lietuvos gyventojų nuomone korupcija labiausiai buvo paplitusi teismuose (64 proc.) ir ūkio subjektų priežiūros srityje (54 proc), 2013 m. duomenimis korupcija vis dar lieka labiausiai paplitusi teismuose (49 proc.) bei viešųjų pirkimų srityje (46 proc.). Sulyginti 2011 m. ir 2013 m.

¹⁰³ European Commission "Special Eurobarometer 374 Corruption report", žiūrėta 2016 10 24, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_374_en.pdf

¹⁰⁴ European Commission "Special Eurobarometer 397 Corruption report", žiūrėta 2016 10 24, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf

Eurobarometro tyrimus yra sudėtinga dėl tyrimuose suformuluotų skirtingų klausimų. Tyrimuose matyti, kad Lietuvos gyventojų nuomone korupcija šalyje yra plačiai paplitusi, tačiau gyventojai nėra linkę pranešti apie korupcinius nusikaltimus, galimai egzistuoja įsivaizduojamos ir tikrosios patirties atotrūkis.¹⁰⁵

2011-2015 m. laikotarpiu buvo atlikti du sociologiniai tyrimai "Pasaulio korupcijos barometras" (angl. Global Corruption Barometer). Tai vienintelis pasaulinio masto tyrimas apie požiūrį į korupciją ir korupcijos patirtį. Šiuos tyrimus pagal visuomenės nuomonės apklausas sudaro nevyriausybinių organizacijų Transparency International. 2015 metų Pasaulio korupcijos barometro tyrime dalyvavo valstybės iš Vidurio Rytų ir Šiaurės Afrikos. Lietuva 2015 metų Pasaulio korupcijos barometro¹⁰⁶ tyrime nedalyvavo, tad paanalizuosime 2013 metų barometro tyrimo duomenis, kadangi mums aktualus korupcijos paplitęs Lietuvoje. 2013 metų Pasaulio korupcijos barometro tyrimą 2013 m. sausio 24 d. - vasario 15 d., TILS užsakymu, pagal patvirtintą klausimyną, atliko sociologinių tyrimų bendrovė RAIT. Tyrimo metu buvo apklausta 114 300 žmonių 107-iose pasaulio šalyse, Lietuvoje - 1007 gyventojai. Tyrimo duomenimis, į klausimą *"Ar korupcijos lygis Jūsų šalyje per paskutinius 2 metus pakito?",* 64 proc. (ES vidurkis - 57 proc.) Lietuvos gyventojų atsakė, kad padidėjo, 27 proc., kad nepakito, 8 proc. - sumažėjo. 62 proc. Lietuvos gyventojų atsakė, kad korupcija tai – labai didelė problema (vidurkių skalė yra 4.5 balo, kai 5 yra „labai didelė problema“). Geriausias rodiklis Danijoje - 2.2. Į klausimą *„Jūsų nuomone, kokių mastu Vyriausybė yra veikiama kelių stambių subjektų, kurie veikia savo interesų naudai?“*, 63 proc. Lietuvos gyventojų atsakė, kad labai veikiama arba visiškai. Lietuvos gyventojai labiausiai korumpuotas sritis įvardijo parlamentą (80 proc.) ir teismą (79 proc.). Aiškinantis kyšininkavimo patirtį, tarp 20 proc. ir 29 proc. Lietuvos gyventojų atsakė, kad jam ar šeimos nariams kreipiantis į 1 iš 8 viešojo sektoriaus institucijų (švietimo, teismų, sveikatos apsaugos, policijos, registravimo ir leidimų išdavimo, komunalinių paslaugų teikimo, mokesčių, žemėtvarkos) teko duoti kyšį per paskutinius 12 mėn. Geriausias rodiklis nustatytas Danijoje – 1 proc. Lietuvos gyventojai pagal patirtį korumpuočiausiomis įvardijo: mediciną (35 proc.), policiją (23 proc.), žemėtvarką (24 proc.) ir teismus (15 proc.). 30 proc. Lietuvos gyventojų prisipažino, kad kyšį per 12 mėn. davė kaip dovaną ar padėką, 40 proc. siekė pagreitinoti reikalus, 4 proc. tikėjosi gauti pigesnę paslaugą ir 26 proc. gyventojų teigė, kad tai vienintelis būdas gauti paslaugą. Pažymėtina, kad 66 proc. Lietuvos respondentų nurodė priežastis, susijusias su viešojo sektoriaus paslaugų kokybe: paslaugos

¹⁰⁵ "Specialiųjų tyrimų tarnybos analizės pažyma apie 2013 m. "Eurobarometro" apklausą," žiūrėta 2016 10 18, <http://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>

¹⁰⁶ "2015 Global Corruption Barometer," žiūrėta 2016 10 24, http://www.transparency.org/whatwedo/publication/people_and_corruption_mena_survey_2016

suteikimo terminu ir galimybe gauti paslauga. Į klausimą "Ar buvo prašoma sumokėti kyšį?" 69 proc. Lietuvos respondentų atsakė „ne“ ir 31 proc. atsakė „taip“. Į klausimą "Jeigu buvo paprašyta, jūs atsisakėte mokėti kyšį?" 58 proc. Lietuvos respondentų nurodė „taip, atsisakė“, o 42 proc. atsakė „ne“.¹⁰⁷

Kalbant apie korupciją privačiame sektoriuje Lietuvos teisės institutas atliko tyrimą "Korupcija privačiame sektoriuje 2014".¹⁰⁸ Tyrime aprašant korupcijos paplitimą privačiame sektoriuje pastebėta, kad saugodamos savo reputaciją įmonės nelinkusios viešai persekioti komercinio kyšininkavimo atvejų (ir korupcijos apskritai), tad dėl to Lietuvoje tokios statistikos nėra, o net jei būtų - nepatikima. Tyrime teigiama, kad korupcijos paplitimo privačiame sektoriuje duomenis galima surinkti tik apklausų arba ekspertinio vertinimo metu. Lietuvoje tokių apklausų (sisteminių, apimančių visą privatų sektorių) nebuvo daryta. Galima rasti tik atskirą privataus sektoriaus sritį apibūdinančius duomenis. Pvz. vienas iš nedaugelio tarptautiniu mastu atliktų bendresnio pobūdžio tyrimų yra 2008 metais Transparency Internacional atliktas tyrimas "Kyšio mokėtojų tyrimas 2008" (ang. Bribe payers survey 2008).¹⁰⁹ Tyrimas parodė, kad korupcija privačiame sektoriuje stabdo jų veiklą ir verslo augimą, tad yra didesnė kliūtis nei infrastruktūros problemos ir teisingumo sistemos veikla. Tyrimo išsamiau nenagrinėsime, kadangi jis nepatenka į darbo tiriamąjį laikotarpį. Paanalizuosime 2015 m. rugsėjo - spalio mėnesį Europos Sąjungos mastu atliktą Eurobarometro sociologinį tyrimą "Verslo požiūris į korupciją", kuriame buvo atlikti 7996 verslo subjektų interviu, iš jų Lietuvoje - 300. Šio tyrimo duomenimis, 28 proc. Lietuvos verslininkų korupciją laiko "didele problema". Tik 2 proc. privataus verslo atstovų Danijoje korupciją įvardija kaip didelę problemą, 11 proc. - Švedijoje, 17 proc. - Suomijoje. Šio tyrimo duomenimis, verslininkai netraktuoja korupcijos kaip didelės problemos verslui, tačiau net 71 proc. visų apklaustųjų mano, kad korupcija pakankamai plačiai paplitusi šalyse, kuriose jie užsiima verslu. Tokia pati nuomonė ir 82 proc. Lietuvos respondentų. Tyrimo duomenimis, dauguma Lietuvos verslininkų mano, kad per artimi ryšiai tarp verslo ir politikos atstovų veda korupcijos link, ir nurodo, kad politinių pažinčių turėjimas yra sėkmingo verslo garantas, o ES verslininkų manymu, politinių partijų finansavimas ir jo priežiūra yra vykdomi neskaidriai.¹¹⁰

¹⁰⁷ "2013 m. Pasaulio korupcijos barometro analizė," žiūrėta 2016 10 18, <http://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>

¹⁰⁸ Lietuvos teisės instituto tyrimas "Korupcija privačiame sektoriuje," žiūrėta 2016 10 24, http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Korupcija_privaciam_sektoriuje_LTI.pdf

¹⁰⁹ Transparency Internacional tyrimas "Kyšio mokėtojų tyrimas 2008", http://www.transparency.org/whatwedo/publication/bribe_payers_index_2008

¹¹⁰ "2015 m. Eurobarometro apžvalga - verslo požiūris į korupciją," žiūrėta 2016 10 18, <https://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>

Apibendrinant Lietuvoje ir tarptautiniu mastu atliktų tyrimų duomenis, galime teigti, kad blogiausiai 2014 metais korupcijos situaciją Lietuvoje vertina valstybės tarnautojai, manydami, kad per paskutinius penkerius metus korupcija išaugo, tuo tarpu gyventojai manė, kad ji sumažėjo. Tačiau gyventojų nuomonė apie tai, kad korupcija yra "labai rimta" problema nepasikeitė. Šis reiškinys gyventojų suprantamas kaip plačiai paplitęs, ypač viešajame sektoriuje. Korumpuočiausiomis pripažįstamos sveikatos priežiūros įstaigos/ligoninės, teismai, policija, Seimas. Gyventojai ir verslininkai linkę toleruoti korupciją Lietuvoje duodami kyšį už greitesnę paslaugą, greitesnę problemos išsprendimą. Tad kyšininkavimas yra labiausiai paplitusi korupcijos forma Lietuvoje. Gyventojai nėra linkę pranešti apie korupcinius nusikaltimus atitinkamoms institucijoms, nes mano, kad tie kurie praneša nukenčia labiausiai bei, kad korumpuotiesiems nebus skirta bausmė. Gyventojų nenoras pranešti yra viena iš priežasčių kodėl korupcinėms nusikalstamoms veikoms yra būdingas didelis latentškumas. Oficialios baudžiamosios statistikos duomenimis per laikotarpį nuo 2011 m. iki 2015 m. buvo juntamas korupcinių nusikalstamų veikų svyravimas. Nuo 2011 m. iki 2013 m. fiksuotas korupcinių nusikalstamų veikų augimas, toliau iki 2015 m. mažėjimas. Toks padidėjimas ir pamažėjimas galimai galėjo būti susijęs su baudžiamąja politika, registracijos tvarka, policijos pareigūnų suaktyvėjimu bei gyventojų požiūriu į nusikalstamumą. Tai dar eilė priežasčių skatinančių korupcijos reiškinio polinkį į latentškumą.

Galime daryti išvadą, kad nors žodis "korupcija" populiarus tarp mokslininkų, politikų, valstybės tarnautojų, visuomenėje ir plačiai vartojamas ne tik Lietuvos, bet ir įvairių pasaulio valstybių žiniasklaidoje, tačiau ne kiekvienas korupciją supranta vienodai. Vienaip "korupcija" apibrėžiama Lietuvos teisės aktuose, kitaip tarptautiniuose teisės aktuose, dar kitaip ją supranta visuomenė.

2. VISUOMENĖS DALYVAVIMO VYKDANT KORUPCIJOS PREVENCIJĄ LIETUVOJE VEIKSNIAI

2.1. Sovietmečio kultūros palikimas

Nors Lietuvos visuomenė yra pozityviai nusiteikusi sunaikinti korupciją Lietuvoje, tačiau vieni veiksniai ją skatina, kiti - slopina realizuoti potencialias galimybes aktyviai dalyvauti korupcijos prevencijoje. Tad šiuos veiksnius vertėtų paanalizuoti išsamiau, taip išsiaiškinant kokie yra visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje veiksniai.

Korupcijos reiškinių problemą bandoma spręsti, nagrinėjant korupcijos apibrėžtį, aiškinantis korupcijos atsiradimo priežastis ir sąlygas, analizuojant oficialios baudžiamosios statistikos ir sociologinių apklausų duomenis, tačiau pamirštama kultūros sfera, kuri daugiausiai Lietuvoje traktuojama kaip meninė raiška, atskiros jos sritys. 2015 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos Seime vykusioje konferencijoje "Kūryba ant skustuvo ašmenų: kaip sovietmečiu buvo ginama profesionalioji lietuvių kultūra. Liudytojų parodymai" pranešėja Ingė Lukšaitė skatino rinktis kultūros sąvoką, kurioje apibrėžiama kultūros visuma, jos sampratoje akcentuojant kultūros vaidmens formuojant visuomenės gyvenimo normas, elgesio modelius, ženklus (kalba taip pat yra ženklų sistema), vertybes kaip visumą, bei siūlė atkreipti dėmesį į Alfredo Krioberio (Alfred L. Kroeber) ir Klaido Klakhono (Clyde Kluckhohn) kultūros apibūdinimus. Kuriuose kultūra suvokiama, kaip „perduodamos ir kuriamos prasmės, vertybių konfigūracijos – modeliai, idėjos ir kitos reikšmingos simbolių sistemos, esančios veiksniais, formuojančios žmonių laikysenas arba artefaktus – kūrinius, kurie yra laikysenos produktai“. Arba: „Kultūrą sudaro išreikšti ir neišreikšti elgesio ir skirti elgesiui formuoti modeliai, kurie perduodami ženklais ir sudaro atskirų žmonių grupių vystymosi pasiekimus, įskaitant jų realizaciją artefaktuose; esminę kultūros šerdį sudaro tradicinės (t.y. istoriškai išvestos ir atrinktos idėjos), kuriomis priskiriamos vertybės; kultūrinės sistemos iš vienos pusės gali būti laikomos veiksmų produktais, o iš kitos – tolimesnius veiksmus sąlygojančiais elementais.“¹¹¹ Šiuose apibrėžimuose kultūra suvokiama kaip visuminė visuomenės gyvenimo raiška, raidos paskatos, kultūros reiškinių kūrimas, perėmimas ir perdavimas kitoms kartoms. Būtent nuo tokių kultūros apibrėžčių galime pradėti analizuoti sovietinės visuomenės

¹¹¹ Ingė Lukšaitė, „Kūryba ant skustuvo ašmenų: kaip sovietmečiu buvo ginama profesionalioji lietuvių kultūra. Liudytojų parodymai“. Pranešimas konferencijoje Dvi sovietmečio kultūros tyrimų prieigos – mechanistinė ir visuminė, Vilnius, 2015 m. birželio 17 d., prieiga per internetą: <http://www.kulturos-kongresas.org/single-post/2015/06/21/Konferencijos-pranešimas>

kultūros prieigas. Prieš tai svarbu išsiaiškinti kas yra sovietmetis? 1940 m. Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvos valstybę ir nuo tada prasidėjo jos politinės-socialinės ir ūkinės sanklodos griovimas, kultūros ir tradicinių dvasinių vertybių naikinimas bei priverstinis komunistinės pasaulėžiūros ir ideologijos diegimas visuomenėje. Šį procesą nutraukė 1941–1944 m. II Pasaulinis karas ir įvykusių nacių okupacija. 1944 m. prasidėjo sovietinė reokupacija - sovietinės valdžios atstatymas, užsibaigusi tik 1991 m., kai Lietuva *de jure* tapo savarankiška ir tarptautinės pasaulio valstybių bendrijos pripažinta suverenia valstybe. Šiame darbe sovietmečiu laikysime laikotarpius: 1940-1941 m. ir 1944 - 1991 m., kai Lietuvos valstybė buvo okupuota Sovietų Sąjungos. Lietuvoje sovietmetis įvardijamas įvairiai, pvz. "sovietmečio nostalgija", "gyvenimas mele", "nuobodulio visuomenė", "aukso amžius", kai kas šį laikotarpį priskiria "Stokholmo sindromo" atmainai.¹¹² Pabandykime išsiaiškinti kokį sovietmečio visuomenės kultūros palikimą perėmė naujai susiformavusi nepriklausomos Lietuvos demokratinė visuomenė bei kokios vertybės yra perduodamos iš kartos į kartą, kurios galimai skatina ar trukdo visuomenę dalyvauti korupcijos prevencijoje.

Visas visuomenės vertybes mes galime suskirstyti į žmogiškąsias ir ideologines. Žmogiškosios vertybės (pamatinės) yra tokios, kurios demokratinėje visuomenėje pripažįstamos ir gerbiamos. Tai žmogaus gyvybė, sveikata, laisvė, orumas, nuosavybė, visuomenės saugumas. Tokios vertybės įstatymine prasme daugiau ar mažiau yra ginamos ne tik demokratinėse valstybėse, bet ir totalitariniuose režimuose. Įvairių partijų orientacijos paprastai skiriasi ideologinėmis vertybėmis. Skiriasi tik ideologinės vertybės, kurios priklauso ne tik nuo politinių, bet ir istorinių, kultūrinių, religinių ir kitokių visuomenės raidos ypatumų.¹¹³ Jolanta Palidauskaitė teigia, kad visuotinis deficitas ir ideologinė visų gyvenimo sričių kontrolė sovietinėje Lietuvoje, formavo gyvenimo ir sąmonės konformizmą (visišką arba dalinį dvilypumą), kuris buvo išgyvenimo sąlyga. Kadangi pati sistema daugelio piliečių buvo suvokiama kaip primesta, klostėsi savanaudiškas ir nihilistinis požiūris į visuomenės ir valstybės nuosavybę bei teisės ir moralės normas.¹¹⁴ Antropologė Katherine Verdery teigia, kad sovietinė visuomenė buvo susiskaidžiusi į "ekonomines salas", kaip antai kolūkiai, įmonės, biurokratinės institucijos bei teigia, kad "*Šioje sistemoje kiekvienas siekė prieiti prie katilo. Visi sistemos taškai, darbas ar biurokratinės pozicijos buvo naudojamos kaip išteklių kaupimo platformos. Personali įtaka, korupcija bei abipusiai mainai buvo pagrindiniai mechanizmai.*"¹¹⁵ Komunistinė propaganda dešimtmečius melavo, kad SSRS visi

¹¹² Irena Štutiniene, "Sovietmečio atmintis šiuolaikinėje Lietuvoje: ambivalentiškumas ar nostalgija,?" *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 32, 1 (2013): 153.

¹¹³ Genovaitė Babachinaitė et.al., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 m.* (Vilnius: MRU, 2008), 303.

¹¹⁴ Jolanta Palidauskaitė, *supra note* 6, p. 64.

¹¹⁵ Donatas Brandišauskas, *supra note* 16, p. 73.

žmonės lygūs, nėra išnaudojimo, visgi visuomenė buvo daugialypė. Pačiame viršuje buvo nomenklatūra (sau tarnaujantis elitas), žemiau – ją aptarnaujantys bei valdžiai artimi žmonės: gamyklų direktoriai, režimui lojalūs menininkai bei mokslininkai. Vienpartinė sistema, pagrįsta visuomenės kontrole ir represinių įstaigų prievarta, garantavo ramų gyvenimą mažai visuomenės daliai – nomenklatūrininkų sluoksniui. Jis išnaudojo likusius gyventojus, kuriems mokėjo itin menką atlyginimą, užtikrinusį tik būtiniausių poreikių patenkinimą. Kad žmonės galėtų bent minimaliai egzistuoti ir uždirbtų pelną valdančiajai klasei, nomenklatūra nustatė žemas būtiniausių produktų – duonos, kruopų, makaronų, pieno, daržovių – bei paslaugų kainas. Susiklostė absurdiška padėtis, kai duona žmonės šėrė gyvulius, nes ji buvo pigesnė už kombinuotuosius pašarus. Kitų prekių – mėsos, žuvies, vaisių, šokolado, kavos – trūko, o buities technika, baldai buvo nepagrįstai brangūs arba be specialių talonų jų nebuvo galima nusipirkti. Žmonėms atlyginimai skirstyti pagal komunistinę ideologiją. Pavyzdžiui, darbininkas gavo didesnę atlyginimą nei mokytojas, gydytojas ar inžinierius. Šalyje nedarbo nebuvo, nes visi privalėjo dirbti. Veltėdžiavimas nebuvo toleruojamas. Atlygis nepriklausė nuo darbo rezultatų, todėl žmonės nebuvo suinteresuoti geriau ir daugiau dirbti, daugelis simuliuavo. Vadovautasi taisykle: „Kareivis miega, o tarnyba eina“. Sovietmečiu buvo draudžiama privati ūkinė veikla. Tačiau valdžia nepajėgė užgniaužti darbo iniciatyvos. Kaimo žmonės stengėsi apeiti draudimus ir mažuose asmeniniuose ūkiuose augino kuo daugiau žemės ūkio produktų, gyvulių. Dalis žmonių ėmėsi nelegalaus verslo: siuvo drabužius, augino gėles, kailinius žvėrelius. Siekdama uždrausti tokią veiklą, valdžia rengdavo netikėtus patikrinimus.¹¹⁶

Komunistinio režimo sąlygomis viskas priklausė valstybei: įmonės, ištekliai, gamybos priemonės. Tad Sovietmečiu Lietuvoje paplito valstybinės bei visuomenės nuosavybės grobstymai, kyšininkavimas, piktnaudžiavimai tarnyba, kiti korupciniai ūkinio pobūdžio nusikaltimai, kurie prilygo smulkiai administracinei korupcijai.¹¹⁷ Plito valstybinio turto grobstymas. Tempė iš darbo kas ką galėjo: statybines medžiagas, maisto produktus, pramonines prekes. Dalis žmonių vertėsi nelegaliu prekių perpardavinėjimu – spekuliacija. "Spekuliacija - tai prekių ar kitokių reikmenų supirkimas ir perpardavimas, turint tikslą pasipelnyti", kuri pagal Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 164 str. buvo baudžiama laisvės atėmimu iki dviejų metų, arba pataisos darbais iki vienerių metų, arba bauda iki vieno šimto rublių.¹¹⁸

¹¹⁶ "Gyvenimas Sovietų Lietuvoje," žiūrėta 2016 10 26, https://petged.files.wordpress.com/2010/02/sovietu_lietuva.pdf

¹¹⁷ Donatas Brandišauskas, *supra note* 16, p. 73.

¹¹⁸ "Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas," (Vilnius: Mintis, 1970).

Sovietmečio sistema buvo suplanuota. Mainais už lojalumą buvo siūlomos tam tikros paslaugos, sudariusios privilegijų sistemą, kuria galėjo naudotis tik nomenklatūra.¹¹⁹ Būstų sovietmečiu nuolat trūko. Jų suteikimas buvo vienas iš visuomenės valdymo būdų: vieniems duoti, kitiems – ne. Pirmiausia būstais be eilės valdžia aprūpindavo nomenklatūrininkus bei represinio aparato darbuotojus. Jie gyveno pagerintuose butuose, prestižiniuose miestų rajonuose – Vilniaus senamiestyje, Antakalnyje. Butai skirstyti per darbovietes. Vien norintys įstoti į eilę butui gauti žmonės turėjo būti tame mieste išgyvenę ir išdirbę trejus penkerius metus. Tad buvo pririšti prie darbo vietos, nes išėjusius ar neįtikusius valdžiai išbraukdavo iš eilės. Bepinigė nauda, tai yra privilegijos buvo svarbiau nei atlyginimas, todėl daugelis norėjo išsaugoti postus nepriklausomai nuo savo mažų atlyginimų. Iš atlyginimo, kuris vidutiniškai siekė apie 120 rublių per mėnesį, automobilio nusipirkti buvo neįmanoma. Tad, automobilis buvo neregėta prabanga.

Tai, ką šiandien vadiname korupcija, sovietmečiu siejosi su šešėline ekonomika, neteisėta privačia veikla, siekiant vykdyti planą, tarnybine privilegijų sistema, naudojimusi valstybės nuosavybe asmeniniais tikslais. Tad šiandieninėje Lietuvoje politinis elitas ir valstybės tarnautojai dažnai linkę pasinaudoti tarnybine padėtimi, sprenddami savo asmeninius reikalus ir pamiršdami pareigą tarnauti visuomenės interesams. To priežastis - nesuvokimas viešo ir privataus skirtumo, vedančio į interesų konfliktą. Sovietmečio valstybės tarnautojo pastangos dirbti labiau valstybės, nei savo asmeninei naudai, buvo per daug ideologizuotos. Viešai demonstruojamas politinis lojalumas komunistiniams idealams buvo atlyginamas.¹²⁰

Sovietmečio žmonių butis buvo paženklinta nuolatinio nepritekliaus. Pustuštės parduotuvės prekių pasiūla ir aukšta kokybė nepasižymėjo: duona, pieno produktai, makaronai, konservai, druska, degtukai, cigaretės. Į SSRS gyvavimo pabaigą cukrus, kruopos, miltai buvo parduodami tik su talonais. Kartais atveždavo mėsos ar virtos dešros. Žmonės nuolat ieškojo „deficitų“, kurie buvo beveik viskas: nuo tualetinio popieriaus iki automobilio ar buto. Prie dabar įprastų maisto produktų – mėsos, silkės, aliejaus, konservuotų žirnelių, majonezo, vaisių – nusidriekdavo ilgiausios eilės. Nuolatinis ir sąmoningai sukurtas vartojimo prekių trūkumas sovietmečiu visą visuomenės dėmesį turėjo nukreipti nuo visuomeninių reikalų. Kitas būdas ką nors nusipirkti buvo pasinaudoti pažintimis, vadinamuoju „blatu“ arba duoti kyšį. Parduotuvėse klestėjo prekyba iš po prekystalio, kai tam tikros prekės atidedamos saviems. Už paslaugą dažnai atsilyginta paslauga: „tu – man, aš – tau“. Nuolatinis vartojimo prekių deficitas suformavo "blato" kultūrą ir neformalių tinklų atsiradimą. Užimama padėtis, neformalūs kontaktai, pažįstamų ratas lėmė individo statusą socialistinėje

¹¹⁹ Jolanta Palidaukaitė, *supra note* 6, p.64.

¹²⁰ *Ibid.*

sistemoje. Kyšiai, atsidėkojimai, už teisės aktų apėjimą, kasdienines paslaugas, kurios buvo suteikiamos greičiau, nei eiliniams piliečiams, tapo savaimė suprantami. Taip susiformavo dovanų ar tokio dėkingumo formų praktika - vadinamoji smulkioji korupcija. Nepalankūs įstatymai ar formalios taisyklės sovietinėje sistemoje lengvai buvo keičiamos "telefoniniais įstatymais", kai aukštų pareigūnų asmeninės užgaidos ir norai tapdavo įstatymo pakaitalu. Asmeninę gerovę buvo galima sukurti tik neteisėtomis priemonėmis.¹²¹

Mokslinėje literatūroje "blatas" įvardijamas kaip vienos visuomenės salos ryšys su kita, neišvengiama praktika esant prekių trūkumui, kaip pagreitis valstybės ekonomikai veikti, neformalus mainai bei ryšiai.¹²² Tačiau pirmiausiai "blatas" suvokiamas kaip asmuo, per kurį gaunama paslauga, taip pat tai gali būti ryšys, reiškiantis abipusį santykį "aš tau - tu man." "Blato" santykis nebūtinai yra abipusis, čia galimas ir tarpininkavimas. Pvz. A parūpina B, B parūpina C, C parūpina A. "Blatas" buvo susijęs su draugyste ir pagalba, jis nebuvo negatyviai vertinamas kaip kyšis, reiškė "priklausymą ratui", tai yra tam tikram socialiniam tinklui. Blatas kitaip nei kyšis, kuris yra vertybių perleidimas kitam asmeniui, visų pirma reiškia tam tikrą santykių kokybę, atsirandančią tarp asmenų.¹²³ Šiandienine samprata "blatas" - korupcinis veiksmas, kuris sovietinėje visuomenėje buvo kultūriškai legitimuotas.

Plėtojantis technologijoms, sovietų valdžiai tapo vis sunkiau užgniaužti iš Vakarų sklindančią informaciją, vakarietiškos kultūros elementus: muziką, literatūrą, aprangą. Lietuvą, nors ir pavėluotai, pasiekė Vakarų jaunimo judėjimų mados. Valdžia juos persekiojo, nes baiminosi, jog kartu su madomis jaunimas perims „žalingas vakarų pasaulio idėjas.“ Madingi jaunuoliai buvo viešai svarstomi ir smerkiami komjaunimo susirinkimuose. Ilgaplaukius vaikus prievarta apkirpdavo. Nepaisydami buitinių nepriteklių, moralinės priespaudos, sovietmečiu žmonės gyveno asmeninį gyvenimą su savo džiaugsmiais ir rūpesčiais. Daugelis kitokio gyvenimo net neįsivaizdavo.¹²⁴

2012 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos instituto užsakymu, rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“ atliko kiekybinį tyrimą. Tyrimas atliktas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Demokratizacijos procesų Lietuvoje reprezentacijos individualioje sąmonėje tyrimas“. Remdamasi šio tyrimo duomenimis Irena Šutinienė pateikia atlikto tyrimo duomenis apie sovietmečio asociacijas, Lietuvos gyventojų

¹²¹ Jolanta Palidaukaitė, *supra note* 6, p.65.

¹²² Donatas Brandišauskas, *supra note* 16, p. 73-74.

¹²³ *Ibid*, p. 74.

¹²⁴ "Gyvenimas Sovietų Lietuvoje," *supra note* 116.

kolektyvinėje atmintyje, jų teigiamą ir neigiamą sovietmečio vertinimą, kuriuos atspindi žmonių atsakymai į atvirus klausimus:

4 lentelė. Lietuvos gyventojų teigiami ir neigiami sovietmečio vertinimai.

Klausimas	Atsakymai
1. Su kuo Jums labiausiai asocijuojasi sovietinis laikotarpis?	• Saugumas, stabilumas (garantuotas darbas, būstas ir kt.). (24 proc.) • Pigus pragyvenimas, nemokamas mokslas ir gydymas. (18 proc.) • Socialinė ir turtinė lygybė. (3 proc.) • Geresni žmonių santykiai. (2 proc.) • Komunistų partijos diktatūra, represijos. (23 proc.) • Silpna ekonomika, prekių stoka eilės. (9 proc.) • Neigiami politiniai kasdienybės reiškiniai (kolūčiai, demonstracijos ir kt.). (8 proc.) • "Nepolitiniai" kasdienybės reiškiniai (daktariška dešra, "multikai," vaikystė ir kt.). (7 proc.) • Nežino, neatsakė. (22 proc.)
2. Žiūrint iš dabarties perspektyvos, kokias teigiamas sovietiniu laikotarpiu (buvusioje komunistinėje sistemoje) puses galėtumėte įvardinti?	• Stabilumas, saugumas (garantuotas darbas, būstas, pensijos kt.). (51 proc.) • Pigus pragyvenimas, žemos kainos. (21 proc.) • Nemokamas mokslas ir gydymas. (11 proc.) • Paternalistinė valstybės globa, geresnė institucijų veikla (buvo tvarka, valstybė rūpinosi žmonėmis). (9 proc.) • Geresni žmonių santykiai, tradicinės vertybės. (4 proc.) • Turtinė ir socialinė lygybė (3 proc.) • nežino, neturi nuomonės. (24 proc.) • Teigiamų aspektų nebuvo. (2 proc.)
3. Žiūrint iš dabarties perspektyvos, kokias teigiamas sovietiniu laikotarpiu (buvusioje komunistinėje sistemoje) puses galėtumėte įvardinti?	• Totalitarizmas, prievarta, persekiojimai. (23 proc.) • Silpna ekonomika, prekių trūkumas. (19 proc.) • Žodžio ir minties laisvės nebuvimas. (12 proc.) • Judėjimo laisvės nebuvimas, uždaros sienos. (8 proc.) • Religijos, tikėjimo nebuvimas. (7 proc.) • Asmens saviraiškos slopinimas, nelygybė. (4 proc.) • Lietuvos okupacija, tautiškumo slopinimas. (3 proc.) • Neigiami kasdienybės reiškiniai (girtavimas, vagystės, kolūčiai ir kt.) (3 proc.) • Neigiamų pusių nebuvo. (4 proc.) • Nežino, neatsakė. (32 proc.)

Šaltinis: Irenos Šutinienės mokslinis straipsnis.¹²⁵

¹²⁵ Irena Šutinienė, *supra note* 112, p. 152-175.

Irena Šutinienė teigia, kad tarp neigiamai žmonių įvertintų sovietmečio aspektų vyrauja politiniai ir dalis kasdienybės aspektų (prekių stoka ir pan.), tarp vertinamų teigiamai, pasirinkti konkretūs "nepolitiniai" ekonominiai ir socialiniai aspektai, įvardijami žmonių savijautos sovietmečio kasdienybėje, jų gyvenimo patirčių plotmėje. Teigiamų ir neigiamų vertinimų kiekis kolektyvinėje atmintyje pasiskirsto beveik vienodai, bet šiek tiek vyrauja teigiami vertinimai: jie sudaro 46 proc., tuo tarpu neigiami vertinimai – 40 proc. visų sovietmečio keliamų asociacijų. Teigiamus sovietmečio aspektus žmonės įvardija „nepolitinės“ kasdienybės lygmeniu. Atsakymų formulavimuose pasitaikančiais būdvardžiais „geresni, draugiškesni žmonių santykiai“, "geresnė tvarka“ ir pan. tiesiogiai įvardijamas palyginimas su dabartimi. 2012 m. tyrimas rodo, kad žmonės ilgisi ne sovietmečio realybės, bet praeities fantazijų, vilčių, jausmų, kuriuos projektuodami į komunistinę partiją jie teikia prasmę praeities dabarčiai. Ilgimasi saugumo, stabilumo ir gerovės. Tą patį išreiškia ir tyrimo teigiami reiškiniai. Dabar jausdamiesi nesaugiai, žmonės nori prisiminti kaip saugų ir vaikišką sovietmečio laikotarpį, kai žmonės jautėsi globojami valstybės ir užtikrinti dėl stabilaus gyvenimo. Žmonės ilgisi ramaus gyvenimo ir užtikrinto minimalaus pragyvenimo. Teigiamame sovietmečio vertinime labiausiai vyrauja saugaus ir aprūpinto gyvenimo, stabilumo ir valstybės globos ilgesys. Labiausiai žmonės pasigenda ekonominio stabilumo ir saugumo: daugiau negu pusė gyventojų teigiamus gyvenimo sovietmečio aspektus sieja su saugumu, stabilumo jausmu dėl garantuoto aprūpinimo darbu, būstu, pensijomis: "visi turėjo darbą“, "valstybė aprūpindavo butais“, "garantuota pensija“, "nebuvo bedarbių“, "jaunimas gaudavo darbą pagal paskyrimą“ ir pan. Teigiami aspektai išreiškia dabarties sunkumų ir problemų patirtį. Neigiamuose aspektuose vyrauja ne kasdienybės, o politinės sistemos aspektai. Labiausiai niekinama totalitarinė prievarta, vienvaldystė, nebaudžiamumas, ideologinė prievarta, kitaminčių persekiojimai, represijos, tremtys, melas, baimės atmosfera. Priekaištaujama dėl kai kurių demokratinių teisių ir laisvių nebuvimo - sovietmečio totalitarizmas suvokiamas kaip neigiamas dabarties demokratijos atspindys, jo stoka. Tai rodo ne tik neigiamą, bet ir teigiamą žmonių patirtį ir suvokimą. Neigiamais reiškiniais laikoma silpna ekonomika, prekių trūkumas, eilės, girtuokliavimai, "blatas", korupcija, kolūčiai, priverstinis darbas, nepasitikėjimas, vagystės.

Pasikeitus sovietinei visuomeninei santvarkai, nepriklausomoje Lietuvoje "blato" kultūra, pažinčių svarba, tai yra neformalūs ryšiai, neišnyko. Tik ši veikla įgijo kitą atspindį, ją imta vadinti korupcija, nepotizmu, favoritizmu bei interesų konflikto sąvokomis. Paslaugos, paremtos pasitikėjimo ryšiais, kaip giminystė, draugystė, kraštietiškas, partietiškas ar priklausymas interesų grupei, vis dar vaidina ypač svarbų vaidmenį verslo santykiuose ir viešajame sektoriuje. Neformalūs ryšiai ypač svarbūs skirstant valstybines lėšas, užsakymus (statybos, viešieji pirkimai).

Siekiant privilegijuotų paskolų ar licencijų, vienais iš svarbiausių "blato" ryšio asmenimis įvardijami mokesčiai, muitinės, savivaldybių įstaigos, bankai, taip pat Seimas bei Prezidentūra. Šios darbovietės susijusios tiek su galimybe uždirbti pinigų, tiek su galimybe valdyti valstybės išteklius.¹²⁶ Galime teigti, kad Lietuvos visuomenė iš sovietinės visuomenės kultūros paveldėjo nepagarbą valstybinei nuosavybei, nenorą visuomeninių interesų kelti aukščiau už individualius, taip sudarydama tinkamą aplinką korupcijai plisti.

Apibendrinant galime išskirti sovietmečio kultūros palikimo Lietuvos visuomenei skatinančius ir slopinančius aspektus dalyvaujant korupcijos prevencijoje:

Skatinantys aspektai:

- Suvokiamos demokratijos galimybes įgyvendinant savo teises ir laisves (totalitarizmas prisimenamas ir suvokiamas kaip neigiamybė, kurio metu buvo naikinamos jo teisės ir laisvės).

Slopinantys aspektai:

- Visuomenės politinis ir visuomeninis pasyvumas, nesavarankiškumas (laukiama užtarėjų, laukiama kol kažką padarys kitas);
- Visuomenės susvetimėjimas su valstybinėmis ir savivaldybių institucijomis (negebėjimas drauge veikti, paklūstama, o nemėginama pakeisti santykius);
- Pilietiškumo menkinimas, bendrų tikslų nebuvimas (rūpestis individualiais, šeimos, o ne visuomeniniais interesais).
- Visuomenėje įsišaknijęs įprotis spręsti problemas "blato", neformalių ryšių pagalba.

2.2. Teisiniai aspektai

Šiuolaikinėje visuomenėje vis stipriau įsitvirtina nuostata, jog demokratijos puoselėjimo sėkmė priklauso nuo aktyvaus piliečių dalyvavimo tvarkant visuomeninio bei valstybinio gyvenimo reikalus. Piliečių teisė pranešti apie nusikaltimą ar kitą neteisėtą veiklą, susijusi su skaidrumo ir sąžiningumo principais, jų laikymusi. Visi žmonės turi neatimamą teisę ginti savo bei kitų piliečių ir visuomenės gerovę. Šiuo atveju svarbus vaidmuo demokratijos puoselėjimui ir nusikalstamumo prevencijai tampa *aktyvaus piliečio sąvoka*, tad ją trumpai paanalizuosime. Bendrąja prasme, būti piliečiu, reiškia priimti tos valstybės esamą teisinę kultūrą ir prisiimti tam tikras pareigas, apibrėžtas įstatymais. Petras Ancelis teigia, kad kiekvienas žmogus visuomenėje turi atlikti tam tikrą vaidmenį, būti pilietiškam, elgtis nepažeidžiant kitų asmenų teisių, siekti užkirsti kelią nusikaltimui ir padėti

¹²⁶ Donatas Brandišauskas, *supra note* 16, p. 75-76.

aiškinant nusikalstamas veikas.¹²⁷ Reiškia norint būti pilietišku reikia prisiimti daugiau pareigų, nei tą įpareigoja įstatymai ir būti aktyviu, pavyzdžiui, jei įstatymai neverčia pranešti apie daromą nusikaltimą ir už tai jokių teisinių atsakomybių netaiko, pilietiškas žmogus vis tiek praneš apie tai atitinkamai institucijai. Vadinasi, būti *aktyviu piliečiu* arba *pilietišku* reiškia nekelti klausimo – *kam man to reikia, man tai neįdomu, čia tegu kiti sprendžia*, o tiesiogiai prisidėti prie bendruomenės gyvenimo kūrimo, keitimo ar tvarkymo. "Pilietiškumas – tai pats gyvenimas, kurio metu asmuo nuolat tobulėja ir susiduria su iššūkiais bei privalomais sprendimų priėmimais, susijusiais su pačiu asmeniu, jo šeima, draugais bei jį supančia bendruomene."¹²⁸ Darbo autorės nuomone, pilietiškam žmogui šiandieninėje Lietuvos valstybėje sudarytos visos teisinės galimybės dalyvauti viešajame gyvenime, tai yra prisidėti prie nusikalstamumo mažinimo, korupcijos prevencijos, nes tai ne tik valstybės ar savivaldybių, atitinkamų institucijų problema, bet ir visuomenės, kiekvieno jos nario reikalas.

Galime daryti prielaidą, kad visuomenėje veikiančių aktyvių piliečių pranešimai apie valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens padarytas, daromas ar ketinamas daryti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas yra svarbūs korupcijos mastams mažinti. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės, tačiau reikėtų panagrinėti ar Lietuvos nacionaliniai teisės aktai užtikrina visuomenės įtraukimą į korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų prevenciją, atskleidimą ir tyrimą.

Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas¹²⁹ yra vienas svarbiausių nacionalinės teisės aktų, kuriame įtvirtintos esminės korupcijos prevencijos nuostatos. Tarp pagrindinių 3 straipsnyje įtvirtintų korupcijos prevencijos uždavinių nurodoma, kad reikalinga atgrasinti asmenis nuo korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų darymo; įtraukti į korupcijos prevenciją gyventojus, visuomenines organizacijas. Korupcijos prevencijos visuotinio privalomumo principu įtvirtinta, kad korupcijos prevencijos subjektais gali būti visi asmenys. Tarp korupcijos prevencijos priemonių yra įvardijamos kovos su korupcija programos, nustatytų korupcijos atvejų pavišėjimas, visuomenės švietimas ir informavimas. Įstatyme kalbama apie "atgrasinimą nuo korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų darymo", "gyventojų įtraukimą į korupcijos prevenciją", tačiau apie kažkokias imperatyvias normas apie tokio pobūdžio nusikalstamų veikų pranešimą nėra užsimenama.

¹²⁷ Petras Ancelis, "Visuomenės dalyvavimas baudžiamajame persekiojime," *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 5 (2011): 19.

¹²⁸ "Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė: lyginamoji pilietiškumo sampratos analizė," žiūrėta 2016 10 27, http://www.3sektorius.lt/docs/Pilietiskumas_analize_final_2013-01-17_16_00_54.pdf

¹²⁹ "Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas," *Valstybės žinios* 57, 2297 (2002).

Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme¹³⁰ yra įtvirtinti specialiųjų tyrimų tarnybos paskirtis ir esminiai veiklos principai. Taip pat apibrėžiami tarnybos uždaviniai: saugoti ir ginti asmenį, visuomenę, valstybę nuo korupcijos, vykdyti korupcijos prevenciją bei išaiškinimą. Įstatymo 5 straipsnyje įtvirtinta, kad specialiųjų tyrimų tarnyba, spręsdama pavestus uždavinius, skatina fizinių ir juridinių asmenų iniciatyvą įgyvendinant korupcijos prevencijos priemones. Šiame įstatyme įtvirtinta Specialiųjų tyrimų tarnybos galimybė skatinti fizinius ir juridinius asmenis dalyvauti korupcijos prevencijoje, tačiau ši nuostata neįpareigoja visuomenės imperatyviai bendradarbiauti su Specialiųjų tyrimų tarnyba ir pranešti apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme taip pat nėra įtvirtinta tokių visuomenę įpareigojančių nuostatų.

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas¹³¹ yra vienas išsamiausių nacionalinės teisės aktų užtikrinančių visuomenės saugumą, už jį atsakingus subjektus. Įstatymo 2 straipsnyje nurodoma, kad "Lietuvos nacionalinį saugumą užtikrina Lietuvos Respublikos piliečiai, jų bendrijos ir organizacijos <···>." Pabrėžiama, kad Lietuvos nacionalinio saugumo sistema remiasi valstybės institucijų veikla ir kiekvieno Lietuvos piliečio dalyvavimu, atvira pilietine visuomene, suvokiančia pavojus ir savo atsakomybę, pilietiškai susipratusia ir pasirengusia ginti Lietuvos laisvę. Antrame skyriuje įvardijami pagrindiniai nacionalinio saugumo objektai, kurių tarpe yra žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas. Pabrėžiama, kad Lietuvos nacionalinio saugumo sistema remiasi valstybės institucijų veikla ir kiekvieno Lietuvos piliečio dalyvavimu, atvira pilietine visuomene, suvokiančia pavojus ir savo atsakomybę, pilietiškai susipratusia ir apsirengusia ginti Lietuvos laisvę. Ketvirto skyriaus viešojo saugumo poskyryje skelbiama " kova su nusikalstamumu, viešosios tvarkos bei asmens saugumo valstybėje užtikrinimas yra vienas didžiausių prioritetų užtikrinant šalies nacionalinį saugumą. Valstybė privalo sutelkti jėgas ryžtingai ir veiksmingai kovai su nusikalstamumu, ypač su organizuotu nusikalstamumu, šešėliniu verslu, korupcija bei narkomanija, ir tuo užtikrinti tinkamą šalies vidaus saugumą. Būtina stiprinti teisėsaugos institucijų veiklą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas, kurti naujus nusikalstamų veikų kontrolės ir prevencijos sistemos modelius."¹³² Šiame įstatyme svarbiausiųjų ilgalaikės nacionalinio saugumo stiprinimo programų tarpe nurodomos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės bei nacionalinės kovos su korupcija programa.

¹³⁰ "Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas," *supra note 60*.

¹³¹ "Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas," *Valstybės žinios* 2, 16 (1997).

¹³² *Ibid.*

Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo¹³³ 8 str. nurodoma, kad "policija, siekdama užtikrinti asmens ir visuomenės saugumą bei viešąją tvarką, bendradarbiauja su kitomis valstybės bei savivaldybių institucijomis įgyvendindama nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos programas bei kita forma įtraukdama į šią veiklą visuomenines organizacijas ir gyventojus." Įstatymo 5 straipsnyje yra numatyti pagrindiniai policijos veiklos uždaviniai tarp kurių yra viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas; nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencija; nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atskleidimas ir tyrimas. 9 str. pažymima, kad " policija gali steigti visuomenės informavimo priemones, kuriose visuomenei būtų teikiama informacija apie nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos priemonių <···>."

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas¹³⁴ baudžiamosios procesinės veiklos pagrindinis teisinio reguliavimo instrumentas, užtikrinantis objektyvias nurodytos veiklos prielaidas. Petras Ancelis teigia, kad tik su didelėmis išlygomis galima įžvelgti visuomenės dalyvavimo baudžiamajame procese kai kurias apraiškas, kada kalbame apie atskirų asmenų skundų, pareiškimų ar pranešimų padavimą apie nusikalstamas veikas, galimybe asmenims duoti parodymus, teisę būti pripažintam nukentėjusiuoju, gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, būti kviestiniu ir panašiai, tačiau tai tiesiogiai nenurodoma.¹³⁵ Ypatingai svarbią nuostatą 144 straipsnyje vadintame "Visuomenės įtraukimas dalyvauti nusikaltimų išaiškiniame", galiojusiame iki 2013 m. gegužės 3 d., baudžiamojo proceso kodekse buvo įtvirtinęs Lietuvos TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1983 lapkričio 30 d. įsaku. 144 straipsnio nuostatoje buvo įtvirtinta, kad "darydamas tyrimą, tardytojas gali plačiai naudotis visuomenės pagalba nusikaltimams išaiškinti ir juos padariusiems asmenims nustatyti, taip pat padedančioms daryti nusikaltimus priežastims ir sąlygoms atskleisti ir pašalinti."¹³⁶ Ankščiau galiojusiame kodekse buvo įtvirtinti "Liaudies tarėjo, atsarginio liaudies tarėjo (teisme)"¹³⁷ ir "Kviestinio (ikiteisminiame tyrime)"¹³⁸ institutai. Šiuo metu galiojančiame BPK nebeliko nei prisiekusiųjų, nei tarėjų institutų.

Be jau aptartų įstatymų, visuomenės įtraukimas į korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų prevenciją gali būti atskleidžiamas nagrinėjant nacionalines programas tokias kaip: 2015 m. kovo 10 d. Seimo nutarimu Nr. XII-1537 buvo patvirtinta "Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su

¹³³ "Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas," *Valstybės žinios* 90, 2777 (2000).

¹³⁴ "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," *supra note* 102.

¹³⁵ Petras Ancelis, *supra note* 127, p. 21.

¹³⁶ "Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas," *supra note* 118.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

korupcija 2015–2025 metų programa."¹³⁹ 2015 m. birželio 17 d. Vyriausybė patvirtino šios programos įgyvendinimo 2015–2019 metų tarp institucinį veiklos planą,¹⁴⁰ kuriame nurodomos prioritetinės veiklos kryptys, kurių veikloje numatomos viešumas ir atskaitingumas visuomenei, nepakantumo korupcijai formavimas ir didinimas, pilietinio aktyvumo skatinimas, teisėsaugos gebėjimų atskleidžiant korupcinio pobūdžio veikas stiprinimas, korupcijos prevencijos iniciatyvų skatinimas ir viešinimas ir kt.

Skirtingai nei Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, 2003 m. priimtoje Jungtinių Tautų (JT) Konvencijoje prieš korupciją, plačiausiai aprašomas visuomenės dalyvavimas, jo stiprinimo priemonės, korupcijos prevencijoje bei įtvirtinama pranešėjo sąvoka. JT Konvencijos 13 straipsnyje skirtame visuomenės dalyvavimui nurodoma, kad "kiekviena valstybė <...> imasi reikiamų priemonių skatinti pavienius asmenis ir nevalstybinio sektoriaus grupes, tokias kaip pilietinė visuomenė, nevyriausybinės organizacijos ir bendruomeninės organizacijos, aktyviai dalyvauti korupcijos prevencijoje bei kovojant su ja ir didinant visuomenės informuotumą apie korupcijos egzistavimą, jos priežastis ir pavojingumą bei keliamą grėsmę", "<...> imasi priemonių, būtinų siekiant užtikrinti, kad atitinkamos šioje Konvencijoje nurodytos kovos su korupcija institucijos būtų žinomos visuomenei, ir suteikia galimybę prireikus pranešti tokioms institucijoms, taip pat ir anonimiškai, apie visus atvejus, kurie gali būti laikomi šioje Konvencijoje nustatytu nusikaltimu."¹⁴¹ Be to, JT Konvencijoje nurodomos priemonės kaip stiprinti visuomenės dalyvavimą korupcijos prevencijoje:

1. skaidrumo didinimas ir visuomenės dalyvavimo sprendimų priėmimo procese skatinimas.
2. galimybės visuomenei veiksmingai naudotis informacija užtikrinimas.
3. visuomenės informavimo priemonių naudojimas skatinant visuomenės nepakantumą korupcijai bei visuomenės švietimo programų, įskaitant vidurinių ir aukštųjų mokyklų programas, įgyvendinimas.
4. pagarba laisvei siekti, gauti, skelbti ir skleisti informaciją apie korupciją, šios laisvės rėmimas ir apsauga. Ši laisvė gali būti atitinkamai ribojama, tačiau tik taip, kaip nustatyta įstatymo, ir tiek, kiek tai reikalinga: užtikrinti pagarbą kitų asmenų teisėms ar reputacijai, apsaugoti nacionalinį saugumą ar *ordre public*, ar visuomenės sveikatą arba moralę.

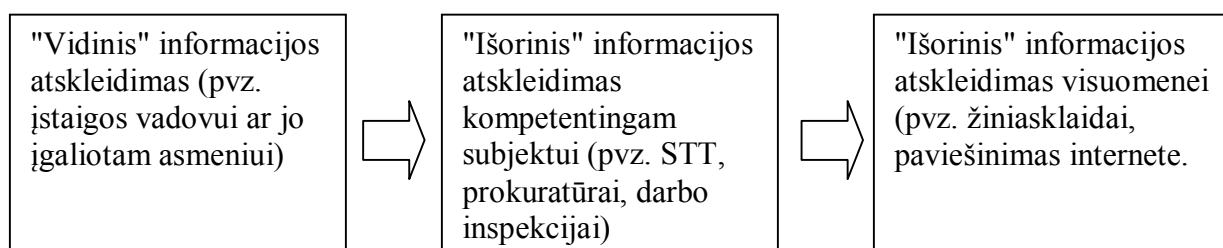
¹³⁹ "Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 metų programa," *supra note* 64.

¹⁴⁰ "Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2015-2019 metų tarp institucinis veiklos planas," prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/13fd20601e6e11e586708c6593c243ce>

¹⁴¹ "Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją," *Valstybės žinios* 136, 5145 (2006).

JT Konvencijoje prieš korupciją, 33 straipsnyje apie pranešančius asmenis kalbama kaip apie „bet kokius asmenis, geranoriškai ir pagrįstai pranešusius kompetentingoms institucijoms faktus apie šios Konvencijos nustatytus nusikaltimus.“¹⁴² Konvencijoje aiškiai nurodoma, kad pranešėju gali būti "bet koks asmuo", kuris atitinkamais kanalais teikia faktus apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Tokie kanalai dažnai būna skirti vidiniam informacijos atskleidimui, išoriniam atskleidimui kompetentingam subjektui ir išoriniam atskleidimui visuomenei ar žiniasklaidai:

Paveikslas. Pranešimų apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas kanalai.

Šaltinis: Antikorupcinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovo projektas.¹⁴³

Vidiniai ir išoriniai informacijos kanalai leidžia pranešėjui pasirinkti labiausiai tinkamą pagal individualias savybes informacijos kanalą, kuriuo jis pasitiki. Tad geriau, kad tokių kanalų būtų ne vienas ir jie veiktų lygiaverčiai. Taip pranešėjui suteikiama galimybė atskleisti informaciją ir išoriniu kanalu, jei nesulauktų adekvačios reakcijos per tam tikrą laiką ar nebūtų imtasi reikalingų priemonių aiškinantis jo nurodytus faktus. Pranešėjui yra suteikiama galimybė praleisti vidinį informacijos kanalą, jei jis bijo ar turi pagrindo manyti, kad jam nepavyks saugiai pasinaudoti organizacijoje esančiais pranešimų kanalais, kad jo anonimiškumas ar asmens duomenų konfidencialumas galėtų būti neužtikrintas, arba pažeidimai, apie kuriuos pranešė, būtų dangstomi. Lietuvoje labiausiai paplitusios "karštosios linijos,"¹⁴⁴ jas įsteigusios yra Specialiųjų tyrimų tarnyba, Valstybinių mokesčių inspekcija, Muitinės departamentas. Pavyzdžiui, Specialiųjų tyrimų tarnybai apie korupciją galima pranešti karštąja linija:¹⁴⁵

- telefonu +370 5 266 3333;
- faksu +370 706 63 307;

¹⁴² "Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją," *supra note* 141.

¹⁴³ "Antikorupcinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovo projektas: "Už skaidrią visuomenę!," žiūrėta 2016 10 29, www.stt.lt/documents/.../PRIEDAS_Antikorupcines_aplinkos_vadovo_projektas.docx

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ "Praneškite apie korupciją," žiūrėta 2016 10 29, <http://www.stt.lt/lt/praneskite-apie-korupcija/praneskite-apie-korupcija/>

- el. paštu pranesk@stt.lt;
- paliekant žinutę interneto tinklalapyje <https://www.stt.lt/lt/praneskite-apie-korupcija/palikite-pranesima-cia/>;
- darbo metu atvykus į Specialiųjų tyrimų tarnybos Administravimo valdybos Pareiškimų nagrinėjimo skyrių (A. Jakšto g. 6, Vilnius), Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno valdybą (Spaustuvininkų g. 7, Kaunas), Specialiųjų tyrimų tarnybos Klaipėdos vadybą (Pilies g. 12A, Klaipėda), Specialiųjų tyrimų tarnybos Panevėžio valdybą (Vasario 16-osios g. 22, Panevėžys), Specialiųjų tyrimų tarnybos Šiaulių valdybą (Vilniaus g. 140, Šiauliai) ar paštu nurodytais adresais.

Kai kurios karštosios linijos suteikia galimybę pranešėjams atskleisti informaciją anonimiškai - "anoniminiais pranešimais", tačiau ne visos įstaigos garantuoja anonimiškumą, pvz. Valstybinė mokesčių inspekcija tai garantuoja. Nesant pranešėjų duomenų apsaugos išskiriamos šios grėsmės:¹⁴⁶

- Socialinis spaudimas ir grasinimai, nes identifikuojamas „skundėjas“.
- Gali būti sunku apginti savo teises.
- Sumažina tikimybę, kad žmogus praneš antrą kartą.
- Neigiamos pasekmės, pvz. atleidimas iš darbo.
- Psichologinis, fizinis sudorojimas.

Pranešimų apsauga naudinga, nes:¹⁴⁷

- Paskatina pranešti.
- Jaučiamas saugumas.
- Didėja pasitikėjimas.
- Pranešėjas jaučiasi laisviau.

Pasaulinėje praktikoje yra taikomos ir tokios sistemos, kuomet pranešėjas susiejamas su unikaliu identifikavimo numeriu ir tai leidžia jam vėliau vėl skambinti karštąja linija ir gauti informaciją apie jo pateiktos informacijos pagrindu atliktus veiksmus ar gautus rezultatus. Karštosios linijos ir elektroninės platformos yra inicijuojamos ir sukuriamos įgyvendinant Vyriausybės ar su korupcija kovojančių institucijų iniciatyvą, taip pat nevyriausybinių organizacijų,

¹⁴⁶ Transparency Internacional Lietuvos skyrius, "Karštosios linijos Lietuvoje: analizė ir rekomendacijos," žiūrėta 2016 11 01, http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/karstosios_linijos_lietuvoje_-_analize_ir_rekomendacijos-1.pdf

¹⁴⁷ *Ibid.*

tokių kaip Transparency International veikiančių daugelyje šalių, dėka.¹⁴⁸ Vyriausybė 2012 m. spalio 24 d. nutarimu įpareigoja Vyriausybei atskaitingas valstybės institucijas pasirinkti vieną iš pranešimo teikimo būdų, t. y. telefonu arba internetu, bei nustatyti pateiktos informacijos priėmimo bei nagrinėjimo tvarką, ir tai vienintelis dokumentas reguliuojantis "vidinių" pranešimų kanalų sritį.¹⁴⁹ "Lietuvos korupcijos žemėlapis" duomenimis 2011 m. tik 24 proc. Lietuvos gyventojai žinojo kur kreiptis norėdami pranešti apie korupcijos atvejus, o 2014 m. tokių asmenų padidėjo tik 3 proc. Tai reiškia, kad 2011 m. - 76 proc., o 2014 m. - 73 proc., nežinojo kur kreiptis norėdami pranešti apie korupcijos atvejus. Įvardijamos nenoro pranešti priežastys:

5 lentelė. Nenoro pranešti apie korumpuotą įvykį priežastys.

Priežastys	2011 m.	2014 m.
Tie, kas praneša, galų gale nukenčia skaudžiausiai	51 proc.	48 proc.
Nėra prasmės pranešti, nes su tuo susijusių asmenų vis tiek niekas nenuteis	55 proc.	46 proc.
Visi žino apie šiuos atvejus, bet niekas nepraneša	38 proc.	35 proc.
Nežinau kur pranešti	35 proc.	22 proc.
Nenoriu nieko išduoti, sukelti papildomų rūpesčių	13 proc.	13 proc.
Nesu įsitikinęs, kad tai - korupcijos atvejis	12 proc.	12 proc.
Sunku pranešti ir tam reikia laiko	8 proc.	8 proc.
Atvejis toks nereikšmingas, kad apie jį nėra prasmės pranešinėti	7 proc.	5 proc.
Kyšio ėmimo pateisinti negalima jokiais aiškinimais	3 proc.	4 proc.
Kita	2 proc.	1 proc.
Nežino/ neatsakė	3 proc.	7 proc.

Šaltinis: "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014."¹⁵⁰

Galime teigti, kad visuomenės pasitelkimas į korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų prevenciją, atskleidimą ir tyrimą nėra lengvas dalykas. Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose nėra imperatyvios nuostatos įpareigojančios visuomenę pranešti apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, dalyvauti jų atskleidime ar prevencijoje. Lietuvos teisės aktuose kalbama apie "bendradarbiavimą", "įtraukimą į prevenciją", "atgrasymą nuo nusikalstamų veikų darymo" ir pan. Atitinkamos viešojo sektoriaus ir nevyriausybinės organizacijos tarsi rekomenduoja visuomenei bendradarbiauti atskleidžiant korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas ir skatina atsisakyti nuo jų

¹⁴⁸ "Antikorupcinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovas projektas: "Už skaidrią visuomenę!," *supra note* 143.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 24 d. nutarimas Nr. 1287 dėl informacijos apie pažeidimus teikimo ir tvarkymo aprašo patvirtinimo, Informacijos apie pažeidimus teikimo ir tvarkymo tvarkos aprašo 5, 7, 8 punktai.

¹⁵⁰ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014," *supra note* 7.

vykdymo. Galimi tik rekomendacinio pobūdžio pasiūlymai bendradarbiausi, jokios valstybinės institucijos demokratinėje visuomenėje neprivers gyventojų jiems padėti, tačiau toks skatinimas yra būtinas. Korupcijos prevenciją ir baudžiamąjį persekiojimą vykdančios institucijos savo veikla skatina visuomenę suprasti, kad jos dalyvavimas korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų prevencijoje, išaiškinime ir tyrime yra visos visuomenės saugumo garantas. Galime išskirti teisiniu aspektu visuomenę skatinančius ir stabdančius aspektus dalyvauti korupcijos prevencijoje:

Skatinantys aspektai:

- Korupcijos prevenciją vykdančių institucijų veikla ugdomas visuomenės pilietiškumas.
- Informacijos suteikimo kanalų įvairovė suteikia galimybę visuomenei bet kada, įvairiomis turimomis priemonėmis, pranešti apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas.
- Korupcijos prevenciją vykdančių institucijų atviras siūlymas bendradarbiauti, tinkamas reagavimas į pranešimus, skatina visuomenės pasitikėjimą šiomis institucijomis, jų veikla ir demokratinėmis vertybėmis.

Slopinantys aspektai:

- Rekomendacinio pobūdžio siūlymai bendradarbiauti ir pranešti apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, neįpareigoja visuomenės pranešti apie korupcijos atvejus.
- Nėra imperatyvios nuostatos, kuri įpareigotų visuomenę padėti korupcijos prevenciją vykdančioms institucijoms atskleisti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas.

2.3. Pasitikėjimas teisingumu

Demokratinės valstybės pagrindas yra teise pagrįstas valdymas, kuris atitinka teisės turinį. Tai reiškia, kad tokioje valstybėje yra laikomasi teisingumo principo, kuris pasireiškia lygybe prieš įstatymą, nediskriminuojant ir nesuteikiant privilegijų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu konstatavo, kad teisingumas "yra vienas iš svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. <...> Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus."¹⁵¹ „Teisingumas – tai sudėtinga filosofinė, moralinė, ekonominė, politinė, teologinė kategorija, o jo reikalaujama ne tik iš teismų, bet ir iš politikų,

¹⁵¹ "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas byloje Nr. 9/95," prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta437/content>

ekonomistų, mokytojų, giminių, šeimos narių, Dievo ir t. t.“¹⁵² „Beveik kiekvieną žmogaus ir visuomenės veiklos sritį galima įvertinti vadovaujantis teisingumo kriterijumi. <···> Teisingumo ir neteisingumo nustatymo kriterijus yra ne tik lygybė, bet ir kitos moralinės kategorijos – gėris ir blogis, žmoniškumas ir nežmoniškumas, protingumas ir neprotingumas, sąžiningumas ir nesąžiningumas bei kita.“¹⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio nuostata pabrėžia, kad "teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai."¹⁵⁴ Šiame Konstitucijos straipsnyje tiesiogiai įtvirtinta pagrindinė ir išimtinė teisminės valdžios funkcija - teisingumo vykdymas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu nurodė, kad "Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. <···> teismai vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves."¹⁵⁵ Vadovaujantis nuostata, kad Lietuvoje teisingumą vykdo tik teismai, galime daryti prielaidą, kad kitos valstybės ir savivaldybių institucijos, savo veikloje priimdamos atitinkamus sprendimus kitų asmenų atžvilgiu, atlieka teisingumo vykdymo padėjėjų funkciją. Svarbiausia tai, kad valstybės ir savivaldybių institucijos priimtų teisėtus sprendimus. "Teisėtumas – tai esminis, teise pagrįstas reikalavimas, kad valstybinės institucijos, įstaigos, pareigūnai, įmonės, organizacijos bei piliečiai griežtai ir nenukrypstamai laikytųsi Konstitucijos, įstatymų ir juos vykdytų."¹⁵⁶

Šioje vietoje svarbų vaidmenį atlieka visuomenė, kuri yra klestinčios demokratijos garantas ir pagrindinis valdžios institucijų vertintojas. Visi žinome, kad žmonėms dirbantiems, viešajame sektoriuje, visuomenės požiūriu yra keliami aukštesni standartai. Tad valdininkų sąžiningumas, kompetencija, informuotumas yra būtinybė, nes jie tarnauja visuomenei bei iš jų tikimasi, kad jie laikysis aukštesnių etinių normų bei standartų nei eiliniai piliečiai. "<···>, valdininkai yra *tarpinė grandis tarp piliečių ir valdžios*. Jie yra visuomenės interesų patikėtiniai ir todėl tikimasi, kad valdininkai ieškos būdų visuomenės siekiams ir norams įgyvendinti. Tačiau ne mažiau svarbu prisiminti, kad *valdininkai yra tik valdžios patikėtiniai*, bet ne jos savininkai. Jie turi autoritetą ir veikimo laisvę, tačiau negali peržengti nustatytos kompetencijos ribų."¹⁵⁷

¹⁵² Vytauto Didžiojo universitetas, *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika. Mokslo studija* (Vilnius: MES, 2013), 8.

¹⁵³ "Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras I dalis. Bendrosios nuostatos," (Vilnius: Justitia, 2004), 60.

¹⁵⁴ "Lietuvos Respublikos Konstitucija," *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

¹⁵⁵ "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas byloje Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013," prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content>

¹⁵⁶ Ugnius Trumpulis, "Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida." *Jurisprudencija* 102, 12 (2007): 76.

¹⁵⁷ Jolanta Palidaukaitė, *Viešasis administravimas. Monografija* (Kaunas: Technologija, 2007), 184.

Įgyvendinus teisėtumą, susidaro teisėtvarka - tai galutinis teisės realizavimo punktas.¹⁵⁸ Teisėtvarkos įgyvendinimą, taip pat ir nusikaltimų prevenciją, vykdo atitinkamos institucijos, tokios kaip teismai, prokuratūra, policija ir kt. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 12 straipsnyje yra nurodytas korupcijos prevenciją vykdančių įstaigų sąrašas, tai: 1. Vyriausybė; 2. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija; 3. Specialiųjų tyrimų tarnyba; 4. kitos valstybės ir savivaldybių bei nevalstybinės įstaigos. Įgyvendinant teisėtumo principą, reglamentuojamos korupcijos prevenciją vykdančių įstaigų kompetencijos ribos, užtikrinamos teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantijos fiziniams ir juridiniams asmenims, įtrauktiems į prevencinę veiklą.¹⁵⁹ Būtent šios institucijos skatina visuomenę padėti sprendžiant su korupciniu nusikalstamumu susijusias problemas, skatina netoleranciją šiam reiškiniui. Galime teigti, kad korupcijos prevenciją vykdančių įstaigų galimybės, finansavimas, dalinai priklauso nuo visuomenės aktyvumo ar abejingumo, bendradarbiavimo. Liutauras Gudžinskas teigia, kad "pasitikėjimas yra veiksnys, kuris lemia, ar visuomenė turi pakankamai jėgų ir nusiteikimo bendradarbiauti."¹⁶⁰ Siekiant neprarasti visuomenės pasitikėjimo, korupcijos prevenciją vykdančiomis institucijoms labai svarbu laikytis teisėtumo principo, nepažeisti įstatymo ir jo laikytis.

Surinkti įrodymus, kuriais grindžiama įtariamojo (kaltinamojo) asmens kaltė, galima tik naudojantis teisėtomis priemonėmis, ką paprastai praktikoje padaryti yra ganėtinai sunku. Neteisėtų metodų naudojimas, dažnai suformuoja netinkamą visuomenės požiūrį, kad įstatymus galima apeiti. Priemonės pažeidžiančios įstatymą nekelia visuomenės pasitikėjimo, priešingai "įsitikintų, kad valdžios atstovai, kurie reikalauja laikytis įstatymo ir besąlygiškai jį vykdyti, patys jo nevykdo, ir visiškai prarastų pagarbą įstatymui."¹⁶¹ Labai svarbu, kad valstybės tarnautojai priimtų teisingus sprendimus ir atmintų, kad "įstatymas yra visuomenės tarnautojų orientacijos taškas."¹⁶² Tinkamas tarnybos įvaizdis yra nemažiau svarbus nei pats darbo atlikimas. Kaip darbo autorė, iš patirties galiu patvirtinti, kad visuomenės dėmesys valstybės tarnautojams yra padidintas. Vieni standartai taikomi privačiam asmeniui, kiti visuomenės tarnautojams. Iš visuomenės tarnautojo reikalaujama nepriekaištingo elgesio ne tik darbe, bet ir asmeniniame gyvenime. Prastas visuomenės tarnautojo įvaizdis, pvz. netinkamas elgesys, nemandagumas, grubumas, netvarkingumas, mažina visuomenės pasitikėjimą tarnyba.

¹⁵⁸ Petras Algirdas Čiočys, *Teisės pagrindai. Mokomoji knyga* (Vilnius: VVK, 2002), 39.

¹⁵⁹ Jurijus Bluvšteinas, *Kriminologija* (Vilnius: Pradai, 1994), 156.

¹⁶⁰ "Lietuvos problema - piliečių nepasitikėjimas valdžia, " *15 min.*, gegužės 29, 2014, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/interviu/>

¹⁶¹ Jurijus Bluvšteinas, *supra note* 159, p. 156.

¹⁶² Jolanta Palidaukaitė, *supra note* 157, p. 186.

Pasitelkiant visuomenės pagalbą galime paveikti nusikaltimų, taip pat ir korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų, priežastis ir sąlygas, kurios pasak J. Bluvšteino pirmiausia yra "⟨···⟩ negatyvūs socialiniai faktoriai: trūkumai ir aplaidumas valstybinės valdžios ir valdymo įstaigų, įmonių ir organizacijų veikloje. ⟨···⟩ amoralus ir lengvabūdiškas nukentėjusiųjų elgesys, abejingumas tų piliečių, kurie tiesiogiai nesusiję su nusikaltimu."¹⁶³ Visuomenę reikalinga skatinti netoleruoti korupcijos reiškinių, supažindinti su jos daroma žala, motyvuoti, kad kiekvienas visuomenės narys suprastų savo vertę ir teisę į saugų ir kokybišką gyvenimą. "*Žmogaus saugumas* - tai žmogaus galimybė pasinaudoti savo teisėmis, gero valdymo, išsilavinimo ir medicinos priežiūros prieinamumas bei užtikrinimas, kad kiekvienas žmogus galėtų juos rinktis, siekdamas atskleisti savo potencialą, kitaip tariant – tai laisvė nebijoti ir laisvė nuo skurdo. Žmogaus saugumo užtikrinimas mažina skurdą, skatina ekonomikos augimą, padeda išvengti socialinių ir kitokių konfliktų, mažina nepatenkintų poreikių ir nesaugumo jausmą, užtikrina galimybę išsaugoti sveiką aplinką."¹⁶⁴

Siekiant aktyvaus visuomenės dalyvavimo ir bendradarbiavimo korupcijos prevencijos srityje, reikalinga skatinti visuomenės pasitikėjimą valdžia, jos institucijomis. Tam reikšmę turi institucijų matomumas arba atvirumas, pavyzdžiui, palyginti su policija, prokuratūros bei teismų veikla yra matoma mažiau. Taip yra, kadangi su policijos pareigūnais žmonės susiduria dažniau, nei su teismo ar prokuratūros darbuotojais, kurių yra mažiau.¹⁶⁵

Sistemiškai pasitikėjimas institucijomis Lietuvoje buvo pradėtas tirti 1993 metais. Pirmuosius gyventojų nuomonės apie institucijas tyrimus kiekvieną mėnesį pradėjo atlikti "Baltijos tyrimai," vėliau nuo 1998 m. kas mėnesinius pasitikėjimo institucijomis tyrimus pradėjo atlikinėti "Vilmorus."¹⁶⁶

Vilniaus universiteto mokslininkai 2012 m. atliko dvejus metus trukusį kompleksinį projektą apie pasitikėjimą Lietuvos teisėsaugos institucijomis ir jį lemiančius veiksnius, kurį rėmė Lietuvos mokslo taryba.¹⁶⁷ Tyrimas buvo atliekamas pagal 2003 m. sociologinio tyrimo „Ar saugi Lietuvos visuomenė: Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą“ metodologiją, siekiant palyginti abiejų tyrimų rezultatus. Atliktas tyrimas parodė, kad Lietuvos gyventojai, kuriems penkerių metų laikotarpyje teko susidurti su teisėsaugos institucijomis, manė, kad darbuotojų profesionalumui daugiausia dėmesio skiria teismai, o

¹⁶³ Jurijus Bluvšteinas, *supra note* 159, p. 159.

¹⁶⁴ Lietuvos mokslo taryba, "Gerovės visuomenės projekto apibendrintos išvados," žiūrėta 2016 11 01, http://www.lmt.lt/lt/mkf/nmp/nmp_projektai.html

¹⁶⁵ Aleksandras Dobryninas, et.al., *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012), http://www.vu.lt/site_files/LD/Pasitik%C4%97jimo_Lietuvos_teis%C4%97sauga_profiliai.pdf

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ *Ibid.*

institucijos reputacijai, viešumui, žmogui ir poreikiui bendradarbiauti su visuomene - policija. Per laikotarpį nuo 2003 m. iki 2011 m. pasitikėjimas policija palaipsniui augo, o nepasitikėjimas teismais ir prokuratūra išliko stabilus. Tyrimo duomenimis, buvo nustatytas reikšmingas ryšys tarp asmeninio saugumo jausmo ir teisėtvarkos institucijų vertinimo, pasitikėjimo šiomis institucijomis. Vadovaujantis tyrimo duomenimis išsiaiškinta, kad nepasitikėjimas yra viena iš neefektyvaus bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijomis priežasčių, gyventojai nėra linkę pranešti apie pažeidimus, taip mažinamas šių institucijų darbo efektyvumas, apsunkinamas darbas.¹⁶⁸

Mokslininkai Bradford Ben, Jonathan Jackson ir Mike Hough pateikė pasitikėjimo formavimo teorijas, kurių viena "pasitikėjimas kaip moralinė vertybė".¹⁶⁹ Ši teorija paremta Eric Uslaner (2002) požiūriu. E. Uslaner nurodo, kad pasitikėjimas yra pirmiausia ir svarbiausia moralinė vertybė, pagrįsta ne asmenine patirtimi, bet tam tikru požiūriu į gyvenimą. Pasitikėjimas yra bendras požiūris į žmogaus prigimtį ir dažniausiai nepriklauso nuo asmenines patirties ar prielaidos, kad kiti yra patikimi. Pasitikėjimas grindžiamas vidinėmis moralinėmis vertybėmis, o ne patyrimu ar elgsena. Išskiriamas detalizuojamo ir apibendrinto pasitikėjimo skirtumas. Detalizuotas pasitikėjimas apibrėžia tam tikros bendruomenės ratą, kuriuo galima pasitikėti, tai šeima ir artimiausi draugai. Detalizuotas pasitikėjimas yra svarbesnis, nes jis apima nedidelį ratą bendruomenės, kuria galima pasitikėti. Apibendrintas pasitikėjimas apibrėžia platesnį bendruomenės ratą, į kurį patenka privatūs ir verslo subjektai, čia svarbūs visi žmonės. Detalizuotą pasitikėjimą sieja stiprūs socialiniai ryšiai, priešingai nei apibendrintą pasitikėjimą. E. Uslaner požiūriu žmonės linkę labiau pasitikėti artimiausiais asmenimis, o ne aplinkiniais. Tad šioje vietoje labai svarbus procedūrinis pasitikėjimas, pavyzdžiui, jei policijos pareigūnai su žmonėmis elgiasi sąžiningai, žmonės yra linkę su jais bendradarbiauti. Tai stiprina žmonių pasitikėjimą institucija. Atsižvelgiant į tai, kad žmonės yra labiau linkę pasitikti savais, pasitikėjimas institucijomis tampa esminis vykdant korupcijos prevenciją.

Apibendrinant galime išskirti pasitikėjimo teisingumu visuomenę skatinančius ir slopinančius aspektus dalyvauti korupcijos prevencijoje:

Skatinantys aspektai:

- pasitikėjimas teisingumu skatina aktyvesnį visuomenės dalyvavimą korupcijos prevencijoje, gerina korupcijos prevenciją vykdančių institucijų darbą.

¹⁶⁸ Aleksandras Dobryninas, *supra note* 165.

¹⁶⁹ Bradford Ben et.al, "Trust in Justice." *The Oxford Handbook of Social and Political Trust* (Oxford: Oxford University Press, 2016)
<http://www.lse.ac.uk/researchAndExpertise/Experts/profile.aspx?KeyValue=j.p.jackson%40lse.ac.uk>

- pasitikėjimas teisingumu daro įtaką korupcijos reiškinių mastų mažinimui (skatina pranešti apie pažeidimus).
- pasitikėjimas teisingumu skatina netoleranciją korupcijos reiškiniui (visuomenė pasitikėdama teisingumu korupcijos reiškinių taip pat suvokia kaip neigiamą reiškinių).

Slopinantys aspektai:

- pasitikėjimo teisingumu neigiamų aspektų nerasta.

2.4. Žiniasklaida

Šiuolaikiniame informacijos amžiuje žinios ir informacija tampa ne tik vis didesnę vertę įgyjančiu turtu ar preke, bet ir veiksminga visuomenės poveikio priemone.

Visuomenės neinformuotumas yra viena iš pagrindinių visuomenės bei valstybės ir savivaldybės institucijų sąveikos problemų. Todėl vykdant korupcijos prevenciją būtina visuomenei teikti informaciją apie korupcijos reiškinių, jo daromą žalą, suteikti galimybę laisvai gauti informaciją apie savo teises, galimybes ir pareigas įgyvendinant teisėtus interesus. Kitaip tariant, valstybės ir savivaldybių institucijos, darbuotojai savo visapusiška veikla turi "duoti žinią" visuomenei: mes esame ir norime būti išgirsti, pamatyti, įvertinti.¹⁷⁰ Tokie valstybės ir savivaldybių kreipimaisi į visuomenę gali būti įgyvendinti per ryšius su visuomene. Darytina prielaida, kad nuolatinis ir glaudus ryšys su visuomene padeda efektyviau įgyvendinti korupcijos prevenciją vykdančių institucijų tikslus. Tęsiant žiniasklaidos poskyrio analizę reikėtų bendra prasme išsiaiškinti žiniasklaidos sąvoką. *Žiniasklaida* - tai visuomenės informavimo priemonės: spauda, radijas, televizija ir internetas.¹⁷¹ Žiniasklaida dar vadinama ketvirtąją valdžia, kuri formuoja visuomenės požiūrį į gyvenimo reiškinius, dvasines vertybes, ateities perspektyvas.¹⁷²

Sovietiniu laikotarpiu - valdžia žiniasklaidą laikė efektyviu ideologiniu įrankiu, padedančiu įteisinti jos viešpatavimą, o nauja nepriklausoma žiniasklaida tapo atvirai visuomenę informuojančia priemone apie aktualius politinius, socialinius klausimus ir kriminalines justicijos problemas. Korupcija kaip aktuali tema šiandieninėje Lietuvos žiniasklaidoje yra "gerai parduodama prekė."¹⁷³ "Žmonės apie nusikaltimus nori žinoti daugiau nei vien dėl smalsumo arba potraukio tam, kas yra

¹⁷⁰ Rosita Uznieņė, *Ryšiai su visuomene: įvadas į studiją* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2011), 23.

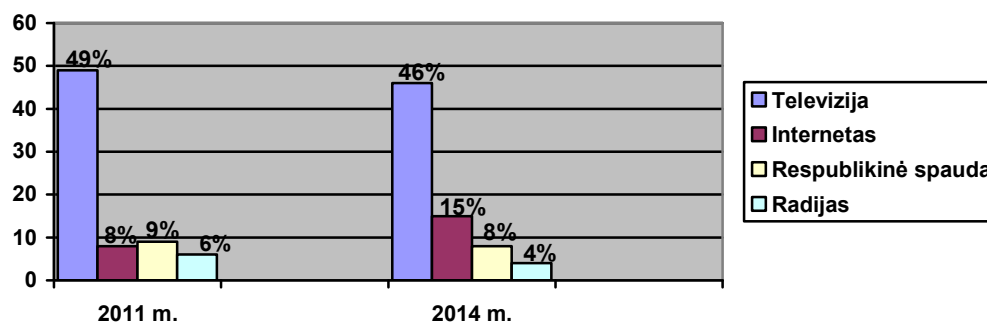
¹⁷¹ Transparency International Lietuvos skyrius, *Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimas* (Vilnius: Eugrimas, 2012), 219.

¹⁷² Rosita Uznieņė, *supra note* 170, p. 74.

¹⁷³ Jolanta Piliponytė, *supra note* 83, p. 103.

pavojinga ir uždrausta, bet pirmiausia dėl noro žinoti asmeninio saugumo sąlygas visuomenėje, kurioje gyvena."¹⁷⁴ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014 m." tyrimo duomenimis, 2011 m. ir 2014 m. pagrindiniais dviem šaltiniais, leidžiančiais susidaryti patikimiausią nuomonę apie korupciją ir jos mastą Lietuvoje, gyventojų nuomone buvo žiniasklaidos informavimo priemonės, tai yra televizija (46 proc.; 2011 m. 49 proc.) ir internetas (15 proc.; 2011 m. 8 proc.), ketvirtoje vietoje Respublikinė spauda (8 proc.; 2011 m. 9 proc.) ir šeštoje - radijas (4 proc.; 2011 m. 6 proc.).

7 diagrama. Žiniasklaidos priemonių kaip šaltinio apie korupciją ir jos mastą Lietuvoje patikimumo vertinimas.

Šaltinis: Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014.¹⁷⁵

Matyti, kad labiausiai patikimu šaltiniu, leidžiančiu susidaryti nuomonę apie korupciją ir jos mastą Lietuvoje, gyventojai laiko televiziją. Tai audiovizualinė žiniasklaidos priemonė. Televizijos santykis su auditorija - ypatingas, ji leidžia vizualiniu ir emociniu lygmeniu patirti ir išgyventi tai, ko realiame gyvenime galbūt nepatiriame. Televizija naudotis yra paprasta, nereikia mokėti nei skaityti, nei rašyti, nereikia niekur eit.

2014 m. Lietuvos korupcijos žemėlapio duomenimis net 7 proc. padidėjo interneto būdu gautos informacijos apie korupciją patikimumas. Tai specifinė, integracijos bruožais pasižyminti žiniasklaidos priemonė, apimanti spausdintines ir audiovizualines žiniasklaidos priemones.¹⁷⁶ Internetinės priemonės specifiškumas pasižymi tuo, kad ja galima naudotis išmokus ją valdyti. Internetu teikiamos informacijos pasitikėjimo padidėjimą galimai lėmė interneto populiarumas, spartūs informacinių technologijų pokyčiai, kadangi šiuolaikinėje visuomenėje jaunimas puikiai moka naudotis internetu, vyresnio amžiaus žmonės taip pat neatsilieka ir mokosi naudotis internetu. Radijo ir spaudos teikiamos informacijos patikimumas nežymiai sumažėjo, tai galimai galėjo lemti spartėjanti interneto plėtra.

¹⁷⁴ Aleksandras Dobryninas, *Virtuali nusikaltimų tikrovė* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 11.

¹⁷⁵ "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014," *supra note 7*.

¹⁷⁶ *Ibid.*

Žiniasklaida įvairiomis priemonėmis skatina atvirumą ir skaidrumą, tačiau sau tokių reikalavimų netaiko. "Kyla rimtų abejonių dėl oficialiai skelbiamų leidinių tiražų, kurių nevertina nepriklausomi ekspertai, skaitomumo, numatomos auditorijos dydžio. Visi šie nepatikrinti duomenys dažniausiai naudojami reklamos tikslais."¹⁷⁷ Jolanta Piliponytė nerimauja, kad žiniasklaida gali prisidėti ir pervertinant ar nepakankamai įvertinant socialines problemas. Remdamasis Vakarų kriminologine literatūra ir savo asmenine - kaip skaitytojo, klausytojo bei žiūrovo - patirtimi Aleksandras Dobryninas daro prielaidą, jog kriminalinės informacijos pateikimas Lietuvoje, kaip ir kitų (D. Britanijos, Australijos ir kt.) šalių žiniasklaidoje, gali būti charakterizuojamas tokiais bruožais:¹⁷⁸

- pateikiama kriminalinio pobūdžio informacija tiesiogiai neatspindi kriminogeninės situacijos visuomenėje, bet pateikia ją selektyviai ir iškreiptai.
- finansiniai tikslai gali būti vienu iš svarbiausių veiksnių, skatinančių pateikti kriminalinę informaciją žiniasklaidoje.
- dėl demokratinės patirties stokos kriminalinė informacija žiniasklaidoje gali neigiamai veikti viešąjį Lietuvos teisinės politikos ir teisinių institucijų vertinimą ir visuomenėje skatinti antidemokratinės nuotaikas.

A. Dobryninas teigia, kad profesinių žinių apie nusikaltimo prigimtį stoka buvo vienas iš esminių veiksnių, kodėl žurnalistai pervertino kriminogeninės situacijos visuomenėje rimtumą, taip pat savo įtaką viešajai nuomonei.¹⁷⁹

Žiniasklaida vaikydamasi sensacijų, pateikdama išskirtinę, tačiau iškraipytą medžiagą, ne tik netelkia žmonių dalyvauti korupcijos prevencijoje ir netoleruoti šio reiškinių, tačiau taip gali dar labiau suklaidinti nei informuoti. Visuomenės akyse žiniasklaida yra visuomenei tarnaujanti "ketvirtoji valdžia", kuria pasitikima. Tačiau viskas priklauso nuo vadinamos "vidinės" žiniasklaidos ideologijos, kitaip tariant nuo informacijos atrankos, apdorojimo ir skleidimo principų. O jie savo ruožtu priklauso nuo tokių konkrečių veiksnių kaip:¹⁸⁰ informacijos šaltiniai, profesionalizmas ir personalinės preferencijos, komercinis interesas, bendra leidinio arba programos orientacija, leidėjo ir kolegų įvertinimas, skaitytojų, klausytojų arba žiūrovų nuomonės ir t.t. Gauti kokybišką informaciją apie korupcijos reiškinių ir jo poveikį bei valdžios institucijų veiklą Lietuvoje yra ribotas,

¹⁷⁷ Strateginių studijų centras ir Pilietinės visuomenės institutas, *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos* (Vilnius: Versus aureus, 2007), 224.

¹⁷⁸ Aleksandras Dobryninas, *supra note* 174, p. 15-16.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 77.

¹⁸⁰ Aleksandras Dobryninas, "Korupcija žiniasklaidoje: skaidrumo problema," žiūrėta 2016 11 01, www.osf.lt/TransInt/ADobryninoPranesimas.doc

kadangi tiriamajai žurnalistikai Lietuvoje sąlygos nėra sudarytos.¹⁸¹ "Suprantama, kad tiriamoji žurnalistika, reikalaujanti nemažų finansinių investicijų, žurnalistinio talento ir profesionalumo, ne visada "įsirašo" į konkretaus leidinio arba programos vidinės ideologijos principus."¹⁸² Vaikydamosi sensacijų ir siekdama pakelti savo reitingus žiniasklaida gali tiesiogiai įtakoti žmonių požiūrį į korupciją, taip išpūsdama jos mastus. Arba atvirkščiai, informuodama visuomenę apie skandalingus korupcinius įvykius elitiniuose sluoksniuose, jų išaiškinimą, atkreipdama dėmesį į aktyvią su šiuo reiškiniu susijusių atitinkamų institucijų veiklą, gali paskatinti visuomenę aktyviau pranešti apie korupcinio pobūdžio pažeidimus, atgrasinti nuo tokių pažeidimų darymo.

Apibendrinant galime išskirti žiniasklaidos visuomenę skatinančius ir slopinančius aspektus dalyvauti korupcijos prevencijoje:

Skatinantys aspektai:

- žiniasklaidos pagalba efektyviau įgyvendinami korupcijos prevenciją vykdančių institucijų tikslai (institucijos per žiniasklaidos priemones teikia informaciją visuomenei apie korupcijos reiškinį, jo neigiamas pasekmes, skatina pranešti apie korupcinius nusikaltimus bei šio reiškinio netoleruoti).
- žiniasklaida teikdama informaciją apie korupcijos prevenciją vykdančių institucijų veiklą, formuoja visuomenės nuomonę apie šias institucijas (skatinamas visuomenės pasitikėjimas šiomis institucijomis).
- žiniasklaida teikdama informaciją apie korupcijos daromą žalą, korupcijos prevenciją vykdančių institucijų veiklą, galimai gali paskatinti gyventojus aktyviau pranešti apie korupcinius pažeidimus.

Slopinantys aspektai:

- žiniasklaida iškreipia korupcijos reiškinio mastus (visuomenėje suformuojamas korupcijos reiškinio nenugalimumas, mažėja pasitikėjimas korupcijos prevenciją vykdančių institucijų veikla).
- žiniasklaidos teikiama tikrovės neatitinkanti informacija gali padidinti visuomenės abejingumą, pasyvumą korupcijos prevencijoje (visuomenėje susiformuoja stereotipas, kad paprastas žmogus nieko nepakeis, jei atitinkamos institucijos nesugeba sukontroliuoti korupcijos mastų).

¹⁸¹ Transparency Internacional Lietuvos skyrius, *supra note* 171, p. 219.

¹⁸² Aleksandras Dobryninas, *supra note* 180.

2.5. Antikorupcinis švietimas

Lietuvos visuomenė suprantą korupcijos reiškinį kaip blogį, neigiamai vertina korupcinę aplinką šalyje, tačiau vis dar toleruoja kyšio davimą siekiant greičiau ir efektyviau išspręsti savo problemas. Pasipriešinimas korupcijai duos rezultatų tik tada, kai Lietuvos gyventojai ims realiai veikti: nedalyvaus korupcijos nusikaltimuose, praneš apie juos kompetentingoms institucijoms, garsiai išsakys savo nepasitenkinimą, neims ir neduos kyšių, netoleruos privačių interesų iškėlimo aukščiau visuomenės interesų, reikalaus skaidrumo... Tada korupcijos nenugalimumas taps butaforiniu. Efektyviai "užkirsdami kelią", "užbėgdami už akių"¹⁸³ korupcijai, kitaip tariant pasitelkdami korupcijos prevenciją, galėsime pažaboti šį reiškinį. Korupcijos atsiradimas siejamas ne tik su jos priežastimis, bet ir su sąlygomis, kurios įtakoja korupcijos paplitimą. Užuoat naikinus šio reiškinio pasekmes, būtina prevencija, šalinant korupcijos veikas sukeliančias priežastis bei sąlygas. Galėtume įvardinti tokias korupcijos atsiradimo Lietuvoje veiksnis: ydingas sovietmečio požiūris, veikiantis individų vertybes, menkas ekonominio išsivystymo lygis, siejamas su mažais pareigūnų ar tarnautojų atlyginimais, jų žema kvalifikacija, žemu išprusimo lygiu, neveikli ir neefektyvi teismų sistema, neveiksmingi įstatymai, bendras nusikalstamumas, skurdžios lėšos, skiriamos kovai su korupcija. 2002 m. Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programa išskyrė korupcijos priežasčių grupes (priežastis), kurias naujai pakeitė 2015 m. Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015 - 2025 m. programa:

6 lentelė. Korupcijos priežasčių pokytis 2002-2015 m.

2002 m. ¹⁸⁴ korupcijos priežasčių grupės	Priežastys	2015 m. ¹⁸⁵ korupcijos priežasčių grupės	Priežastys
1. <i>Bendrosios socialinės</i>	Nedarbas, sveikatos draudimo sistemos netobulumas, maži valstybės tarnautojų atlyginimai.	1. <i>Politinės teisinės</i>	Nesistemiškai keičiami įstatymai, neefektyvus teisėkūros procesas, politinės valios stoka kovoiant su korupcija.
2. <i>Teisinės</i>	Teisės aktų netobulumas, dažnas keitimas, kolizijos,	2. <i>Ekonominės</i>	Žemas pragyvenimo lygis, maži valstybės

¹⁸³ Lietuvių kalbos institutas, "Lietuvių kalbos žodynas," žiūrėta 2016 10 20, <http://www.lkz.lt/startas.htm>

¹⁸⁴ "Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programa," prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/>

¹⁸⁵ "Lietuvos Respublikos seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 m. programos," *supra note* 64.

	nebaudžiamumas, kontrolės sistemų, liudytojų apsaugos programų, teisinių procedūrų ir priemonių, pareigūnų skyrimo ir atleidimo bei nušalinimo procedūrų netobulumas, profesinių elgesio kodeksų valstybės tarnyboje nebuvimas.		tarnautojų atlyginimai.
3. <i>Institucinės</i>	Ne visose institucijose taikomas rotacijos principas, motyvacinė karjeros sistema, nepakankamai skaidrus sprendimų priėmimo procesas, nepašalintos prielaidos korupcijai, skiriant įmonių, kuriose vyrauja valstybės kapitalas, vadovus, nustatant jų atsakomybę.	3. <i>Socialinės kultūrinės</i>	Pilietinės visuomenės nebuvimas, visuomenės požiūrio į korupciją neapibrėžtumas ir prieštaringumas, nesipriešinimas valstybės tarnautojams, piliečių pasyvumas antikorupcinėje veikloje, žema valstybės tarnautojų profesinė etika.
4. <i>Visuomenės pilietiškumo stoka.</i>	Visuomenės požiūrio į korupciją neapibrėžtumas ir prieštaringumas, nesipriešinimas korumpuotiems valstybės tarnautojams, piliečių pasyvumas antikorupcinėje veikloje.	4. <i>Technologinės</i>	Nepakankama informacinių technologijų plėtra Lietuvoje ir su tuo susijusi gyventojų informacijos stoka, valstybinėse institucijose naudojamos tarpusavyje nesuderintos informacinės technologijos.
5. <i>Išorinių veiksnių įtaką</i>	Tarptautinės korupcijos atsiradimas, tinkamų sąlygų ūkio subjektų sąžiningai konkurencijai stygius, pasienio kontrabandos ir korupcijos specifika.		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LR nacionalines kovos su korupcija programas.

Žmonės dažniausiai nemoka pasinaudoti Konstitucijoje, nacionaliniuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintomis nuostatomis. Tai viena ir priežasčių, kodėl visuomenė gana pasyviai reaguoja į korupcijos prevenciją vykdančių institucijų veiklą. Visuomenės dalyvavimas vykdant korupcijos prevenciją ir priimant svarbius visuomenei sprendimus neužtektinas, todėl valstybės tarnautojai, nevyriausybines organizacijas, švietimo įstaigas turėtų šviesti visuomenę. Taip ugdydamos antikorupcinę kultūrą Lietuvoje, kurioje vyrautų bendros idealios individualios ir kolektyvinės vertybės, kurių negalėtų paveikti socialinė aplinka, pvz. šeima, gatvė ir kita. Žmonės turėtų išmokti

atsiriboti nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos, taip nepasiduodami korumpuojančioms veikoms, nenorėdami susidurti su teisėtvarkos institucijomis, bijodami visuomenės pasmerkimo, dėl ko reiktų gėdytis ar jaustis kaltam. Aušra Vaisvalavičiūtė, Jolanta Palidaukaitė ir Aida Raudonienė pritaria, kad "antikorupcinės kultūros pagrindas yra atvira pilietinė visuomenė, gerbianti privačią ir visuomeninę nuosavybę, aktyviai ir sąmoningai dalyvaujanti politiniame ir visuomeniniame gyvenime"¹⁸⁶ bei kurios "įtraukimas į kovą su korupcija yra vienas geriausių būdų, padedančių vyriausybėms taikyti antikorupcines priemones ir propaguoti nepakantumą korupcijai visuose sluoksniuose."¹⁸⁷

Antikorupcinis švietimas yra visuomenės antikorupcinės kultūros ugdymo sritis. R. Klitgaard pateikia visuomenės švietimo sistemą, kurią sudaro reguliarios gyventojų apklausos, nevalstybinių ir profesinių organizacijų dalyvavimas, "karštos" telefono linijos, tiesioginės TV laidos, į kurias žiūrovai galėtų skambinti ir teirautis, mokomosios švietimo ir informacijos programos, savivaldybių veikla ir kt.¹⁸⁸

Antikorupcinį švietimą reglamentuojantys teisės aktai, tai yra 1999 m. Organizuoto nusikalstamumo programa, 2015 m. Nacionalinės kovos su korupcija programa 2015-2025 m., 2002 m. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas, akcentuoja visuomenės įtraukimą į korupcijos prevenciją, pagalbą įgyvendinant korupcijos prevencijos priemones, bendradarbiavimą su korupcijos prevenciją vykdančiomis institucijomis, visuomenės, žiniasklaidos švietimą, pilietinės visuomenės ugdymą, moralinių vertybių puoselėjimą, informacijos apie korupcijos netoleravimą švietimo įstaigose sklaidą ir kt. 2011 m. ir 2014 m. "Lietuvos korupcijos žemėlapis" tyrimo duomenimis 12 proc. (2011 m. 15 proc.) Lietuvos gyventojų pareiškė, kad norėtų dalyvauti antikorupcinėje veikloje. 25 proc. (2011 m. 20 proc.) Lietuvos gyventojų manė, kad Lietuvoje įgyvendinamos korupcijos prevencijos ir mažinimo priemonės padės sumažinti korupciją. 40 proc. (2011 m. 37 proc.) pasisakė, kad nepadės. 2013 m. Pasaulinio korupcijos barometro tyrimo duomenimis 62 proc. apklaustų Lietuvos gyventojų atsakė, kad eiliniai žmonės kovoje su korupcija negali nieko pakeisti, 38 proc. pasakė, kad gali. ES vidurkis manančių, kad jie gali ką nors pakeisti, yra 61 proc., kad negali – 39 proc. Atsakydami į klausimą "*Ar norėtumėte dalyvauti kovoje su korupcija?*" 77 proc. Lietuvos respondentų pritarė dalyvavimui šioje veikloje tyrime nurodytomis 5 formomis: pasirašydami peticiją (70 proc.), dalyvaudami taikiame proteste arba demonstracijoje (44 proc.), prisijungdami prie organizacijos siekiančios mažinti korupciją kaip aktyvūs nariai (38 proc.),

¹⁸⁶ Jolanta Palidaukaitė ir Aida Raudonienė, *supra note 23*, p. 68.

¹⁸⁷ Aušra Vaisvalavičiūtė, *supra note 22*, p. 75.

¹⁸⁸ Jolanta Palidaukaitė ir Aida Raudonienė, *supra note 23*, p. 69.

mokėti daugiau pirkdami iš įmonių, kurios yra švarios, laisvos nuo korupcijos (27 proc.), skleidami žodį apie korupcijos problemą per socialinę žiniasklaidą (38 proc.). Matyti, kad Lietuvos visuomenėje vyrauja beviltiškumas, kad gyventojai nėra pajėgūs kovoti ar pasipriešinti korupcijos reiškiniui. Nepaisant vyraujančio beviltiškumo 2014 m. Lietuvos gyventojai manė, kad tie kurie praneša apie korupcijos atvejį yra pilietiškai aktyvūs žmonės (83 proc.), drąsūs (82 proc.) ir tiesiog normalūs žmonės (78 proc.). Lietuvos gyventojų nuomone, tik pilietiškai, drąsūs ir ne tik savo, bet ir visuomenės interesais besirūpinantys žmonės gali priešintis korupcijos reiškiniui. Tam, kad paskatintume aktyviau veikti visuomenę reiktų ją informuoti apie korupcijos reiškinių žalą, galimybes šiam reiškiniui priešintis, taip mažinant visuomenės apatiją ir beviltiškumą.

Manytina, kad jei piliečiai nerimauja dėl korupcijos, jie yra labiau linkę:¹⁸⁹

- pranešti apie nusikaltimus.
- padėti vykdomiems tyrimams.
- rinkėjai, kurie nepritaria korupcijai bus linkę balsuoti už skaidrius politikus ir nerinkti sukčių.
- galiausiai, piliečių vertybės ir supratimas apie korupciją, sąlygoja jų elgesį, pvz., ar piliečiai patys siūlo kyšius ar elgiasi pagal įstatymą.

Žiniasklaida, kuri turėtų skatinti visuomenę nesitaikstyti su korupcija, aktyviai priešintis, jos netoleruoti, šį reiškinį demonizuoja sukeldama nenugalimumo įspūdį. Neigiamas žiniasklaidos nuomonės formavimas apie valdžios atstovus, kurie tik ima kyšius ir nemažina korupcijos, mažina pasitikėjimą valstybe ir jos institucijomis, skatina nepasitikėjimą jomis ir ten dirbančiais valdininkais. Valstybės ir savivaldybių darbuotojai taip pat yra visuomenės dalis, tad vykdydami jiems priskirtas funkcijas jie taip pat turėtų skatinti visuomenę netoleruoti korupcijos, patys elgtis tinkamai kaip numato etikos kodeksai, formuodami teigiamą visuomenės požiūrį į valstybės ir savivaldybių institucijas, visuomenės tarnautojus. Tai patvirtina ir Severinas Vaitiekus teigdamas, kad "visuomenės gyvenimas laisvoje visuomenėje, laisvosios rinkos ir demokratinės politikos sąlygomis yra paremtas elementariu pasitikėjimu. Jeigu piliečiai nepasitikimi politikais, policija ar kariuomene, bankais ar teismais, gydytojais ar mokytojais, pardavėjais ar tiekėjais, makleriais ar žurnalistais, vadinasi, laisva visuomenė neegzistuoja, nes laisvos visuomenės pagrindas yra pasitikėjimas visuomeninėmis institucijomis."¹⁹⁰

Viena iš pagrindinių institucijų vykdančių antikorporupcinį švietimą Lietuvoje yra Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT). STT antikorporupcinį visuomenės švietimo vykdo trimis kryptimis: vaikų,

¹⁸⁹ Jolanta Piliponytė, *supra note* 13, p. 86.

¹⁹⁰ Severinas Vaitiekus, *supra note* 28, p. 277.

jaunimo, ir valstybės tarnautojų. Siekdami didinti valstybės ir savivaldybių institucijų tarnautojų sąmoningumą, skatinti netoleranciją korupcijos apraiškoms, siekdami formuoti mokinių vertybines nuostatas ir pilietišką poziciją prieš korupciją, integruodami antikorupcinio švietimo elementus į aukštųjų mokyklų studijų programas, STT pareigūnai 2011 - 2015 m. atliko šiuos aktyvius veiksmus:¹⁹¹

1. Valstybės tarnautojų antikorupcinis švietimas:

- Rengė antikorupcinio švietimo seminarus, paskaitas ministerijose, savivaldybių, policijos, muitinės ir sveikatos priežiūros įstaigose apie korupcijos daromą žalą, pasekmes, STT ir kitų institucijų veiksmus korupcijos prevencijoje.
- Rengė konferencijas ir seminarus ministerijų ir savivaldybių darbuotojams atsakingiems už korupcijos prevencijos priemonių įgyvendinimą.
- Rengė diskusijas dėl veiksmingų antikorupcinių priemonių įtraukimo į Nacionalinę kovos su korupcija programą.

2. Antikorupcinis švietimas bendrojo lavinimo mokyklose:

- Vedė pamokas ir seminarus antikorupcinėmis temomis bendrojo lavinimo mokyklų ir gimnazijų moksleiviams bei vadovams.
- Rengė antikorupcinių žinių konkursus.
- Prisidėjo prie mobilių plakatų rengimo, debatų konkursų bendrojo lavinimo mokyklose.
- Rengė viešas akcijas, eitynes.
- Skelbė kūrybinius konkursus jaunimui.
- Skatino pedagogus raginti moksleivius dalyvauti antikorupciniuose renginiuose. Supažindino pedagogus su metodine priemone „Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje“, kuri buvo taikoma apie 70 proc. bendrojo lavinimo mokyklų.
- Dalyvavo įvairiose ekspertų darbo grupėse, sprendžiant dėl geriausių būdų užtikrinant sisteminių ir efektyvų vaikų ir jaunimo antikorupcinį švietimą ir ugdymą.
- Dalyvavo "Kuriame Respubliką" nacionaliniame projekte "Skaidrumo Laboratorija", taip pat projekte "Kam to reikia", konsultavo projektų dalyvius

¹⁹¹ "Specialiųjų tyrimų tarnybos 2011-2015 m. veiklos ataskaitos," žiūrėta 2016 11 03, <https://www.stt.lt/lt/menu/stt-veikla/veiklos-rezultatai/>

telefonu, elektroniniu paštu, socialiniuose tinklapiuose korupcijos prevencijos tema ir kitais klausimais, susitikimų metu aiškino apie antikorupcijos svarbą.

3. *Antikorupcinis švietimas aukštosiose mokyklose:*

- Pristatė antikorupcinio ugdymo metodinę priemonę „Korupcija aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės“ įvairių aukštųjų mokyklų vadovams ir dėstytojams bei teikė metodinę pagalbą dėl šių priemonių diegimo.
- Integravo antikorupcinį ugdymą į studijų programas 15 valstybinių aukštųjų mokyklų ir 2 nevalstybinėse aukštosiose mokyklose.
- Skaitė paskaitas studentams, dalyvavo diskusijose, konferencijoje.
- Bendradarbiavo su Klaipėdos ir Vilniaus universitetais, susitariant rengti ir vykdyti bendrus mokslinius tyrimus, projektus, atliekant teisės aktų antikorupcinį vertinimą, vykdant antikorupcinį švietimą, organizuojant studentų praktiką, kvalifikacijos kėlimą, rengiant mokslines konferencijas, seminarus.
- Dalyvavo stovyklose.

4. *Antikorupcinės informacijos sklaida:*

- Platino informacinius pranešimus žiniasklaidai, platino korupcijos rizikos analizes, antikorupciniu požiūriū įvertintus teisės aktus ar jų projektus.
- Dalyvavo Lietuvos radijo ir Lietuvos nacionalinės televizijos laidose.
- Skatindami susidomėjimą antikorupcija, rengė žurnalistams konkursus " Žiniasklaida prieš korupciją."
- per Lietuvos nacionalinę televiziją transliavo reklaminį klipą, skatinantį apie korupciją pranešti "karštosios linijos" telefonu.
- Skatindami gyventojus aktyviai pasipriešinti korupcijai kvietė pranešti apie korupcijos atvejus socialiniame tinkle "Facebook".
- Rengė ir išplatino gausybę publikacijų apie pradėtus, tęsiamus ar teismui perduotus ikiteisminius tyrimus.
- 2014 m. STT pirmoji iš valstybės institucijų tapo socialinio tinklo „Instagram“ – nuotraukų dalinimosi ir bendravimo socialinių tinklų paslaugos – naudotoja.

Nevyriausybines organizacijos TILS antikorupcinėje veikloje jaunimo švietimas taip pat užima svarbią vietą. TILS tikslas - skatinti bei organizuoti pilietines antikorupcines iniciatyvas Lietuvoje. TILS jaunimo iniciatyvomis siekia įtraukti Lietuvos jaunimą į dialogą apie korupcijos reiškinių, skaidrumą, sąžiningumą ir kt. 2011-2015 m. yra surengusi šias iniciatyvas:

1. 2010-2011 m. iniciatyva "Lietuvos jaunimo skaidrumo ir atskaitingumo skatinimas", kurios metu atliktas sociologinis tyrimas apie Lietuvos jaunimo vertybes ir potencialą antikorupciniame švietime.
2. 2012-2013 m. iniciatyva "Jaunimo sąžiningumo skatinimas"- susitikimų metu moksleiviams surengtos interaktyvios dokumentinio filmo peržiūros, sukėlusios diskusijas apie skaidrumą ir piliečių vaidmenį kovoje už skaidrumą. Diskutuota apie sąžiningumą, pilietinę atsakomybę, pranešėjų drąsą ir visuomenės paramos pranešėjams trūkumą.
3. 2012-2013 m. iniciatyva "Sąžiningumas svarbu", kuria siekta įtraukti Lietuvos jaunimą į dialogą apie skaidrumą, etiką, atskaitingumą ir sąžiningumą. Kalbėta apie korupciją.
4. 2014 m. iniciatyva " Sąžiningumo mokyklų tinklas", kurios tikslas yra suteikti Lietuvos mokyklos, puoselėjančioms sąžiningumo ir skaidrumo vertybes, galimybę įgyvendinti sąžiningumo iniciatyvas, surasti bendraminčius, dalintis geraisiais pavyzdžiais.

Skatindamos vaikų, jaunimo, valstybės tarnautojų ir visuomenės aktyvumą bei suinteresuotumą antikorupcine veikla, ugdydamos antikorupcines vertybes, Specialiųjų tyrimų tarnyba ir Transparency Internacional siekia suformuoti ateities visuomenę, kuri netoleruotų korupcijos, būtų sąžininga ir skaidri. Tikėtasi, kad iniciatyvų, projektų, įvairių veiklų pagalba, įgyvendinant jų tikslus, bus suformuota pilietiškai aktyvi jaunoji Lietuvos karta.

Galime išskirti antikorupcinio švietimo skatinančius ir slopinančius aspektus:

Skatinantys aspektai:

- skatinama netolerancija korupcijos reiškiniui.
- ugdomas pilietiškumas.
- skatinama aktyviau dalyvauti korupcijos prevencijoje, pranešti apie pažeidimus.
- visuomenė telkiama bendradarbiauti, siekti bendrų tikslų, nebijoti ir pasipriešinti korupcijos reiškiniui.

Slopinantys aspektai: nenustatyta.

Apibendrinami antrąjį skyrių galime daryti prielaidą, kad korupcijos prevencija Lietuvoje be visuomenės pagalbos yra neefektyvi ir neveiksminga. Nors Konstitucija ir nacionaliniai teisės aktai neįpareigoja gyventojų imperatyviai pranešti apie korupcijos atvejus, dalyvauti korupcijos

prevencijoje bei už tokį neveiklumą nenumato jokios atsakomybės, tačiau pilietiškumas, noras gyventi skaidresnėje valstybėje, visuomenei tiesiog neleidžia ramiai sėdėti sudėjus rankas ir nieko nedaryti. Visuomenė nors ir ilgisi sovietmečio laikotarpiu patirto saugumo ir užtikrinto gyvenimo jausmo, suvokia, kad "blatas", neformalūs ryšiai, suformavo valdininkams ydingas priemones gerovei sukurti, tačiau tai nepaskatino visuomenės nusigręžti nuo demokratinių vertybių ir noro laisvai įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Tyrimai parodė, kad Lietuvos gyventojai nepasitiki šiandienine Lietuvos valdžia, teisėtvarkos institucijomis ir viena iš nepasitikėjimo priežasčių yra korumpuotumas. Būdami mandagūs, gerai atlikdami savo darbą, gerbdami žmones, išmanydami teisės aktus ir jų laikydamiesi valstybės ir savivaldybių tarnautojai skatina visuomenę ja pasitikėti, bendradarbiauti korupcijos prevencijoje, pranešti apie korupcinius pažeidimus ir taip suprasti, kad valdžios institucijos dirba visuomenės labui. Ugdydamos visuomenės savisaugą, sąmoningumą, pilietiškumą ir kitas bendras idealias vertybes korupcijos prevenciją vykdančios institucijos, nevyriausybinės organizacijos savo veikla skatina visuomenę suprasti, kad didžiąja dalimi ji pati yra atsakinga už savo saugumą, korupcijos reiškinių mastų mažinimą. Visuomenė nėra visiškai abejinga korupcijai, norėtų dalyvauti antikorupcinėje veikloje, tiki kad korupcijos prevencija gali sumažinti korupcijos mastus, tačiau nuvertina savo galimybes, netiki, kad paprastas žmogus gali susidoroti su šiuo reiškiniu. Padrąsinti visuomenę nebijoti pranešti apie korupcinius pažeidimus ir aktyviai dalyvauti korupcijos prevencijoje, galėtų žiniasklaida, tačiau vaikydamasi sensacijų, ji sukuria šio reiškinių nenugalimumo išpūdį. Būna pasikliauti antikorupcinio švietimo, kurį aktyviausiai Lietuvoje vykdančios Specialiųjų tyrimų tarnyba ir Transparency International Lietuvos skyrius, įvairiomis priemonėmis skatina vaikus, jaunimą, valstybės tarnautojus, žiniasklaidą ir visuomenę tapti sąžiningais, pilietiškais, skaidriais, netoleruoti korupcijos, jai priešintis, kad korupcija nebūtų perimta ateities kartų.

3. VISUOMENĖS VAIDMENS VYKDANT KORUPCIJOS PREVENCIJĄ LIETUVOJE TYRIMAS.

3.1. Tyrimo metodologija

Magistro baigiamajame darbe, siekiant išsiaiškinti visuomenės vaidmenį vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje, naudotas kokybinis tyrimo metodas, taip " <...> bandant suprasti subjektyvų žmogiškosios patirties pasaulį, <...>." ¹⁹² Tyrimo *tikslas* - išsiaiškinti ekspertų vertinimus apie visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos Lietuvoje būdus, problemas, jų galimus sprendimus. Tyrimo *uždaviniai*:

1. Nustatyti būdus, kuriais visuomenė prisideda prie korupcijos prevencijos Lietuvoje.
2. Atskleisti visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemas.
3. Pateikti galimus problemų sprendimo būdus.

Tyrimo atlikimo laikas. Ekspertų apklausų tyrimas atliktas laikotarpiu nuo 2016-10-11 iki 2016-10-29.

Visuomenės vaidmeniui vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje įvertinti buvo pasirinktas vienos iš korupcijos prevenciją vykdančių institucijų, tai yra Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos, ekspertų vertinimai. Galime teigti, kad šių korupcijos prevencijos srityje dirbančių ekspertų žinios, patirtis, jų suteikta informacija yra esminė ir pagrindinė, siekiant gauti patikimiausią informaciją apie visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos būdus, problemas, jų sprendimo galimybes. Šios srities ekspertai tiesiogiai bendradarbiauja su visuomene, tad geriausiai žino kodėl visuomenė nenoriai prisideda prie korupcijos prevencijos. Ekspertų apklausos metodas tyrime pasirinktas tuo tikslu, kad pateikti profesionaliausius vertinimus dėl visuomenės prisidėjimo vykdant korupcijos prevenciją bei realiausius pasiūlymus dėl esamų problemų sprendimo galimybių vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje.

Etikos principai. Tyrimo metu, siekiant nepažeisti dalyvių teisių, laikytasi socialiniams tyrimams būdingų principų: sąžiningumo, anonimiškumo, savanoriškumo, pakankamo informavimo, supratimo ir kita. ¹⁹³ Anonimiškumo užtikrinimo klausimas buvo išspręstas, tai pažymint anketos turinyje dėl garantuojamo informacijos konfidencialumo. Taip pat anketos pabaigoje tyrėjas nurodė kontaktinius duomenis (elektroninio pašto adresą, mobilaus ryšio telefono numerį), kuriais

¹⁹² Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (Kaunas: Judex, 2002), 277.

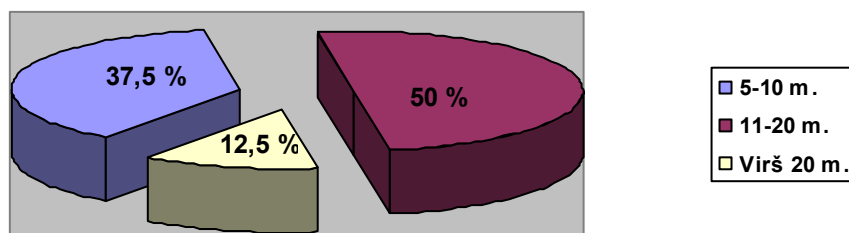
¹⁹³ *Ibid.*, p. 76-84.

respondentai galėjo susisiekti su tyrėju iškilus klausimams ar kitiems neišskumams, taip sudarant teigiamą įvaizdį ir suteikiant galimybę tinkamai atsakyti į anketoje pateiktus klausimus.

Instrumentas. Kokybinio tyrimo empiriniai ekspertų duomenys buvo renkami apklausų būdu, pateikiant atvirus klausimus. Atvirų klausimų forma pasirinkta siekiant, kad ekspertai pateiktų kuo individualesnius ir labiau apgalvotus atsakymus. Atsitiktinai, tinklapyje www.stt.lt, parinktiems Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojams - ekspertams anketos buvo išsiųstos elektroniniu paštu per tris kartus (kas savaitę), suteikiant ekspertams galimybę pasirinkti atsakyti, ar neatsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojai - ekspertai pasirinkti dėl to, kad tai aktyviausia ir profesionaliausiai išmananti šią sritį institucija, kuri vykdo korupcijos prevenciją Lietuvoje. Siekiant gauti objektyvią informaciją, tyrėja anketoje nurodė savo asmens ir mokymosi įstaigos duomenis, apklausos tikslą ir problemą. Ekspertų apklausos anketą sudarė trys klausimai, kurie buvo orientuoti į visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos Lietuvoje būdus, dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemas ir šių problemų sprendimo galimybes. Tyrėja ekspertų atsakymus gavo elektroniniu paštu, kiekvienam asmeniškai padėkodama už anketai skirtą laiką.

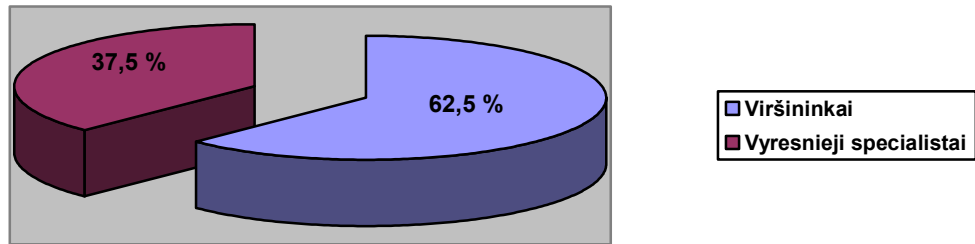
Tyrimo dalyvių skaičius (imtis). Tyrime dalyvavo 8 Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojai - ekspertai, kurių darbo stažas korupcijos kontrolės ir prevencijos srityje yra ne mažiau 5 metai. Tyrime dalyvavo 3 (37,5 proc.) ekspertai turintys 5-10 m. darbo stažą korupcijos ir prevencijos srityje, 4 (50 proc.) ekspertai - 11-20 m. stažą ir 1 (12,5 proc.) ekspertas turintis virš 20 metų darbo stažą korupcijos ir prevencijos srityje.

8 diagrama. Ekspertų pasiskirstymas pagal darbo stažą.

Didžioji dalis tyrime dalyvavusių Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos darbuotojų - ekspertų pagal einamas pareigas yra valdybos, skyrių, poskyrių viršininkai (5 ekspertai - 62,5 proc.), likusieji - vyresnieji specialistai (3ekspertai - 37,5 proc.). Tiriamųjų vardai ir pavardės neviešinamos konfidencialumo pagrindu.

9 diagrama. Ekspertų pasiskirstymas pagal pareigas.

Duomenų analizės metodas. Tyrimo apklausų duomenims išanalizuoti taikytas kokybinis turinio, dar vadinamo kontinentinės (ang. *content*), analizės metodas. Tyrėja pasirinko Vilmos Židžiūnaitės (2005 m.) duomenų analizės techniką, kurią sudaro keturi žingsniai: tiriamųjų aprašų skaitymas ir išskyrimas esminių aspektų; esminių kategorijų išskyrimas remiantis pagrindiniais žodžiais; kategorijų turinio skaidymas į elementus (subkategorijas); kategorijų ir subkategorijų pagrindimas remiantis tiriamųjų tekstiniais įrodymais.¹⁹⁴

Tyrimas buvo atliktas tokiais etapais:

1. Tikslinės grupės parinkimas: korupcijos kontrolę ir prevenciją vykduojantys darbuotojai.
2. Duomenų rinkimo metodo parinkimas: apklausa, taikant atviro tipo klausimyną.
3. Klausimų sudarymas.
4. Apklausa.
5. Duomenų analizės metodo parinkimas, duomenų analizė.
6. Rezultatų apibendrinimas ir išvadų pateikimas.

3.2. Tyrimo rezultatai

Pirmuoju klausimu (*Kokiais būdais visuomenė prisideda prie korupcijos prevencijos Lietuvoje?*) siekta, kad ekspertai įvardintų jiems žinomus visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos būdus Lietuvoje.

Analizuojant pirmojo klausimo turinį išskirta viena kategorija: *prisidėjimo būdai*.

¹⁹⁴ Vilma Židžiūnaitė, *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga* (Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011), 85-87.

7 lentelė. Ekspertų įvardijami visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos Lietuvoje būdai.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Prisidėjimo būdai	Dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje	"Visuomenė įsitraukia per NVO, viena iš tokių įstaigų yra TILS, kuri įgyvendina įvairius projektus." "Dalyvaudama akcijose nukreiptose prieš korupciją pvz. visuomeninės organizacijos Baltosios pirštinės, Jaunųjų gydytojų asociacijos veikloje."
	Pranešimai apie korupcijos atvejus	"Pranešdami apie korupcijos atvejus teisėsaugos institucijoms." "Pranešama įvairioms įstaigoms arba teisėsaugos institucijoms apie pastebėtus (galimus) korupcijos atvejus (dažniausiai naudojamas būdas)." "Pranešdama apie galimas korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas teisėsaugos institucijoms."
	Domėjimasis korupcijos reiškiniu	"Analizuodami viešą informaciją."
	Informacijos dalinimasis per žiniasklaidos priemones	"Dalinasi minėta informacija žiniasklaidoje (kartais)." "Informuodami žiniasklaidos priemones apie nesąžiningus valstybės tarnautojus, apie jų priimamus valstybei nenaudingus sprendimus." "Straipsnių rašymas į naujienų portalus delfi ir kitus."
	Įsitraukimas į antikorupcinę veiklą	"Dalyvauja įvairiuose antikorupciniuose renginiuose (kartais)." "Iš dalies dalyvauja savivaldybių Antikorupcijos komisijų veikloje (kartais)." "Dalyvauja įvairiose apklausose apie korupcijos reiškinių (kartais, ypač savivaldybėse)." "Dalyvaujant konkursuose nukreiptuose prieš korupciją (mokinių geriausias piešinys) ir pan." "Aktyviai dalyvaudama antikorupcinėje veikloje."
	Pasiūlymų teikimas	"Visuomenės nariai gali teikti savo pasiūlymus dėl korupcijos prevencijos tiek STT, tiek kitoms institucijoms(pvz. Vyriausybei)."
	Netolerancija korupcijai	"Vertinant plačiai, visuomenės nariai prisideda prie korupcijos prevencijos patys netoleruodami korupcijos apraiškų, rodydami pavyzdį ir skatindami tai daryti kitus."
	Netinkamo elgesio ir	"Viešinti įstatymų spragas, netinkamus valstybės

sprendimų viešinimas	tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų elgesio atvejus, taip pat apie tokius atvejus informuodami kompetentingas institucijas." "Pranešdami apie nesąžiningus valstybės tarnautojus, verslininkus Specialiųjų tyrimų tarnybai, taip pat apie korupcijos rizikas priimtuose arba rengiamuose priimti teisės aktuose. Informuodami kitas valstybės institucijas pvz. Viešųjų pirkimų tarnybą apie nesąžiningai vykdomus pirkimus ir pan."
Teigiamų pavyzdžių viešinimas	"Savo teigiamo pavyzdžio pavišėjimas kaip nedaviau kyšio gydytojui, valstybės tarnautojui ir pan."

Tyrimo du ekspertai teigė, kad visuomenė prie korupcijos prevencijos gali prisidėti įvairiais būdais: *"dalyvaudami diskusijose, pilietinėse akcijose iniciatyvose, informuodami apie korupcijos problemas specialias institucijas (Specialiųjų tyrimų tarnybą) ir pan."* ir *"pranešant apie pastebėtus galimos korupcijos atvejus STT, viešai skelbiant įtartiną informaciją soc. tinkluose ar pasitelkus žiniasklaidos priemones, prisidedami prie įvairių antikorpucinių iniciatyvų ir skaidrumo akcijų."*

Vienas iš ekspertų suteikė naujos informacijos susijusios su visuomenės įtraukimu į korupcijos prevenciją: *"Visuomenei įtraukimui yra numatyta skirti ES lėšų, artimiausiu metu VRM patvirtins 10 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ konkursinės priemonės Nr. 10.1.2-ESFA-K-917 „Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos“ 1 veiklos „Visuomenės nepakantumą korupcijai didinančių ir pilietinį aktyvumą kovoje su korupcija skatinančių priemonių rengimas ir vykdymas“ projektų finansavimo sąlygų aprašą Nr. 2."*

Antruoju klausimu (*Kokios yra visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje Lietuvoje problemos?*) siekta atskleisti ekspertų požiūrį į visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemas.

Išskirta viena kokybinė kategorija: *dalyvavimo problemos*.

8 lentelė. Ekspertų požiūris į visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemas.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
	Motyvacijos nebuvimas	"Trūksta motyvacijos ir noro tą daryti."
	Informacijos trūkumas	"Valstybinės įstaigos kartais per mažai skelbia informacijos apie savo veiklą, todėl visuomenė mano, kad tame sektoriuje vyrauja korupcija." "Žinių apie korupcijos reiškinių bei galimybes

Dalyvavimo problemos		jam pasipriešinti stoka." "Vis dar didelė dalis visuomenės, o ypač provincijos gyventojai nežino kur kreiptis norint pranešti apie galimą korupcijos atvejį."
	Pilietiškumo stoka	"Norėtusi didesnio piliečių aktyvumo." "Aktyvumo stoka." "Pilietiškumo stoka ir pasyvumas." "Galėtų būti aktyvesnis pilietinės visuomenės įsitraukimas."
	Bendras visuomenės pasyvumas	"Piliečiai nenoriai įsitraukia į savivaldos veiklą, siūlomus antikorupcinius renginius, apklausas ir pan." "Visuomenės narių pasyvumas, baimė, susitaikymas, kad nieko pakeisti negalima."
	Valstybės ir savivaldybių įstaigų vangumas	"Aktyviau į visuomenės antikorupcinį švietimą (kaip vieną iš korupcijos prevencijos priemonių) turėtų įsitraukti visos valstybės ir savivaldybių įstaigos. Nors tai numatyta Korupcijos prevencijos 10 straipsnyje, tačiau įstaigos tam skiria per mažai dėmesio." "Formalus, valstybės tarnautojų, atsakingų už korupcijos prevencijos priemonių vykdymą elgesys savivaldybės ir valstybės įstaigose."
	Formalus antikorupcinis ugdymas	"Nors antikorupcinis visuomenės švietimas turi būti vykdomas visų tipų ir lygių švietimo įstaigose, tačiau šiuo metu šis mokymas labiau fragmentiškas, nes dažniausiai vykdomas tarptautinės Antikorupcinės dienos proga."
	Tolerancija korupcijos reiškiniui	"Toleravimas kyšio davimo gydytojams ar kitiems valstybės tarnautojams už greitesnį tam tikros paslaugos suteikimą."
	Pranešėjų apsaugos trūkumas	"Nenoras veltis į ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo procesus."
	Žiniasklaida	"Žiniasklaidos priemonių, kurios ryškiai atstovauja tam tikrus interesus teigiamas, teisinantis arba pasyvus požiūris į šį reiškinį." "Galėtų būti dar daugiau dėmesio skiriama tiriamajai žurnalistikai atskleidžiant korupcinio pobūdžio atvejus."
	Nepasitikėjimas valdžia	"Tam tikrų politikų neigiamo elgesio pavyzdžiai."
	Nusivylimas teisingumu	"Ne visada suprantami teismų priimami sprendimai korupcinio pobūdžio bylose."

Vieno iš ekspertų nuomone "visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją labai svarbus. Korupciniai nusikaltimai - ne lengvesni už kitus nusikaltimus, todėl visuomenė neturėtų būti jiems atलाई." To paties eksperto požiūriu turėtų būti atkreiptas didesnis dėmesys į antikorupcinį ugdymą, "kuris prasideda jau šeimoje, tačiau didelę įtaką daro ir mokymosi įstaigos".

Dar vieno eksperto nuomone visuomenei "galimybių dalyvauti yra daug, tik reikia to siekti."

Tyrimo metu buvo pasiūlyta, kad "į šį klausimą kompetentingai galėtų atsakyti antikorupcinę veiklą vykdančių nevyriausybinų, visuomeninių organizacijų atstovai."

Trečiuoju klausimu (*Kaip siūlote šias problemas spręsti?*) siekta sužinoti ekspertų siūlomas visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje problemų sprendimo galimybes. Analizuojant ekspertų apklausas taip pat išskirta viena kokybinė kategorija: *problemų sprendimai*.

9 lentelė. Ekspertų siūlomos problemų sprendimo galimybės.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Problemų sprendimai	Visuomenės sąmoningumo didinimas	"Kaip minėjau bus tam tikslui projektų." "Aktyvių nevyriausybinų organizacijų pagalba didinti visuomenės sąmoningumą."
	Informacijos teikimas apie galimybes veikti korupcijos prevencijoje	"Viešinti kuo daugiau informacijos apie valstybinių įstaigų ir pareigūnų atliekamus darbus ir funkcijas." "Daugiau reikia visuomenę informuoti apie galimybes veikti korupcijos prevencijos srityje."
	Piliečių aktyvumo skatinimas	"STT įvairiais būdais (renginių metu, internetinėje svetainėje, reklamomis ir pan.) ragina piliečius būti aktyvesniais." "Piliečių aktyvumą taip pat paskatintų tinkama pranešėjų apsaugos sistema (įstatymas)." "Išaiškinti kiekvieno asmens galimą/būtiną indėlį siekiant bendro tikslo ir tokiu būdu ugdyti visuomenės pilietiškumą, iniciatyvumą, didinti netoleranciją korupcijai."
	Motyvacijos kėlimas	"STT direktoriaus įsakymu Nr. 2-38 patvirtintas Atlyginimas asmenims, suteikusiems Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybai vertingą informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, tvarkos aprašymas."
	Aktyvesnis valstybės ir savivaldybių įsitraukimas į antikorupcinį švietimą	"Problema iš dalies turėtų padėti išspręsti 2016-06-12 Vyriausybės nutarimas Nr. 642, kuriuo įstaigos įpareigosios skelbti daugiau informacijos apie korupcijos prevenciją." "Aktyviau į šios problemos sprendimą galėtų įsitraukti Švietimo ir mokslo ministerija." "Vykdėti efektyvų, į tikslines auditorijas orientuotą, antikorupcinį švietimą, mokant atpažinti korupcijos apraiškas bei paaiškinant jos žalą."

	"Švietimo ir mokslo ministerijai diegti antikorupcinio švietimo programas mokyklose ir pan." "Aktyviai vykdyti antikorupcinį visuomenės švietimą ir informavimą. Šią veiklą turi vykdyti ne tik Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT), bet ir visos valstybės ir savivaldybių įstaigos." "Stiprinti antikorupcinį švietimą valstybiniu lygmeniu."
Visuomenės pasyvumo mažinimas	"Šiai problemai spręsti reikalinga nuoseklus visuomenės antikorupcinis švietimas: pradedant STT, valstybės įstaigomis ir baigiant įvairiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, žiniasklaida ir pan."
Finansavimo didinimas	"Manyčiau, visuomeninių iniciatyvų finansavimas iš vyriausybės fondų būtų sveikintinas."
Korupcijos netoleravimas	"Nuo mažens skatinti neigiamą požiūrį į korupcijos reiškinį."
Korupcijos apraiškų įvardijimas ir tinkamų priemonių joms šalinti nustatymas.	"Vyriausybės programoje rasti vietą korupcijos apraiškoms įvardinti ir nustatyti tinkamas priemones joms šalinti. Svarbu, kad tos priemonės nebūtų formalios."
Korupcijos žalos ir neigiamų pasekmių viešinimas	"Daugiau kalbėjimo viešame diskurse apie korupcijos žalą ir neigiamas šio reiškinio pasekmes kiekvienam iš mūsų."

Visi ekspertai vienareikšmiškai pasisakė, kad vienokiais ar kitokiais siūlomais būdais, visuomenės dalyvavimo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje problemas reikia spręsti. Viena eksperto nuomone *"kadangi visuomenės nuostatų keitimui reikalingas laikas, būtinos nuolatinės ir ilgalaikės visų pastangos ir supratimas, kad kiekvienas gali prie to prisidėti."*

Viena iš piliečių aktyvinimo priemonių numatyta tinkama pranešėjų apsaugos sistema, *"kurios, deja, šiuo metu Lietuvoje neturime."*

Kelių ekspertų nuomone visuomenei reikia aiškinti apie korupcijos daromą žalą ir jos pasekmes, kadangi *"pirmiausia pačiam visuomenės nariui reikia įsisąmoninti, kad korupcija yra labai neigiamas reiškinys, kuris stabdo ekonominį vystymąsi, skatina emigraciją, gali neigiamai per ekonominius, socialinius procesus paliesti kiekvieną visuomenės narį."*

Visuomenės motyvacija gali būti keliama vadovaujantis 2015 m. sausio 20 d. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos direktoriaus įsakymu dėl atlyginimo asmenims, suteikus Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybai vertingą informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, tvarkos aprašu. Šio aprašo antrame skyriuje apibrėžiama, kad "Atlyginimas -

vienkartinė pinigine išmoka už suteiktą STT vertingą informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, <...>"¹⁹⁵ Šis atlyginimas gali būti suteikiamas esant šių sąlygų visumai: ¹⁹⁶

1. veika turi atitikti korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos sąvoką, įtvirtintą Lietuvos Respublikos Korupcijos prevencijos įstatymo 2 str. 2 d.

2. veika yra vertinga, padėjo atskleisti ar užkardyti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas.

3. asmuo nėra gavęs atlyginimo už informaciją apie šią nusikalstamą veiką arba su ja susijusias rengiamas, daromas ar padarytas nusikalstamas veikas.

Vertinant sąlygas yra atsižvelgiama į tokias aplinkybes kaip: informacijos konkretumas ir išsamumas, informacijos svarba įrodinėjimo procese, ar asmuo pranešė vienintelis arba pirmasis, ar informacija padėjo atskleisti, užkirsti kelią nusikalstamai veikai, ar asmens apsisprendimas suteikti informaciją nebuvo sąlygotas byloje susiklosčiusių aplinkybių, kurios ir paskatino pranešti apie nusikalstamas veikas. Apraše nurodyta, kad tokia išmoka negali būti skiriama "jeigu asmuo, suteikęs vertingos informacijos apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, turi įtariamojo, kaltinamojo statusą, yra apklausiamas kaip liudytojas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka arba yra teismo nuosprendžiu pripažintas kaltu dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos, apie kurią jis STT suteikė vertingos informacijos."¹⁹⁷ Atsižvelgiant į apraše nurodytą atlyginimo tvarką abejonės kelia nuostata susijusi su asmenimis, kuriems negali būti mokama išmoka. Toks draudimas mokėti išmoką taikomas asmenims, kurie pagal procesinį statusą nėra įspėjami dėl melagingų parodymų davimo. Tyrėjos nuomone, tokį statusą turinčių asmenų pranešimai apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, nebūtinai galėtų būti melagingi. Šių asmenų pateiktą informaciją reiktų tinkamai patikrinti ir jai pasitvirtinus, spręsti klausimą dėl atlyginimo.

Aktyvesnio valstybės ir savivaldybių institucijų įsitraukimo į antikorupcinį švietimą problemą gali padėti išspręsti Lietuvos Respublikos vyriausybės 2016 m. birželio 22 d. priimtas nutarimas dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimo Nr. 480 „Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo patvirtinimo“

¹⁹⁵ "Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos direktoriaus įsakymas dėl atlyginimo asmenims, suteikus Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybai vertingą informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas ." *TAR* 853 (2015).

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

pakeitimas.¹⁹⁸ Nutarime imperatyviai nurodyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijos privalo turėti interneto svetaines, atitinkančias reikalavimus, kuriose galėtų skelbti informaciją visuomenei arba nustatytą informaciją skelbti centralizuotai specialiuose portaluose. Pabrėžiama, kad įstaigos interneto įvadinis puslapis turėtų būti lengvai atpažįstamas, struktūra aiški, patogi ir paprasta. Tyrėjos nuomone šio nutarimo nuostatos įpareigoja valstybės ir savivaldybių įstaigas daugiau ir atviriau bendradarbiauti su visuomene, teikiant informaciją bei suteikiant galimybę visuomenei susipažinti su dominančia informacija, užmegzti ryšį su atitinkama valstybės ir savivaldybės institucija.

Atlikus ekspertų apklausų metu gautų duomenų analizę, galime daryti išvadą, kad ekspertų požiūriu visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje yra labai svarbus, kadangi vienoms institucijoms, be visuomenės pagalbos, užkirsti kelią korupcijos reiškiniui yra neįveikiamas uždavinys. Tad korupcijos prevenciją vykdančios institucijos, tyrimo atveju Specialiųjų tyrimų tarnyba, siekdama kuo efektyvesnio savo tikslų įgyvendinimo, įvairiais būdais bando pasitelkti visuomenę vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje. Specialiųjų tyrimų tarnybos ekspertų požiūriu, visuomenė prie korupcijos prevencijos gali prisidėti įvairiausiai būdais, tačiau tai riboja noro prisidėti stoka. Minėti ekspertai išskyrė visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos būdus bei nurodė, kad visuomenė prie korupcijos prevencijos gali prisidėti šiais būdais: dalyvaujant nevyriausybinėse organizacijose, pranešant apie korupcijos atvejus, dalinant informaciją per žiniasklaidos priemones, įsitraukiant į antikorupcinę veiklą, teikiant pasiūlymus dėl korupcijos prevencijos, viešinant įstatymų spragas ir valstybės tarnautojų netinkamą elgesį, taip pat viešinant teigiamas asmeninės patirties pavyzdžius bei netoleruojant korupcijos. Matyti, kad visuomenė prisidėti prie korupcijos prevencijos gali įvairiausiai būdais, tačiau tai padaryti stabdo atitinkamos priežastys. Ekspertų požiūriu esminės visuomenės nedalyvavimo korupcijos prevencijoje problemos yra šios: motyvacijos ir informacijos trūkumas, pilietiškumo stoka, bendras visuomenės pasyvumas, valstybės ir savivaldybės institucijų vangumas vykdant antikorupcinį švietimą, formalus antikorupcinis ugdymas, pranešėjų apsaugos trūkumas, netinkamas žiniasklaidos požiūris į korupcijos reiškinį, nepasitikėjimas valdžia, nusivylimas teisingumu bei tolerancija korupcijos reiškiniui. Eilė priežasčių užkerta kelią visuomenei pasirūpinti savo ir ateities kartų saugumu, tad suprasdami korupcijos daromą žalą, ekspertai turi ne vieną pasiūlymą kaip būtų galima šias problemas išspręsti. STT ekspertų siūlymu esamas problemas gali išspręsti: visuomenės sąmoningumo skatinimas per

¹⁹⁸ "Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimo Nr. 480 „Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo patvirtinimo“ pakeitimas." TAR 17574 (2016).

aktyvią nevyriausybinių organizacijų veiklą, korupcijos prevenciją vykdančių institucijų veiklos viešinimas, informacijos teikimas visuomenei apie galimybes veikti korupcijos prevencijoje, piliečių aktyvumo skatinimas siekti bendro tikslo, taip ugdant pilietiškumą, netoleranciją korupcijai. Prie problemų išsprendimo tiriamųjų požiūriu galėtų prisidėti ir tinkamos pranešėjų apsaugos sistemos sukūrimas (pvz. tokio įstatymo priėmimas), aktyvesnis valstybės ir savivaldybės institucijų įsitraukimas į antikorupcinį švietimą (šioje vietoje turėtų pagelbėti 2016-06-12 Vyriausybės nutarimas Nr. 642, kuriuo įstaigos įpareigosios skelbti daugiau informacijos apie korupcijos prevenciją), visuomenės pasyvumo mažinimas per antikorupcinį švietimą, motyvacijos kėlimas (tam turėtų pagelbėti STT direktoriaus įsakymu Nr. 2-38 patvirtintas Atlyginimas asmenims, suteikusiems Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybai vertingą informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, tvarkos aprašymas), didesnis visuomeninių iniciatyvų finansavimas, korupcijos netoleravimas nuo mažens, korupcijos apraiškų įvardijimas ir tinkamų priemonių joms šalinti nustatymas Vyriausybės programose bei korupcijos žalos ir neigiamų pasekmių viešinimas viešojoje erdvėje.

Visomis išgalėmis, įmanomais ir neįmanomais būdais ir priemonėmis valstybės ir savivaldybių institucijos vykdančios korupcijos prevenciją Lietuvoje savo veikla turi sukurti tokią antikorupcinę aplinką, kurioje visuomenė gyvendama ir veikdama suprastų, kad korupcija yra blogis su kuriuo reikia kautis bendrai visiems ir tuo pačiu kiekvienam atskirai, siekiant skaidresnio ir šviesesnio gyvenimo šiandienos ir ateities kartoms.

IŠVADOS

Apibendrinus magistro baigiamajame darbe pateiktą medžiagą apie visuomenės vaidmenį vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje ir išanalizavus ekspertų anketinės apklausos būdu gautus duomenis, darytinos šios *išvados*:

1. Bendrais bruožais literatūroje korupcijos reiškinių sąvoka suprantama vienodai - kaip slapta veikla, kurią vykdo individas, siejamas su valstybės tarnybos aparatu, su privačiu verslu, piktnaudžiaujantis privačiame sektoriuje, valstybės ar savivaldybės tarnyboje ir siekiantis asmeninės ar grupinės naudos. Tiek Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose dėl korupcijos pasireiškimo tik valstybės tarnybos sferoje, ar apimant ir privatų sektorių, korupcija suvokiama skirtingai. Lietuvoje iki šiol nėra apibrėžta sąvoka "korupcija privačiame sektoriuje."

2. Siekiant įvertinti korupcijos mastų pokyčius Lietuvoje 2011 - 2015 metais, darbe buvo aptarti trys korupcijos diagnostikos būdai: korupcijos suvokimo matavimas (KSI tyrimas), korupcijos patirties matavimas (sociologiniai tyrimai) ir oficialioji baudžiamoji statistika. Kasmet korupcijos suvokimo indekso tyrimuose Lietuvai buvo skiriamas vis aukštesnis balas. 2015 m. mūsų valstybei buvo skirtas aukščiausias įvertinimas - 61 balas, kas rodo, kad Lietuva sistemingai tampa skaidresnė bei taikomos korupcijos kontrolės ir prevencijos priemonės yra efektyvios. Lietuvos gyventojai korupciją laiko "labai rimta" problema, yra pasiryžę prisidėti prie korupcijos mastų mažinimo. Labiausiai korumpuotomis institucijomis įvardijamos sveikatos priežiūros įstaigos/ligoninės, teismai, policija, Seimas.

3. Pagrindiniai veiksniai, darantys teigiamą įtaką visuomenės prisidėjimui prie korupcijos prevencijos - galimybė įgyvendinti savo teises ir laisves, pranešti apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, pilietiškumo, sąmoningumo skatinimas, pasitikėjimas teisingumu, korupcijos prevenciją vykdančiomis institucijomis ir demokratinėmis vertybėmis, žiniasklaidos teikiama informacija apie korupcijos žalą, neigiamas pasekmes, skatinimas aktyviau dalyvauti korupcijos prevencijoje, telkimas bendradarbiauti, siekti bendrų tikslų, nebijoti ir pasipriešinti korupcijos reiškiniui.

4. Pagrindiniai veiksniai, darantys neigiamą įtaką visuomenės prisidėjimui prie korupcijos prevencijos - visuomenės politinis ir visuomeninis pasyvumas, nesavarankiškumas, susvetimėjimas su valstybinėmis ir savivaldybių institucijomis, pilietiškumo menkinimas, bendrų tikslų nebuvimas, įsišaknijęs įprotis spręsti problemas "blato", neformalių ryšių pagalba, imperatyvios nuostatos nebuvimas padėti korupcijos prevenciją vykdančioms institucijoms atskleisti korupcinio pobūdžio

nusikalstamas veikas, žiniasklaidos teikiama tikrovės neatitinkanti informacija apie korupcijos reiškinių mastus.

5. Informacijos suteikimas visuomenei apie korupcijos reiškinių žalą, jo atpažinimą, Lietuvoje yra dar neužtektinas.

6. Lietuva neturi pranešėjų, kurie sąžiningai ir pagrįstai praneša kompetentingoms institucijoms apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, apsaugos sistemas.

7. Apibendrinus ekspertų apklausų metu gautus duomenis paaiškėjo, kad visuomenė prie korupcijos prevencijos gali prisidėti įvairiais būdais ir tai priklauso tik nuo visuomenės noro. Ekspertų požiūriu visuomenė prie korupcijos prevencijos gali prisidėti šiais būdais: dalyvaujant nevyriausybinėse organizacijose, pranešant apie korupcijos atvejus, dalinant informaciją per žiniasklaidos priemones, įsitraukiant į antikorupcinę veiklą, teikiant pasiūlymus dėl korupcijos prevencijos, viešinant įstatymų spragas ir valstybės tarnautojų netinkamą elgesį, taip pat viešinant teigiamus asmeninės patirties pavyzdžius bei netoleruojant korupcijos. Tyrimo metu aiškinantis visuomenės neprisidėjimo prie korupcijos prevencijos priežastis gauta duomenų, kad problemos yra šios: motyvacijos ir informacijos trūkumas, pilietiškumo stoka, bendras visuomenės pasyvumas, valstybės ir savivaldybės institucijų vangumas vykdamas antikorupcinį švietimą, formalus antikorupcinis ugdymas, pranešėjų apsaugos trūkumas, netinkamas žiniasklaidos požiūris į korupcijos reiškinius, nepasitikėjimas valdžia, nusivylimas teisingumu bei tolerancija korupcijos reiškiniui.

8. Šiuo metu Lietuvos valstybių ir savivaldybių vykdoma veikla įtraukiant visuomenę į korupcijos prevenciją nėra visiškai efektyvi ir veiksminga, kadangi labiausiai orientuojantis į jaunimo veiklą, užnugaryje paliekami vyresnio ir pagyvenusio amžiaus žmonės, kuriuos reiktų aktyviau įtraukti į korupcijos prevenciją. Visuomenės vaidmuo reguliuojant ir mažinant korupcijos mastus, užkertant kelią korupcijos apraiškoms, yra išskirtinis, kadangi vienos valstybės ir savivaldybių institucijos nėra pajėgios to padaryti. Todėl labai svarbu ieškoti būdų ir priemonių, kurių pagalba būtų galima pašalinti visuomenės nedalyvavimo korupcijos prevencijoje priežastis.

Darbas baigtas _____

PASIŪLYMAI

Siekiant įtraukti visuomenę į korupcijos prevenciją ir pagerinti jos veiklą, pateiktini šie siūlymai:

1. Suformuoti ir įtvirtinti oficialų korupcijos privačiame sektoriuje apibrėžimą, korupcijos kontrolę ir prevenciją reglamentuojančiuose teisės aktuose.
2. Suformuoti ir įtvirtinti oficialią nuostatą įpareigojančią visuomenę pranešti apie padarytas, daromas ar ketinamas daryti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas bei numatyti poveikio priemones dėl jų nepranešimo, korupcijos kontrolę ir prevenciją reglamentuojančiuose teisės aktuose.
3. Remiantis užsienio šalių geraja praktika rekomenduotina sukurti pranešėjų apsaugos sistemą, taip skatinant nebijoti pranešti apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas sąžiningus pranešėjus.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. "Civilinės teisės konvencija dėl korupcijos." *Valstybės žinios* 126, 5733(2002).
2. "Jungtinių Tautų Konvencija prieš korupciją," *Valstybės žinios* 136, 5145 (2006).
3. "Lietuvos Respublikos Konstitucija." *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
4. "Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos." Vilnius: Justitia, 2004.
5. "Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas." *Valstybės žinios* 110, 5564 (2012).
6. "Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas." *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
7. "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas." *Valstybės žinios* 37, 1341 (2000).
8. "Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas." *Valstybės žinios* 60, 1948 (1999).
9. "Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas." *Valstybės žinios* 57, 2297 (2002).
10. "Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas." *Valstybės žinios* 90, 2777 (2000).
11. "Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas." *Valstybės žinios* 66, 2130 (1999).
12. "Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos." Vilnius: Justitia, 2004.
13. "Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas." *Valstybės žinios* 41, 1162 (2000).
14. "Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas," *Valstybės žinios* 2, 16 (1997).
15. "Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas." Vilnius: Mintis (1970).
16. "Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 24 d. nutarimas Nr. 1287 dėl informacijos apie pažeidimus teikimo ir tvarkymo aprašo patvirtinimo, Informacijos apie pažeidimus teikimo ir tvarkymo tvarkos aprašo 5, 7, 8 punktai." *Valstybės žinios* 125, 6278 (2012).
17. "Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos direktoriaus įsakymas dėl atlyginimo asmenims, suteikus Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybai vertingą informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas." *TAR* 853 (2015).
18. "Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimo Nr. 480 „Dėl bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo patvirtinimo“ pakeitimas." *TAR* 17574 (2016).

Knygos:

19. Babachinaitė, Genovaitė, et.al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozės iki 2015 m.* Vilnius: MRU, 2008.

20. Birmontienė, Toma, et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: LTU, 2002.
21. Bluvšteinas, Jurijus, *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
22. Čiočys, Petras Algirdas, *Teisės pagrindai. Mokomoji knyga*. Vilnius: VVK, 2002.
23. Dobryninas, Aleksandras. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
24. Dobryninas, Aleksandras et.al. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
http://www.vu.lt/site_files/LD/Pasitik%C4%97jimo_Lietuvos_teis%C4%97sauga_profiliai.pdf
25. Justickis, Viktoras. *Kriminologija vadovėlis I dalis*. Vilnius: LTU, VDU, 2001.
26. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex, 2002.
27. Kiškis, Alfredas et.al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos. Monografija. Vilnius: MRU, 2014.* https://www.researchgate.net/profile/Alfredas_Kiskis
28. Klitgaard, Robert, et al. *Korumpuoti miestai*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
29. Kleinig, John. *The ethics of policing*. New York: Cambridge University Press, 1996.
<https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=CF3o8KyNuY0C&oi=fnd&pg=PR7&dq=J.Kleinig>.
30. Кудрабцев, Владимир Николаевич. *Пручунносту б крмунологиуу*. Москва: 1968.
31. Leonavičius, Juozas. *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia, 1993.
32. Palidauskaitė, Jolanta, *Viešasis administravimas. Monografija*. Kaunas: Technologija, 2007.
33. Penkauskienė, Daiva. *Korupcija aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės*. Vilnius: Garnelis, 2005.
34. Romeris, Mykolas, ir Mindaugas Maksimaitis. *Mykolo Römerio mokslas apie valstybę*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1997.
35. Sakalauskas, Gintautas, et.al. *Registruotas ir latentinis nusiklastamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas, 2011.
36. Strateginių studijų centras ir Pilietinės visuomenės institutas. *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
37. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
38. Transparency Internacional Lietuvos skyrius. *Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2012.
39. Uznieienė, Rosita. *Ryšiai su visuomene: įvadas į studiją*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2011).
40. Vaitkevičiūtė, Valerija. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 1999.

41. Vaitiekus, Severinas. *Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga*. Vilnius: 2002.
42. Vytauto Didžiojo universitetas. *Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika. Mokslo studija*. Vilnius: MES, 2013.
43. Židžiūnaitė, Vilma. *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011.

Mokslo darbai, pranešimai, ataskaitos, straipsniai:

44. Ancelis, Petras. "Visuomenės dalyvavimas baudžiamajame persekiojime." *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 5 (2011): 19-27.
45. Beržinskas, Gediminas. "Moralinio įmokymo sunkis ir jo įveika." *Acta paedagogica vilnensia*, 18 (2007): 1392 - 5016.
46. Beržinskas, Gediminas, "Žmogaus vertinimas socioekonominės krašto raidos kontekste." *Filosofija. Sociologija*, 2 (2004): 33-38.
47. Brandišauskas, Donatas. "Neformalūs korupciniai santykiai šiandieninėje Lietuvoje: sampratos ir praktikos (bandymai analizuoti blato raidą)." *Lietuvos istorijos studijos*, 15 (2005): 70-80.
48. *Demografinė situacija Lietuvoje 1992-2002. Statistinė apžvalga*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2003.
49. Diržytė, Aistė, et.al., "Lietuvos gyventojų susidūrimo su korupcija ir pasitenkinimo gyvenimu paradoksas." *Viešoji politika ir administravimas* 14, 2 (2015):163-176.
50. Fedosiuk, Oleg. "Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo." *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1215-1233.
51. Gavelytė, Ieva. "Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika." *Teisė*, 53 (2004):80-101.
52. Gavelis, Vytautas. "Korupcijos klasifikacija ekonominių santykių kontekste." *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1, 17 (2010): 51-56.
53. Kiškis, Alfredas, et.al. "Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas." *Jurisprudencija* 2, 19 (2012): 771-801.
54. Lukšaitė, Ingė. "Kūryba ant skustuvo ašmenų: kaip sovietmečiu buvo ginama profesionalioji lietuvių kultūra. Liudytojų parodymai". *Pranešimas konferencijoje Dvi sovietmečio kultūros tyrimų prieigos – mechanistinė ir visuminė, Vilnius, 2015 m. birželio 17 d. Prieiga per internetą: <http://www.kulturoskongresas.org/single-post/2015/06/21/Konferencijos-pranešimas>*
55. Michailovič, Ilona. "Korupcijos apibrėžimo problematika." *Teisė*, 54 (2005): 1-12.

56. Michailovič, Ilona. "Kelio korupcijai užkirtimas baudžiamosios teisės priemonėmis." *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2, 20 (2007): 43-55.
57. Palidauskaitė, Jolanta, ir Aida Raudonienė. "Antikorupcinės kultūros gairės Lietuvoje." *Kultūrologija*, 11 (2004): 55-76.
58. Palidauskaitė, Jolanta. "Korupcijos sklaidos formos Lietuvoje: tarp sovietinio palikimo ir rinkos padiktuoto pragmatizmo." *Viešoji politika ir administravimas*, 18 (2006): 57-72.
59. Palidauskaitė, Jolanta. "Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje." *Viešoji politika ir administravimas*, 13 (2005): 25-38.
60. Piliponytė, Jolanta. "Korupcijos diagnostikos būdai ir iššūkiai pasaulyje ir Lietuvoje." *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1 (2006): 99-112.
61. Piliponytė, Jolanta. "Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti." *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2 (2004): 83-95.
62. Pruskus, Valdas. "Korupcija švietime: atsiradimo priežastys ir raiškos formos." *Santalka. Edukologija* 15, 2 (2007): 60-72.
63. Raudonienė, Aida. "Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita." *Jurisprudencija* 32, 24 (2002): 114-121.
64. Raudonienė, Aida. "Korupcijos kategorijų analizė," *Jurisprudencija* 33, 41 (2003): 81-90.
65. Sauliūnas, Darius. "Visuomenė prieš korupciją." *Justitia*, 5-6 (1999): 30-31.
66. Šatienė, Gintarė. "Kriminalistinio korupcijos apibūdinimo ypatumai." *Jurisprudencija* 65, 57 (2005): 113-121.
67. Šutinienė, Irena. "Sovietmečio atmintis šiuolaikinėje Lietuvoje: ambivalentiškumas ar nostalgija?" *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 32, 1 (2013): 152-175.
68. Trumpa, Ugnius. "Korupcijos šaknų šalinimas – efektyvios kovos su korupcija pagrindas." Pranešimas konferencijoje: Nuo valdymo reformos link efektyvios kovos su korupcija, Vilnius, 2001 m. birželio 20 d., <http://www.lrinka.lt/Renginiai/Antikorupc.phtml>
69. Trumpulis, Ugnius. "Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida." *Jurisprudencija* 102, 12 (2007): 75-80.
70. Vaisvalavičiūtė, Aušra. "Antikorupcinis švietimas: Lietuvos atvejis." *Viešoji politika ir administravimas*, 21 (2007): 75-86.
71. Vytauto Didžiojo universitetas. "Viešosios teisės raida: de jure ir de facto problematika." *Mokslo studija*. Vilnius: MES, 2013.

Interneto puslapiai:

72. "Antikorupcinės aplinkos viešajame sektoriuje kūrimo ir įgyvendinimo vadovas projektas: "Už skaidrią visuomenę!" Žiūrėta 2016 10 29.
www.stt.lt/documents/.../PRIEDAS_Antikorupcines_aplinkos_vadovo_projektas.docx
73. "Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos." Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=161366&p_query=&p_tr2=
74. Bradford Ben et.al. "Trust in Justice." *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
<http://www.lse.ac.uk/researchAndExpertise/Experts/profile.aspx?KeyValue=j.p.jackson%40lse.ac.u>
75. Council of Europe, " *Explanatory report to the criminal law convention on corruption*." Strasbourg, 1999. Prieiga per internetą:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/Display>
76. Council of Europe Multidisciplinary Group on Corruption. "Programme of action against corruption 1996." Žiūrėta 2016 10 21.
<https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/GMC96%20E95%20Actionprogr%20English.p>
77. Dobryninas, Aleksandras. "Korupcija žiniasklaidoje: skaidrumo problema." Žiūrėta 2016 11 01.
www.osf.lt/TransInt/ADobryninoPranesimas.doc
78. European Commission "Special Eurobarometer 374 Corruption report." Žiūrėta 2016 10 24.
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_374_en.pdf
79. European Commission "Special Eurobarometer 397 Corruption report." Žiūrėta 2016 10 24,
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf
80. "2015 m. Eurobarometro apžvalga - verslo požiūris į korupciją." Žiūrėta 2016 10 18.
<https://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>
81. "Gyvenimas Sovietų Lietuvoje." Žiūrėta 2016 10 26.
https://petged.files.wordpress.com/2010/02/sovietu_lietuva.pdf
82. "2015 Global Corruption Barometer." Žiūrėta 2016 10 24.
http://www.transparency.org/whatwedo/publication/people_and_corruption_mena_survey_2016
83. "Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ataskaitos (Forma_1G)." Žiūrėta 2016 10 15. <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos>
84. Lietuvių kalbos institutas. "Dabartinės lietuvių kalbos žodynas." Žiūrėta 2016 08 24.
<http://www.lkz.lt/startas.htm>
85. Lietuvių kalbos institutas. "Lietuvių kalbos žodynas." Žiūrėta 2016 10 20.
<http://www.lkz.lt/startas.htm>

86. Lietuvos mokslo taryba. "Gerovės visuomenės projekto apibendrintos išvados." Žiūrėta 2016 11 01. http://www.lmt.lt/lt/mkf/nmp/nmp_projektai.html
87. "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2014." Žiūrėta 2016-10-08. https://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Gyventojai
88. "Lietuvos korupcijos žemėlapis 2011." Žiūrėta 2016 10 08. https://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Korupcijos
89. Lietuvos teisės instituto tyrimas "Korupcija privačiame sektoriuje." Žiūrėta 2016 10 24. http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Korupcija_privaciam_sektoriuje_LTI.pdf
90. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. "Analizė. mažiau reguliavimų - mažiau korupcijos: Užsienio valstybių patirtis." Žiūrėta 2016 10 10. <http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/analize-maziau-reguliavimu-maziau-korupcijos-uzsienio-valstybiu-patirtis/lrinka>
91. "Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos." Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/mobile/legalAct.html?documentId=TAR.03D742ACB6E0>
92. "Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programa." Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt>
93. "Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015-2025 metų programos." Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/25c529d0cbcd11e4aaa0e90fce879681>
94. "Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2015-2019 metų tarpinstitucinis veiklos planas." Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/13fd20601e6e11e586708c6593c243ce>
95. "Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija strategijos." Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.551AFA6F3CA2>
96. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas byloje Nr. 8/95." Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta434/content>
97. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas byloje Nr. 9/95." Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta437/content>
98. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas byloje Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013." Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content>

99. "Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos KSI atliktos 2013-2015 m. analizės." Žiūrėta 2016 10 21. <https://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>
103. "Lietuvos problema - piliečių nepasitikėjimas valdžia. " 15 min., gegužės 29, 2014, <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/interviu/>
100. Oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2016 10 07. <http://osp.stat.gov.lt/>
101. "2013 m. Pasaulio korupcijos barometro analizė." Žiūrėta 2016 10 18. <http://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>
102. "Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė: lyginamoji pilietiškumo sampratos analizė." Žiūrėta 2016 10 27. http://www.3sektorius.lt/docs/Pilietiskumas_analize_final_2013-01-17_16_00_54.pdf
103. "Praneškite apie korupciją." Žiūrėta 2016 10 29. <http://www.stt.lt/lt/praneskite-apie-korupcija/praneskite-apie-korupcija/>
104. "Prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas." Žiūrėta 2016 10 11. <https://www.lrp.lt/lt/pranesimas2016>
http://www.transparency.org/whatwedo/publication/speak_up_empowering_citizens_againstcorrupti
105. "Specialiųjų tyrimų tarnybos 2011-2015 m. veiklos ataskaitos." Žiūrėta 2016 11 03. <https://www.stt.lt/lt/menu/stt-veikla/veiklos-rezultatai/>
106. "Specialiųjų tyrimų tarnybos analizės pažyma apie 2013 m. "Eurobarometro" apklausą." Žiūrėta 2016 10 18. <http://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>
107. Transparency internacional. "Speak up: empowering citizens against corruption." Žiūrėta 2016 10 10.
108. Transparency Internacional Lietuvos skyrius, "Karštosios linijos Lietuvoje: analizė ir rekomendacijos." Žiūrėta 2016 11 01. http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/karstosios_linijos_lietuvoje-analize_ir_rekomendacijos-1.pdf
109. "Transparency Internacional Lietuvos skyrius KSI ataskaitos." Žiūrėta 2016 10 15. <http://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/>
110. Transparency Internacional tyrimas " Kyšio mokėtojų tyrimas 2008." Žiūrėta 2016 10 15 http://www.transparency.org/whatwedo/publication/bribe_payers_index_2008

Misevičienė A. Visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje/ Civilinės teisės programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Kiškis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2016. - 101 p.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamajame darbe analizuotas ir įvertintas visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje. Pirmame darbo skyriuje pateikta korupcijos apibrėžties sampratos teorinė analizė bei nustatyta, kad nacionaliniuose teisės aktuose nėra pateikta oficiali korupcijos privačiame sektoriuje sąvoka, o pats korupcijos terminas tiek Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose suprantamas skirtingai. Analizuojant korupcijos paplitimą Lietuvoje išsiaiškinta, kad korupcija labiausiai paplitusi sveikatos priežiūros įstaigose/ligoninėse, teismuose, policijoje ir Seime. Antrame skyriuje nagrinėti visuomenės dalyvavimo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje veiksniai, įvertinant, kurie veiksniai skatina, o kurie - slopina visuomenės dalyvavimą korupcijos prevencijoje ir ką galima padaryti, kad visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje būtų didesnis. Trečiame skyriuje aptariami anketiniu būdu atlikto tyrimo duomenys, siekiant atskleisti visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijoje būdus, problemas, jų sprendimo galimybes.

Pagrindiniai žodžiai: korupcija, korupcijos prevencija, prevencijos vykdymas, visuomenės vaidmuo, antikorupcinis švietimas.

Misevičienė A. The Role of Public in Corruption Prevention in Lithuania/ Master Thesis of Civil Law. Supervisor Assoc. Prof. Dr. A. Kiškis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2016. - 101 p.

ANNOTATION

In this Master thesis the role of public in the prevention of corruption in Lithuania was analyzed and assessed. The first chapter of the thesis provides the theoretical analysis of corruption concept and determines that in national legislation there is no official concept of corruption in the private sector while the term of corruption is understood in different ways in both Lithuanian national legislation and national legislation. After the analysis of the prevalence of corruption in Lithuania it was ascertained that corruption is the most common in health care institutions/ hospitals, courts, police and Seimas. The second chapter investigates the factors of public participation in the prevention of corruption in Lithuania assessing which factors promote and which ones – inhibits public participation in the prevention of corruption and what can be done to increase the role of public in the prevention of corruption in Lithuania. The third chapter discusses the data of the research performed by the survey in order to reveal the ways of public contribution of the prevention of corruption, problems and their possible solutions.

Key words: corruption, prevention of corruption, prevention implementation, role of society, anti-corruption education.

Misevičienė A. Visuomenės vaidmuo vykdančią korupcijos prevenciją Lietuvoje/ Civilinės teisės programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Kiškis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2016. - 101 p.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamajame darbe tema "*Visuomenės vaidmuo vykdančią korupcijos prevenciją Lietuvoje*" yra nagrinėjami visuomenės prisidėjimo prie korupcijos prevencijos veiksniai, galimi prisidėjimo prie korupcijos prevencijos būdai, jų problemos ir sprendimų galimybės. Tema yra aktuali ir pastaruoju laikotarpiu aktyviai nagrinėjama Lietuvoje. Visuomenėje apie korupcijos reiškinį kalbama plačiai, žiniasklaida vaikosi sensacijų, atliekami vis nauji moksliniai tyrimai šia tema Lietuvoje.

Problematiška tai, kad visuomenės nuomone korupcija yra tik valdžios problema, o pati visuomenė šioje srityje labiau linkusi likti nuošalėje. Siekiant iširti visuomenės vaidmenį vykdančią korupcijos prevenciją Lietuvoje, buvo sprendžiami tokie uždaviniai kaip korupcijos sampratos atskleidimas, korupcijos paplitimo įvertinimas Lietuvoje, sovietmečio įtaka Lietuvos visuomenei ir korupcijos reiškinio paplitimui, veiksniai įtakojančios korupcijos prevenciją Lietuvoje ir visuomenės vaidmens vykdančią korupcijos prevenciją problemų ir galimų pasiūlymų įvertinimas. Šie uždaviniai spęsti naudojantis teisine literatūra, moksliniais straipsniais, teisės aktais, statistiniais duomenimis, internetinių svetainių informacija, darbo autorės atlikta ekspertų apklausos medžiaga bei kitais šaltiniais.

Tyrimas atskleidė, kad pagrindiniai veiksniai stabdantys visuomenės prisidėjimą prie korupcijos prevencijos yra visuomenės politinis ir visuomeninis pasyvumas, pilietiškumo stoka, įsišaknijęs įprotis spręsti problemas "blato", neformalių ryšių pagalba, imperatyvios nuostatos nebuvimas padėti korupcijos prevenciją vykdančioms institucijoms atskleisti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Visuomenės prisidėjimą prie korupcijos prevencijos skatinantys veiksniai yra žiniasklaidos teikiama informacija apie korupciją, pilietiškumo, sąmoningumo skatinimas, pasitikėjimas teisingumu, korupcijos prevenciją vykdančiomis institucijomis, skatinimas aktyviau dalyvauti korupcijos prevencijoje, telkimas bendradarbiauti, nebijoti ir pasipriešinti korupcijos reiškiniui. Darbo pabaigoje pateiktos išvados ir pasiūlymai kaip įtraukti visuomenę į korupcijos prevenciją.

Susisteminius tyrimo metu nagrinėtą teorinę medžiagą ir Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos ekspertų apklausų metu pateiktą informaciją, siūlytina daugiau dėmesio skirti visuomenės informavimo, švietėjiškajai antikorupcinio ugdymo veiklai bei sąžiningų pranešėjų apsaugos ir skatinimo priemonėms kurti.

Misevičienė A. The Role of Public in Corruption Prevention in Lithuania / Master Thesis of Civil Law. Supervisor Assoc. Prof. Dr. A. Kiškis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2016. - 101 p.

SUMMARY

In the Master thesis on topic "*The Role of Public in Corruption Prevention in Lithuania*" there are investigated the factors of the contribution of public to the prevention of corruption, possible ways to contribute to the prevention of corruption, their problems and possible solutions. The topic is relevant and actively considered in Lithuania in the latter period. The public speaks widely about the phenomenon of corruption. Media is chasing sensations and new researches on this topic are carried out in Lithuania.

Problematic is the fact that in accordance with the opinion of public corruption is the problem of government and the public itself tends to stay on the sidelines in this field. In order to investigate the role of public in the prevention of corruption in Lithuania such objectives were solved: disclosure of corruption concept, assessment of prevalence of corruption in Lithuania, the influence of the Soviet era to the Lithuanian public and prevalence of corruption phenomenon, factors influencing the prevention of corruption in Lithuania as well as evaluation of problems and possible proposals of the role of public in the prevention of corruption. Legal literature, scientific articles, legislation, statistical data, web site information, material of expert survey conducted by the author of the thesis and other sources were used to solve the above mentioned objectives.

The research revealed that the main factors preventing the contribution of public to the prevention of corruption is political and social passivity of the society, lack of citizenship, ingrained habit of solving problems in "blat", assistance of informal contacts, absence of mandatory provisions to help for the authorities conducting the prevention of corruption to reveal corruption-related criminal offences. Factors stimulating the contribution of society to the prevention of corruption are information on corruption provided by media, promotion of citizenship and consciousness, confidence in justice and institutions performing prevention of corruption, encouragement to participate in the prevention of corruption more active, pooling to cooperate, not to be afraid and confront the phenomenon of corruption. At the end of the thesis there are conclusions and proposals how to involve the public to the prevention of corruption.

Having systematized theoretical material analyzed during the research and information provided during the surveys of experts of special investigation service of the Republic of Lithuania it is suggested to focus more on the activities of public awareness and educational anti-corruption education as well as the creation of tools that encourage and protect honest messengers.

PRIEDAS

EKSPERTŲ APKLAUSOS

ANKETA

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto civilinės teisės programos studentė Audronė Misevičienė rašo magistro baigiamąjį darbą tema – „Visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje“. Siekiant ištirti visuomenės vaidmenį vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje, tai yra ką ji daro ir kokios yra jos dalyvavimo prevencijoje problemos bei kaip jas būtų galima spręsti, prašau Jūsų atsakyti į ekspertų apklausos klausimus, jei Jūsų darbo stažas korupcijos kontrolės ir prevencijos srityje yra ne mažiau 5 metai.

Garantuojame, kad Jūsų pateikta informacija bus konfidenciali.

DĖKOJU UŽ ATSAKYMUS!

- 1. Kokiais būdais visuomenė prisideda prie korupcijos prevencijos Lietuvoje?**
- 2. Kokios yra visuomenės dalyvavimo korupcijos prevencijoje Lietuvoje problemos?**
- 3. Kaip siūlote šias problemas spręsti?**

Eksperto atsakiusio į klausimus:

Darbovietė:

Pareigos:

Darbo stažas korupcijos prevencijos ir kontrolės srityje (pažymėkite x):

- 5-10 m.

- 11-20 m.

- virš 20 m.

Iškilius klausimams, pageidaujant atsakymus pateikti telefonu, prašome susisiekti: Audronė Misevičienė, elektroninis paštas aumorauska@mruni.eu., mob. tel. 8 618 73218.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-12-11

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto Privatinės teisės instituto civilinės teisės programos magistrantūros studentė Audronė Misevičienė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Visuomenės vaidmuo vykdant korupcijos prevenciją Lietuvoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Audronė Misevičienė